మేరీకహానీ

గ్రంథకర్త:
శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు బి. ఏ., యల్. టి.

పబ్లిషర్సు:
కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్సు,
శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో,
రాజమండ్రి.

హక్కులు
ప్రకాశకులవి

వెల
రూపాయి

శ్రీ కొండపల్లి ముద్రాక్షరశాల
రాజమండ్రి

పునర్ముద్రణ
1000 ప్రతులు

ఫిబ్రవరి
1958

పీఠిక

"మేరీ కహానీ" అని హిందీభాషలో ఈ పుస్తకానికి పేరు పెట్టడములో గ్రంథకర్తకు హిందీమాధుర్యము తెలిసి ఉండ వలె; హిందీ యావద్భారత దేశభాష అనే ఆదరమైనా ఉండ వలె. "నాకథ" అనడముకంటె "మేరీ కహానీ" అనడములో వైచిత్ర్యము లేక పోలేదు.

ఈ పుస్తకములో ఉన్నఘట్టాలు కేవలము ఈ కథకుని చర్యలు అనుకో నక్కరలేదు. ఈయన జన్మించినది మొదలు నేటివరకు జరిగిన ప్రధా నాంశాలని భావించకూడదు. లోకయాత్రలో మిత్రులతోగాని తదితరులతో గాని తనకు సమకూడిన కొన్ని కొన్ని సన్నివేశాలను రచయిత రమణీయ ముగా వర్ణించాడు. అవి అన్నీ సముచితము లని కాని సార్థకములని కాని సమాలోచన చెయ్యవలసిన పని లేదు. "నాకథ" అని గ్రంథనామ ముంచి ఈయన తన చరిత్ర సమగ్రముగా లిఖించ లేదే అని వైముఖ్యము చెంద గూడదు. స్వీయచరిత్రలు వ్రాసి ప్రకటించేవారు సంపూర్ణ సత్యాన్ని ప్రదర్శించలేదు. 'రూసో' మొదలయిన పాశ్చాత్యులు బట్టబయలుగా తమ సంగతులు ప్రపంచానికి ప్రకటించారని ప్రసిద్ధి. సూక్ష్మముగా చూస్తే ఆ రచనలలోకొన్ని యథార్థాలు అంతర్థాన మయినట్లుఅవగత మవుతుంది. కొన్ని కొన్ని సన్నివేశాలలో ఆత్మనింద అగుపడినా కడకు గ్రంథకర్తకే ఏదో విధముగా ఇంతో అంతో ఉత్కర్షహేతువు అవుతూ ఉంటుంది. ఆరోగ్యము కలిగిన విచక్షణుడు తనకు ఉత్కర్షాపాదకాలు కాకపోయినా కొన్ని చిత్ర చర్యలు చిత్రిస్తాడు. ఈ గ్రంథకర్తకూడా అలా చెయ్యగలిగినాడు.

ముఖ్యముగా మునిమాణిక్యము హాస్యప్రియుడు, ఆరోగ్యవంతుడు. అందుచేతనే తాను చిత్తు అయిపోయిన ఘట్టాలను కూడ గట్టిగా వర్ణిస్తాడు.

పురాణాలు తాత్పర్యార్థ ప్రతిపాదకాలు. ఆయాకథలలో సన్నివేశాలు, సంఘటనలు, సత్యముగా జరిగినవని విశ్వసించ నక్కరలేదు. ఒక్కొక్క కథగాని ఉపాఖ్యానము గాని, చదివినా, విన్నా, చివరకు తేలే ఫలితమే ప్రధానము, "మేరీ కహానీ"లో ఘట్టాలుకూడా తాత్పర్యార్థ ప్రతిపాదకాలు అంటే ప్రత్యవాయము లేదు. అలా అన్నప్పుడు అందులో విషయాలు అసలు జరగలేదని, కేవలకల్పితా లనీ భావించ కూడదు, ఒక్కొక్క సన్ని

వేశము యథాతథముగా జరిగి ఉండవచ్చును. ఇంకొక ఘట్టము కేవలము ఊహాజనితము కావచ్చును. మరొకస్థలములో కల్పనా, ఘటనా తిల తండులవత్ మిశ్రీకృతము కావచ్చు. సత్యార్థముకన్న సంభావనా విరహము లేకుండా సారస్యము జాలువారితే, రసికులు రమ్యమే అంటే చాలదూ ?

ఇందులో సందర్భాలు ఈ ప్రకారముగా నడవలేదని యథార్థవాదులు అన్నా నష్టములేదు. వర్ణితవిషయాలూ, వాక్కులూ ఆయావ్యక్తుల స్వభావాలకు సంకేతముగా ఉంటే సరిపోతుంది. Goethe మహాకవి స్వీయ చరిత్రకు Poetry and truth అని పేరు పెట్టినాడు. ఆయన యథార్థవాది, కాబట్టే చిరకాలము క్రిందటి ఘటనలు స్మరణకు తెచ్చుకొని వ్రాసినప్పుడు ఎంత సత్యము ఎంత రంజనము సమ్మిశ్రితా లయినవో నిర్ణయించుకో లేక గ్రంథానికి ఆ నామము ఉంచినాడు.

మునిమాణిక్యం రచనలు ముద్దుముద్దుగా ఉంటవి. అత్యంత గంభీర విషయములో నయినా హాస్యరేఖ మోసు లెత్తుతూ ఉంటుంది. చింతాక్రాంత స్థితిలోకూడా చిరునవ్వు చెలరేగుతూ ఉంటుంది. "నవ్వు నాలుగందాల చెరుపు" అనే లోకోక్తిని ఈయన ఉల్టా పల్టీ కొట్టించాడు.

నిత్యకృత్యాలను నిపుణముగా నిరూపించి, సామాన్య సంసారాలలో ఉండే స్వారస్యాలను కొల్లబెట్టిన సిద్ధహస్తుడు మునిమాణిక్యం. ఈయన లేఖిని వివిధగతులలో వెళుతూ ఉంటుంది. సామాన్యవిషయము చెప్పినా నడుమ నడుమ నవ్విస్తూఉన్నా, జీవితములో గంభీరసత్యాలను కాంతాసమ్మితముగా కొంతవరకు ఈ కథకుడు విధిస్తాడు. ఈయన రచనలలో జుగుప్సాకరాలు, అశ్లీలాలు, అమంగళకరాలు, అరోచకరాలు లేవు.

ఇతి శివమ్ !

సాహితీ సమితి
జూన్ ౧౫, ౧౯౪౩ } తల్లావజ్ఝుల శివశంకర శాస్త్రి.

"మేరీ కహానీ" అంటే నాకథ. నాకథ రచించేవారు ఎవ్వరూ దొరకక నా సంగతులు నేనే వ్రాసుకొంటున్నాను. నా జీవితంలోకొన్ని సంఘటనలు ఇవి.

—మునిమాణిక్యం నరసింహారావు.

మేరీ కహానీ

1

ఒకమారు నేను రైల్లో ప్రయాణం చేస్తున్నాను. ఆ పెట్టెలో ఉన్నదల్లా నేనూ, ఇంకొక ఆయన; కాకపోతే ఆ మూల ఒక ముసలమ్మ కూర్చుని కునికిపాట్లు పడుతూంది. కాసేపు నేను నాలుగు దిక్కులా చూశాను. ఈ పెట్టెలో ఇరవైమంది కూర్చోవాలె అనే ప్రకటన నాలుగుసార్లు చదివాను. కన్నడపు అక్షరాలు తెలుగు అక్షరాల్లాగే ఉంటైయని మళ్ళీ అనుకొన్నాను. రైలు ఎక్కినపుడల్లా అల్లా అనుకొంటూనే ఉంటాను. పైనా కిందా చూశాను. కిటికీలోనుంచి బైటకు తొంగిచూచి చెట్లు పరుగెత్తటం గమనించాను. ఎంతసేపని ఇట్లా కాలం గడప గలను? చివరకు నాపక్కన కూర్చున్న ఆయనవంక చూశాను.

ఆయనా నావంక చూచి, ''ఏవూరండి మీదీ?'' అని అడిగాడు. నేను చెప్పాను. ఆయనది ఏవూరైంది నాకు చెప్పాడు. అంతటితో సంభాషణ అయిపోయింది. దాని తరువాత ఏం జేయాల్సింది తోచలేదు.

ఆయనేదో పుస్తకం చూస్తున్నాడు. ''ఏమిటండీ ఆ పుస్తకం?'' అన్నాను నేను. ''ఇది ఆడవాళ్ళ పుస్తకం అండి; ఇందులో పొడుపుకథ లున్నాయండి'' అన్నా డాయన. అక్కడ నుంచి కాసేపు పొడుపు కథలమీద ప్రసంగించాను.

''పొడుపుకథలు విజ్ఞాన పేటికలు. తెలుగుతనం ఉంది వాట్లో. తెలుగు నుడికారం తెలుసుకోవాలంటే పొడుపుకథలు

చూడాలె. ప్రొద్దు పోవటానికి వాటి ప్రయోజనం చెప్పనక్కరనే లేదు. మనస్సుకు ఉత్తేజం కలుగచేసి, ఆనందాన్ని ఇస్తాయి'' అని చెప్పాను. ఆయనా నాతో ఏకీభవించాడు.

అయితే మన ఇద్దరం పొడుపుకథలు వేసుకొందామా అన్నాడాయన. ఎట్లా కాలం గడుస్తుందా అని చూస్తూన్న నేను వెంటనే సరే నన్నాను.

అయితే ఒకటి అన్నాడాయన—''చూడండి కథలు వేసుకొనేప్పుడు పందెంకూడా పెట్టుకొంటే బహు తమాషాగా ఉంటుంది. పట్టుదల వస్తుంది. అది ఉంటేనే ఏ ఆటలోనైనా ఆనందం—ఏమంటారు!'' అన్నాడు—

నిజమే ఆమాట— అందుకని "సరే పందెం పెట్టుకొందాం—రూపాయి రూపాయి పందెం'' అన్నాను నేను. ''సరే దానికేం కానీండి, మీరు చదువుకొన్నవారు. చప్పున గ్రహించి చెప్పగలరు. నేను చదువుకోలేదు. కాబట్టి పందెంలో మీరు చెప్పింది నేను ఇవ్వలేను'' అన్నాడాయన.

''నేను కథ విప్పలేకపోతే రూపాయి ఇస్తాను—మీరేమిస్తారు చెప్పండి'' అన్నాను. నేను అర్ధరూపాయి ఇస్తానన్నాడాయన. బాగానే ఉంది. నేను బియ్యే ప్యాసుఅయి, లోకానుభవం కలవాడని. ఆయన పామరుడు. అదీగాక ఆ పొడుపుకథల విషయమై నేను ప్రత్యేకం కృషిచేశాను. నాకు ఎన్నో కథలూ నోటికివచ్చు. వాటినడక. నిర్మాణం అంతా నాకు తెలుసు. ఈ పొడుపుకథల్లో ఎంత విలువైన విజ్ఞానం మారువడి ఉందో చూపిస్తూ ఒక వ్యాసం ఇంగ్లీషులో వ్రాసిప్రచురిస్తే

ఇతర దేశాల్లో కొంతమందికూడా, దాన్ని మెచ్చుకొన్నట్లు నాకు ఉత్తరాలొచ్చినై. అందుకని నేను సరేనని పందానికి ఒప్పుకొన్నాను.

"ముందు నేను పొడుస్తాను. మీరువిప్పండి" అన్నాడాయన. "ఎవరు ముందు వేస్తే ఏముందీ! మీరే ముందు వేయండి పొడుపు" అన్నాను నేను. ఆయన తల పైకెత్తి ఆలోచించ సాగేడు. ఒక్క నిమిషం నేను ఆయన ముఖంవంకే తదేకదీక్షగా చూస్తూ కూర్చున్నాను. ఆయన ముఖం చిట్లించాడు. ఈయనకు ఏమీ రావు కాబోలు ననుకొని నేను నవ్వుకొన్నాను. ఆయన తన రెండు కళ్ళనూ రెండు వేళ్ళతో నొక్కుకొని, దీర్ఘనిశ్వాసం చేసి ముక్కును ఆ వేళ్ళతోనే లాగి నొసలు ఒత్తుకొని నానా అవస్తపడి చివరకు తెప్పరిల్లి, "ఊఁ చూడండి మనిషీకాదు గుర్రంకాదు"....అని ఆగాడు. నేను "ఇంకెందుకూ, నాకు తెలిసిపోయింది. గ్రీకు పురాణకథలలో సెంటారులు అనేవాళ్ళను వర్ణించారు. వారు అధోభాగంలో అశ్వరూపం ఊర్ధ్వభాగంలో మానవరూపం" అని పకపకానవ్వాను. ఆయనముఖంచిట్లించుకొని "అదికాదండీ నేనుచెప్పేది. మీరు సాంతం వినకుండా చెప్పేస్తే ఎట్లా?"—అన్నాడు."చిత్తం, చెప్పండి, కొసంటా చెప్పండి" అని అంటూ ఆయనకు మరింత దగ్గరసాగా జరిగి కూర్చుని. ఇందాకటి కంటె ఎక్కువ శ్రద్ధగా వింటానికి తయారైనాను.

"మనిషీ కాదు, గుర్రమూకాదు— ఒక్కటేకన్ను —మూడే కాళ్ళు" ఏమిటో చెప్పండి అన్నాడు—

గ్రీకు కథల్లో ఒక కన్ను ఉన్నది సైక్లోప్సుకు—కాని వాడికి రెండుకాళ్ళు — మూడుకాళ్ళున్న జంతువగాని, మనిషిగాని

ఎక్కడా ఉన్నట్లులేదు. కల్పితమైనా అల్లాంటి కల్పిత మృగాన్ని ఏ కళలోనైనా వర్ణించారా అని చూస్తే నా ఊహకు ఏమీ తోచ లేదు. అదే నేను మొదటిసారి కథ విప్పలేక ఓడిపోవటం! నాకు పొదుపు కథల్లో ఇంత పాండిత్యమూ ఉండీ చివరకు ఓడి పోవాల్సి వచ్చిందే అని విచారంవేసింది. పర్సు తీసి రూపాయీ బల్లమీదపెట్టి—''నేను చెప్పలేను. ఓడిపోయినాను. రూపాయి తీసుకోండి" అన్నాను.

ఆయన రూపాయి తీసుకొని ఒకసారి మోగించి చూచి మెదలకుండా జేబులో వేసుకొన్నాడు — "అదేమిటండోయ్! మీరు కథ విప్పాలే. నేను చెప్పలేక పోయినప్పుడు'' అన్నాను.

ఆయన పర్సుతీసి ఒక అర్ధరూపాయి బిళ్ళ నాముందు పెడుతూ, "నాకుమటుకు తెలిసేడ్సింది చెప్పటానికి!—చెప్ప లేను. నేను ఓడిపోయినాను. అర్ధరూపాయి తీసుకొండి'' అంటూ ఆయన సంచి చేతికి తగిలించుకొని గొడుగు చంకలో పెట్టుకొని దిగిపోనాడు.

౨

నాటకంలో వేషం వేద్దామని నాకు ఎన్నాళ్ళనుంచో సరదా—. స్కూలుమాష్టరీ, యాక్టింగు లాంటిదేనని నాఉద్దేశం—ఇద్దరికి కూడ వేషం వేసుకోవలసిన అవసరం ఉంది. చినిగిపోయిన పాతకోటూ మాసిన తలగుడ్డతో మాష్టరు తయారవుతాడు—

విగ్గు వేసుకొని చమకీకోటు తగిలించుకొని ఆయన తయారవుతాడు. ఇద్దరికీకూడ ఒక సమాజంముందు తాము నిర్వహించ వలసిన బాధ్యత ఉంది క్లాసులో కుర్రవాళ్ళని మాట్లాడకుండా పనేటట్టు చేయటం యాక్టరుయొక్క నేర్పరితనంమీద అధారపడి ఉంటుంది. అందుకని మంచి మాష్టరు అయినవాడు మాంచి యాక్టరు అవుతాడని నాకు గట్టినమ్మకం.

కాని ప్రపంచం ఈవిషయమైగుర్తించి నట్లుకనపడ్డంలేదు. మాష్టరు ఎంత విద్వాంసుడైనా ప్రపంచం వాడిని ఓ తెలివి తక్కువ దద్దమ్మక్రింద చూస్తుంది. సమాజం యాక్టరును కళో పాసకుడని మెచ్చుకొని గౌరవిస్తుంది. మంచి యాక్టరైన వాడిని ఏనుగపై ఎక్కించి ఊరేగిస్తారు. ఆయనపై పద్యాలు చదివి, పువ్వులు వర్షిస్తారు. మాష్టరునకు అల్లాంటిగౌరవంజరగటంనేనెర గను వాడ్ని దేనిపైన యెక్కించరు యెక్కించటం అంటూ వస్తే ఆయన పేరు, అంటే అసలు పేరుకాదు. ముద్దుపేరు, గోడలపైకి మాత్రం యెక్కిస్తారు. పంచరత్నాలు కట్టి అచ్చువేయరుగాని, ఆయన కీర్తినంతా రెండుపాదాలుగల ద్విపదలాంటి పద్యాలలో ఇమిడ్చి దోర్డుమీద, ఎక్కడా వ్రాస్తుంటారు. అంతే ఇల్లాగ మాష్టరునకు కేవలం అన్యాయం జరగటం చూస్తూకూడ మనం యేమీ చేయకుండ ఊరుకొంటున్నాము.

ఇంతకూ నేను ఒకనాటకంలో వేషం వెయ్యాలని సరదా పడ్డానని చెప్పాను. మనస్సులో ఈ కోరిక పెట్టుకొని యెన్నాళ్ళో బాధపడ్డాను. వేదామూ వద్దా అనీ తెరా వేస్తే. కుర్రవాళ్ళు అల్లరి చేస్తారేమోనని భయం, నేను ఏ వేషంవేస్తానో ఆవేషం పేరు నాకు

తగిలించి నన్ను ఆ పేరుతో పిలుస్తారు ఇది సాధ్యం. చివరకు నాకు ఓ సంగతితోచింది ఓ పేరు తగిలిస్తారూ అంతేనా? ఇదివరకు మనకు పేరులేకపోతేగద భయం. పోనీ రెండు పేర్లు అవుతై దేవుడి దయవల్ల నేనందులో కీర్తి సంపాదించి అనేక వేషాలు వేయటం సాగించినతర్వాత ఎన్ని పేర్లనితగిలిస్తారూ? పోనీమరచి పోకుండా అన్ని పేర్లు తగిలిస్తారే అనుకొందాం. అట్లా అయినా మరేం దిగులుపడాలిసిన పనిలేదు. భగవంతుడంతటి వాడికి ఉన్నాయి సహస్రనామాలు. ఈ మానవుడికి నాలుగు పేర్లుంటే ఏమీ? అనుకొని, ఎట్లాగయినాసరే ఏదో నాటకంలో ఓచిన్న వేషం అయినా వేదామని నిశ్చయించుకున్నాను.

మావూళ్ళో రెండు మూడు నాటకం కంపెనీలు ఉన్నాయి. వాళ్ళను అడిగాను నాకేదైనా ఒక చిన్నవేషం ఇయ్యమని. వాళ్ళందరూ! మహాకొమ్ములు తిరిగిన నటకులు అయినట్లూ, నేనెందుకూ పనికిరానివాణ్ణి అయినట్లూ వాళ్ళు మాట్లాడటం చూస్తే నాకు అరికాలిమంట నెత్తికెక్కింది. కాని ఏంలాభం! వాళ్ళను కాస్తమంచి చేసుకోక తప్పిందికాదు. ఏదైనా ఒక చిన్న వేషం ఇయ్యమని ప్రాధేయపడ్డాను. అందులో ఒక కంపినీ యజమానికి నాయందు దయ కలిగింది. నన్నొక చిన్న ఆడవేషం వేయమన్నాడు. రాణిగారి ముందు ఏవో రెండు ముక్కలు అనాలె, అంతే.

అందుకు నేనేమీ విచారపడలేదు. సరేనని సంతోషంగా ఆ పాత్ర అయినా నిర్వహించటానిక ఒప్పుకొన్నాను. అసలు నాటకంలో అల్లాంటి పాత్ర ఏమీలేదు, నాకోసమని సందర్భాను

సారంగా. ఔచిత్యానికి భంగంలేకుండా ఉండే పద్ధతిలో ఆ చిన్న కారక్టరును నా సలహామీదే వాళ్ళు ఏర్పాటుచేశారు. నేనూ సంతోషించాను.

చిన్న పాత్ర అయినా దాన్ని గొప్పగా నిర్వహిద్దామని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను. ఇప్పుడు కొమ్ములు తిరిగిన నటకులమని చెప్పుకునేవాళ్ళు ఒకప్పుడు మొదట్లో ఈమోస్తరే ప్రారంభించిఉంటారు అందాకా ఎందుకు. చిత్తూరునాగయ్య మొదట కల్లుపాట పాడాడు. దాని తరువాత ఇప్పుడు "తార"—కాదు "గ్రహం"—అయి కూర్చున్నాడు. కాబట్టి ఈచిన్న విషయంలో కూడా నా తెలివి తేటలు చూద్దామని నిశ్చయించుకొన్నాను.

నటకుల బాధ్యతలను గురించి నేను అనేక వ్యాసాలు వ్రాశాను. రాజరాజనరేంద్రుడు ఏకాలపువాడో ఆకాలంలో రాజులు వేసుకొనే దుస్తులు ఎలాంటివో మొదలగు విషయములు నటకుడు శ్రమపడి తెలుసుకొని, ఆ దుస్తులు అన్నీ తానే స్వయముగా కుట్టించుకొని అప్పుడు రాజరాజువేషం వెయ్యాలి. మంగలి పొదిలేకుండా క్షవరం చేయటానికిరాడు. వడ్రంగి, చిత్రిగుల్ల లేకుండారాడు. అల్లాగే తాను వేసే వేషానికి ఉచితమైన దుస్తులులేకుండా నటుడు రాకూడదని గట్టిగా వాదించాను. ఇప్పుడు తీరానేను వేషం వేయవలసినప్పుడు అదంతా మరచిపోయి మామూలు వేషధారణ చేస్తే నలుగురూ నవ్విపోతారు.

నేను వేసేవేషం చిత్రాంగిదగ్గరవుండే ఒక చెలికత్తె వేషం, రాజరాజనరేంద్రుడు పదకొండో శతాబ్దిలోవాడు. కాబట్టి ఆ శతాబ్దిలో పురుషులూ, స్త్రీలు, వేసుకొనే దుస్తులవిషయం తెలుస్తు

కొన్నాను. రాణివాసంలో, చెలికత్తెలు ఎల్లాగ ఉండేవారో, రాణులు యెల్లాగ ఉండేవారో వారిదుస్తులు యెల్లాంటివో ఈ విషయాలన్నీ పరిశోధన చేసి, వాళ్ళకు చెప్పాను. బొమ్మలు చూపించి, దుస్తులు ఇల్లాగ ఉండాలని కూడా చెప్పాను వాళ్ళు తెల్లపోయి విన్నారు.

నన్ను గురించి కాస్త మెప్పుదలగానే మాట్లాడాడు. మీరు కూడా ఇల్లాంటిదుస్తులు కుట్టించండి. అని నేనంటే, వాళ్ళు నవ్వి ఊరుకొన్నారు. వాళ్ళు తమ బాధ్యతను గుర్తించరు. నేను వాళ్ళలాగ ఎల్లా ప్రవర్తించేదీ? అందుకని అప్పటి కాలపురాణి వాసపు స్త్రీలు ధరించేలాంటి చీర, కంచుకము, ఆభరణాలూ అన్నీ సంపాదించుకొన్నాను. దీనికి కొంత ధనంకూడా వ్యయమైంది. వేషం వెయ్యాల్సిన రోజుకోసం నిరీక్షిస్తూ కూర్చున్నాను.

సరిగ్గా ఆరోజున నేనుఃడ్డ ఆదుర్దా ఇంతా అంతాకాదు. వేషధారులంతా సరిగ్గా ఆసనుయానికి యెక్కడినుంచో వచ్చి ఆదరా బాదరా ఇంతరంగు పూసుకొని తయారౌతారు. కళయందు ఆసక్తి ఉండి, తన బాధ్యతను గుర్తెరిగిన మనిషిచేసే పని అది కానేకాదు. నేను ఆదర్శప్రాయంగా ప్రవర్తించాలని అనుకొని, నేను తయారుజేసుకొన్న దుస్తులను ఆభరణాలను ఒక పెట్టెలో పట్టించుకొని సాయంత్రం ఆరుగంటలకే హాలు దగ్గరకివెళ్ళాను. అప్పటికి రావలసినవాళ్ళు యెవరూ రాలేదు. సడీ చప్పుడూలేదు. దీపంకూడా లేకపోవటం మూలాన్న ఒక గంటసేపు ఊరికేనే పచారుచేస్తూ కాలం గడిపాను. దీపం

రావటంతోనే నేను రంగువేసుకోవటం ప్రారంభించాను. కాని కొస్త రంగు పులుముకొన్న తరువాత జ్ఞాపకం వచ్చింది. నేను వేయాల్సింది. ఆడవేషం, మీసం, గడ్డం, తీసేయ్యాలి వేసు కొన్న ఆకాస్త రంగూ కడిగేసుకొని మంగలికోసం మళ్ళీ కూర్చున్నాను. టైము అయిపోతున్నదే అని నాకు ఏమిటో ఆదుర్దా. నాటకంలో సగానికిపైగా గడిచిన తరువాత నేను స్టేజీమీదికి వెళ్ళాలె. తొందర ఏమీలేదు. అయినా ఎందుకో లేనిపోని హడావుడి పడ్డాను

ఎనిమిదిన్నరకు కామాలు మంగలివచ్చి కత్తి నూరాడు. నీకేమీ తొందరలేదయ్యా అని చెబుతున్నా వినక అందరికంటే నేనే ముందుగా క్షవరం అయినాను. ఆ తరువాత నేను స్వంతానికి తెచ్చుకొన్న అద్దం ముందు యధావిధిగా రంగు పూసుకొన్నాను. చీరగట్టుకొని రెవిక తొడుక్కొని ఆభరణాలన్నీ పెట్టుకొని ఠీకుగా తయారైనాను. చిత్రాంగి చెలికత్తె బాగుందే! అని అన్నారు అంతా. రాణివాసంలో ఉండేవాళ్ళు నిజంగా చాలా అందమైనవాళ్ళు ఉంటారనీ, రాణీకంటేకూడా వాళ్ళే ఆకర్ష ణీయంగా ఉండేవారని చరిత్రలో ప్రమాణం ఉందనీ మాట్లాడ కుండా జేయగలిగాను.

చదువుకొన్నవాళ్ళు వేషం వేస్తే వాళ్ళకు ఉండే గౌరవం వేరు ఇతరులు సామాన్యులు వేస్తే వార్లకుండే గౌరవం వేరు. నా వేషాన్ని జూచి అంతా ఆశ్చర్య పోయినారు అజంతా చిత్రాలలో చూచే ఆభరణాలు అవీ చూచీ, వేషధారణతో ఉన్న అందం చూచీ, అంతాకూడా, చూశారో! సంతుష్టులైనారు ఎంత

స్టడీ చేశారో, ఆకార్యం విషయమై అని మెచ్చుకొని భుజం మీద తట్టారు. నిజానికి ఆవిషయంలో నేనుచేసిన స్టడీ వాళ్ళెవ్వరూ చెయ్యలేదు. కాని ఆసమాజికులు ఎవ్వరూ ఈవిష యాన్ని మనస్పూర్తిగా గ్రహించలేదు. ఏవో ఇచ్చకపు మాటలు అన్నా నన్ను నిజంగా మెచ్చుకొన్నట్టూతోచలేదు.

ఇక వాళ్ళవేషాలుజూస్తే మన నాటకకళ ఇంతఅద్ధానంగా ఉందేమా అని విచారం కలుగకమానదు. చిత్రాంగినల్లని సిల్కు రవిక తొడిగి, బెనారసుచీర కట్టింది. వంకరపాపిడితీసి జుట్టు ముడిలో అర్ధచంద్రాకారంగా పూలు పెట్టుకుంది. పైగా చేతికి రిస్టువాచీ ఒకటి! ఆకాలం నాటికి రిస్టువాచీలు ఎక్కడివయ్యా అని నేను అడిగితే వాళ్ళు నవ్వటమేకాని సరియైన సమాధానం చెప్ప లేదు చివరకు నేనొకటి అనుకున్నాను. వాళ్ళు ఎల్లాగుంటే నేమి నేమటుకు ఆదర్శప్రాయంగా ఉందామని.

గ్రీనురూములోనికి వచ్చిన ప్రతివ్యక్తి నన్ను ఎగాదిగా చూచి ఆశ్చర్యపోసాగినాడు. నాటకం ప్రారంభించారు. నేను స్టేజీపైకివెళ్ళి నాకళా వైదుష్యాన్ని చూపవలసినసీను ఎప్పుడో వస్తుంది. నేను నాపోర్షన్ మరోసారి చదువుకొన్నాను. ఉన్నవి నాలుగు ముక్కలేనాయి! ఇక చదవటంఅనవసరం అనిపించింది. కాని ఏమిచేయటానికి తోచిందికాదు. అమితంగా ఉక్కపోస్తుంటే విసురుకుంటూ కూర్చున్నాను. విసుగెత్తింది. ఎంత సేపటికి నేను వెళ్ళాలిసినసీనురాదు. నేనుమాటిమాటికి స్టేజీలోనికి తొంగిచూచి, మళ్ళీవచ్చి కుర్చీలోకూర్చుని విసుచ కోటంచూస్తే చూసేవాళ్ళకే జాలివేసింది.

ఆ సమాజికులలో ఒకాయన విద్యార్థి. నా అవస్థ జూచి ఆ కుర్రాడు మరీజాలిపడి నాదగ్గరకొచ్చి "మాష్టారూ ఇంకా రెండు గంటలకుగాని మీతో పనిరాదు మీరెందుకు ఇల్లాగ అవస్థపడతారు పడక కుర్చీ తెప్పించి వేస్తాను నడుంవాల్చి హాయిగా పడుకోండి. నిద్రలేకపోతే మీకు జబ్బు చేస్తుందికూడాను." అంటూ-జవానున్ని పిలిచి మంచి పడక కుర్చీ ఒకటి తెప్పించి వేయించాడు

ఆకుర్రాడు అక్కడ చాలపెత్తనంచేస్తూ. కావలసినపుడు ప్రాంప్టు వేస్తూ హడావడి చేస్తూన్నాడు. ఆతని మాట అంతా వింటారు. విధేయత కనపడ్డటం చూస్తే, ఆతనికి ఆకంపెనీతో ఏదోగట్టి సంబంధమే ఉందని తోచింది. సరేనని నేనూకుర్చీలో జేర్లబడ్డాను. అతన్ని దగ్గరకుపిలిచి "చూడు! ఏమోయ్? నాకు కాస్తకునుకుపడితే పట్టవచ్చు. ఆ సమయానికి నన్ను లేపుతావుగదూ?" అన్నాను. ఆయన నాలిక కొరుక్కొని "అదేమిటండిమాష్టారూ! అల్లా అంటారు? యెవరికోసం లేపుతామండి!! మీకోసమా?" అన్నాడు. నేను వట్టి తెలివితక్కువగా మాట్లాడానని తోచింది. ఎందుకంటే నేనులేకపోతే వాళ్ళనాటకము యెల్లా జరుగుతుంది, పిచ్చిప్రశ్న కాకపోతేగాది! నా తెలివి తక్కువకు నే నే నవ్వుకొని కన్నుమూశాను.

"నా వేషంజూసి జనంముగ్ధులైపోతారు. నేననవలసినవి నాలుగుముక్కలేఅయినా అఅనే పద్ధతిజనాన్ని తప్పకుండ ఆకర్షిస్తుంది భగవంతుడిదయ ఎట్లాగుందో! నేను ముందుముందు పెద్ద వేషాలువేసి వైదుష్యం చూపించి స్థానాన్ని వాళ్ళని తలదన్నిపోతే పోనేవచ్చు. అటువంటి కీర్తివస్తే ఈ ఉద్యోగానికి

రాజీనామా ఇస్తాను. నెలకు రెండు మూడు వందలు సంపాదిస్తాను" అని నాలో నేను ఊహించుకొన్నాను. ఊహామీద ఊహ రావటంలో నేను ఉన్న ఉద్యోగం వదులుకోవటం మంచిదికాదనీ, ఈ వృత్తిలో ఉంటూనే శని ఆదివారాల్లో మాత్రమే నాటకాలు ఆడటానికి ఒప్పుకోవటం మంచిదనీ నిశ్చయించు కొన్నాను—నేను అనాల్సిన నాలుగు ముక్కలకూ అనుగుణ్యమైన అభినయంకూడా ఇల్లా ఉండాలని అనుకొన్నాను.

నాలుగుముక్కలకు అభినయంకూడా ఏమి వుంటుంది. అని అనుకోనక్కరలేదు. ఏచిన్నమాటైనా అభినయించ వచ్చును. "రాముడు రావణుని చంపెను" అన్న మాటను విచారంగానూ అనవచ్చు దుఃఖరసం ఒప్పిస్తూ. సంతోషంగానూ అనవచ్చు—అనేవాడి తెలివితేటలతో ఉంటుంది అని అనుకుంటూ ఉండటంగానే కొద్దిగా కునుకు పట్టింది. అయిదునిమిషాలు గడవక ముందే యెందుకో ఉలిక్కిపడి లేచాను లేచి మళ్ళీ వెళ్ళాను నాటకం ఏస్థితిలో ఉందో చూడటానికి. ఇంకా మొదట్లోనేఉంది.

ఇంతలోకే అక్రూరుడు మళ్ళీవచ్చి, 'మాస్టారూ: పాపం నిద్రలేక నీరసించి పోతున్నారు. ఇల్లాగ మీరు నిద్రలేకుండా ఉంటిరాఅంటే, ఆ నెక్కుమీరు మీ పాత్రను నిర్వహించటంలో జంకిపోతారు. తూలిపోతారు కూడాను. హాయిగా పడుకోండి విశ్రాంతి తీసుకోండి. నేనెందుకు చెపుతున్నానో వినండి. మీ దగ్గరనుంచి ఆడియన్సు ఎక్కువగా ఎక్స్పెక్టు చేస్తారు. ఆ సమయానికి నిద్రముఖంతో గనక మీరు కనపడితిరా, వాళ్ళంతో

నిరుత్సాహపడిపోతారు. అదీ నాగోల'—అని యెంతో ఇదైనాడు—సరేనని నేను మళ్ళీ కుర్చీలో నడుంవాల్చి యేదో తియ్యని ఆలోచనల్లో పడ్డాను. మెలకువగా ఉందామని అనుకొంటూనే నిద్రపోయినాను

మధ్యమధ్య ఉలిక్కిపడిలేచి, నాకెదురుగా కనపడ్డవాడ్ని యేమయ్యా! నేను రావాలా? అని అడిగేవాడ్ని. పడుకోండి మాస్టారూ ఇప్పుడేమీ తొందరలేదూ అని అంటూ ఉండేవాడు. అందరు నాకు తెలిసినవాళ్ళు అందరికి నేనంటే గౌరవమూను. అందుకని ఎవరిని అడిగినా ఆయన వినయంగా, తొందర లేదండీ మాస్టారూ, సమయం వచ్చినప్పుడు వాళ్ళే వెతుక్కుంటూవచ్చి మిమ్మల్ని తీసికెళతారు. ఎందుకు నిద్ర చెరుపుకుంటారు అని చెప్పేవాడు. అదే మొదటిసారి స్టేజీ ఎక్కడం కాబట్టి చిన్నపిల్లవాడిలాగ ఆదుర్దా పడుతున్నాను. తెలివితక్కువ అని మళ్ళీ నన్ను నేనే చీవాట్లు వేసుకొని, ఈసారి హాయిగా ఒక్కనిద్ర తీద్దామని నిశ్చయించుకొన్నాను. ఈ నిశ్చయంతో మనశ్శాంతి కుదిరి చక్కని నిద్ర పట్టింది.

ఎంతసేపు నిద్రపోయినానో నాకైతే తెలియదుకాని నేను మళ్ళీ, నిద్రలేచేసరికి ఏదో చాలా సేపు అయినట్లూ, నాటకం దాదాపు అయిపోతున్నట్లూ. లీలగా తోచింది. ఒక గెంతు గెంతాను స్టేజివైపుకు—నాటకం ఏస్థితిలో ఉందో చూద్దామని.

రాజరాజు చిత్రాంగీ ఉన్నారు. చిత్రాంగి నేరము బైటపడింది. ఆమె కలవరింతవల్ల రాజుకొడుకును అన్యాయంగా చంపుకొన్నానే అని విచారంతోను, చిత్రాంగి ఇంత ద్రోహం

3

చేసిందే అన్న కోపంతోనూ. క్రుంగి కుమిలిపోతున్నాను ఇంకా పదినిమిషాలులో నాటకం అయిపోయే స్థితిలోఉంది.

మొదట నే చూసింది నేను నమ్మలేక పోయినాను. దాని తరువాత. జరిగిన మోసం స్పష్టంగా తెలిసింది. ఏముందీ, నేను వెళ్ళి చెప్పవలసిన సీను దాటిపోయింది. నాతో పని లేకుండానే వాళ్ళు పని జరుపుకొన్నారు నన్ను మోసపుచ్చారు నా చేత ఇంత వేషమూ వేయించి. చివరకు నన్ను ఫూల్‌ను చేశారు.

ఈ సంగతి నా ఊహకు తట్టేసరికి నా లోని రక్తం అంతా కరుడుగట్టిపోయింది. నిశ్చేష్టుడనై పోయినాను. ఒక్క నిమిషం నోట మాటరాలేదు. శూన్యదృక్కులతో మోడునై నిలబడి పోయినాను.

రెండు నిమిషాలు గడచిన తరువాత నా నిరుత్సాహం నిస్పృహ ఏదో మార్పుకులోనై కోపంగా మారినయి. వళ్ళు మండిపోయింది. ఆపాదమస్తకం కంపించింది. కోపాగ్ని నన్ను దహించివేసింది— ఆ కోపం మళ్ళీ ద్రవించి దుఃఖంగా మారింది. చివరకు ఎల్లాగో తెప్పరిల్లి నాకు ఎదురుగా నుంచున్న పెద్ద మనిషిని ఉద్దేశించి ఏమయ్యా! నన్ను ఒక్కరూ లేపారుకారూ? అని అడిగాను. ఆ పెద్దమనిషి నవ్వి వూరుకొన్నాడు. ఆయన నవ్వటం నాకు మరీ అవమానం అనిపించింది. నన్ను పడుకొని నిద్రపొమ్మని ప్రోత్సహించిన కుర్రవాడు ఎక్కడా కనిపించ లేదు. ఏంజెయ్యను?

అంత సరదాపడి ఆరుగంటలకే వేసుకొన్న వేషం ఏం ఛెయ్యాలె? ఎంతకష్టపడి స్టడీచేశాను! ఈ వేషాన్ని!! మీసం

గూడా గొరిగించుకొని ఆడవేషం వేశాను! ఎంత మోసం జరిగింది! అని నేను గోలపెట్టినా ఎవ్వరు జాలిపడలేదు........ ....సరిగదా. పైగా నవ్వటం సాగించారు.

ఆ క్షణంలో ఒక చక్కని విషయం తట్టిందినాకు ఇక ఆలోచించలేదు. ఒకరికి చెప్పలేదు. ఒకరి సలహా పుచ్చుకోలేదు. చటుక్కున స్టేజిమీదికి వెళ్ళి నిలబడి, నేను అనవలసిన నాల్గు ముక్కలూ అనేశాను. ఈ మాటలు విని రాజు నిర్ఘాంతపోయి నాడు. చిత్రాంగి తెల్లపోయి చూచింది. ప్రేక్షకులు అంతా సందర్భమూ, ఔచిత్యమూ, లేని ఈ మాటలు విని ఒక్కనిమిషం వెర్రిచూపులు చూచి పకాపకానవ్వారు.

రాజరాజు ఈ అసందర్భ ప్రలాపన కమ్మెయటానికి నన్నొక పిచ్చివాడిక్రింద లెక్కగట్టి సేవకుడ్ని పిలిచి........... "సేవకా ఈమె ఎవరు? ఇక్కడికి ఏలవచ్చెను?—పంపివేయుము" అన్నాడు ఉన్నవాళ్ళంతా మళ్ళా నవ్వారు.

నాకు వళ్ళు మండిపోయింది—"నేనెవరో నీకు కనపడటం లేదూ? కళ్ళు మీదికొచ్చినయ్యా? నేను నరసయ్యను బుద్ధి తక్కువై ఏదో సరదా పడ్డాను వేషం వేయటానికి, నీవు నన్ను మోసపుచ్చితే ఊరుకొంటాననుకున్నావా పిచ్చిపుల్లియ లాగ!—నాపార్టు నేను యాక్టు చేశాను. నాసరదా నేను తీర్చు కొని వెడుతున్నాను. ఇక నీవు నాటకం కానియ్యి, నేవెడు తున్నాను. అని బయటకి వచ్చాను, ఆడియన్సులో నుంచి గొల్లున గోలబయలుదేరింది. నన్ను పండుకొని నిద్ర పొమ్మని సలహా చెప్పిన అక్రూరుడు నాకెక్కడ కనిపించలేదు ఆతరువాత

ఆమర్నాడు నన్ను చూచిన ప్రతి స్నేహితుడూ, పరిచయుడూ కూడా గబుక్కున వచ్చి చెయ్యిపట్టుకొని గట్టిగా, ఊపి బ్యూటి పుల్ — చాలా బాగుందోయ్ — చాలా బాగుంది !! అని అనటం కృతజ్ఞత కనపర్చటం చూస్తే నాకు ఎంతో తృప్తి ఆనందమూ కలిగినాయి.

3

మా బావమరది ఒక డాక్టరు ఆసుపత్రినీళ్ళతో తృప్తి పడని వాళ్ళకు అందికలో వుండాలని జనరల్ ఆసుపత్రికి దగ్గర లోనే డిస్పెన్సరీ పెట్టాడు ఎల్ యం పి ప్యాసు అయిన తరువాత. రోగి అయినవాడు వక్కడూ వాడివగ్గరకు వచ్చేవాడుకాడు. కొత్తలో కుర్చీలో కూర్చుని గోళ్ళు కత్తిరించుకుంటూ ఉండే వాడు. సెలవుదినము అయితే నేనూ వాడితోపాటు కూర్చుని యేవో కబుర్లు చెబుతూ ఉండేవాడిని.

ఒకటి రెండు కేసులు జాగ్రత్తగా నడిపానా ఇక ఆటుపైన బాధఉండదు. బావా! భవిష్యత్ ప్రారంభంమీదే ఆధారపడి ఉంటుంది. అని వాడు ఎన్నోసార్లు అంటూ ఉండేవాడు. వాడికి మంచిపేరు రావాలని, వాడి హస్తవాసిమంచిదని అందరూ అనుకో వాలనీ, నాకూ తీవ్రమైన కోరిక ఉండేది.

ఇద్దరం వీధివంక చూస్తూకూర్చునేవాళ్ళం. ఎవరైనకాస్తబలహీ నుడు నడవలేక నడవలేక నడుస్తున్నట్లు కనబడితే, "అడుగో వస్తున్నాడురా ఎవరో పేషంటు" అనేవాడ్ని నేను: వాడు స్టెతస్కోపు తీసేవాడు. ఆవస్తూన్న మనిషి, మావంక చూస్తూనే డిస్పెన్సరీని

దాటిపోయేవాడు. నేను నవ్వేవాడిని. మావాడు ముఖంముడుచు కొనేవాడు, ఇదీ వరుస.

పదిరోజులైన తరువాత, కడుపునొప్పికని, కాలునొప్పికని ఎవరైనా ఒకరిద్దరు రాసాగారు. వాళ్ళు మందులు మటుకు పుచ్చు కొనేవారేకాని, డాక్టరు చేతికో ఏమి పెట్టేవారుకారు. ఇదీ ఒకందుకు మంచిదే అని మావాడు సంతోషించేవాడు. ఎల్లాగో ఓలాగు పదిమంది నోట్లో పడటమే చాలునని వాడి ఉద్దేశం.

ఒక రోజున నేను ఉండగానే, ఒక ఆసామి వచ్చాడు. తనకు ముక్కుమీద కురుపొకటి లేచింది మందు కావాలి అంటూ. పెద్దకురుపే అది. దమ్మిడీ వెడల్పున ఉంది. దాన్ని చూచి మావాడు "ఇదివరకు ఎక్కడన్నా వైద్యం చేయించావా?" అని అడిగాడు ఇంతవరకు కూరగాయవైద్యాలతోనే సరిపోయింది ఏమి గుణం కనపడలేదు ఇక లాభం లేదు, ఇక కాస్తగట్టి వైద్యం చేయిద్దామని ఇవ్వాళే పేటకొచ్చి. పేరుగల డాక్టరు గదా అని ముందు ఆసుపత్రి డాక్టరు దగ్గరకు వెళ్ళానండి అన్నాడు. ఆయన మందు వేయలేదా అని అడిగాడు మావాడు. "మందు వేసిందాకా నేనుండలేదు. అసలు ఆయన పద్ధతి నాకు నచ్చక, డబ్బు పారేసి ప్రైవేటు డాక్టరుచేత వైద్యం చేయించు కుందామని వచ్చేశాను." అన్నాడు. ఈమాట విని మేమిద్దరం కూడా ఆశ్చర్యపోయినాము. పద్ధతి నచ్చకపోవటానికి ఈయన కేమి తెలుసును అని అనుకొని.

చివరకు నేనే అడిగాను. పద్ధతి నచ్చకపోవటం ఏమిటయ్యా, ఎందుకు నచ్చలేదూ? ఏం జరిగింది చెప్పు అని. ఆయన

చెప్పాడు, ఆయన పొడుగాటి తోలుగొట్టం ఒకటి బయటకు తీసి గుండెమీద పెట్టాడండి, అని ఆ ఆసామి పకపకా నవ్వాడు.

"అందులో తప్పేముంది! నిన్ను పరీక్ష చేశాడు" అన్నాడు మావాడు. నాకు ముక్కుమీద కురుపు వేస్తే గుండె పరీక్ష చేయటం ఏమిటండీ!!" అని ఆయన తెలివితక్కువ తనాన్ని గురించి తనకు గలిగిన అపహాస్యాన్ని అంతా కళ్ళగుండా వెళ్ళ గక్కాడు. మేము యిద్దరం నవ్వుకొన్నాము మావాడు ఏదో చెప్పబోతున్నాడు.

"అల్లాగే చేయాలె గుండె బలహీనంగా లేకపోతే నీకు ఆపరేషన్ చెయ్యాలని అనుకొనివుంటాడు" అని బహుశః వాడు అనివుండేవాడు.

నేను వాడ్ని మాట్లాడనియ్యక ఇల్లా అన్నాను. 'నిజం, నీవు అన్నమాట నిజం. ముక్కుమీద కురుపువేస్తే గుండెపరీక్ష చేయటం ఏమిటి? శుద్ధ తెలివితక్కువ గాకపోతే జబ్బు ఎక్కడుందో అక్కడ పరీక్ష చేయాలెగాని!!'

ఈ మాటలు విన్నమీదట ఆయనకు ముఖం చేటంత అయింది. వెంటనే మావాడు స్టెతస్కోపు తీసుకొని ఆయన ముక్కుమీద పెట్టి చూశాడు. ఆయన సంతోషించి మందు వ్రాయించికొని డబ్బుకూడా ఇచ్చిపోయినాడు. ఎవరికి చెప్పాలిసిన మాటలు వాళ్ళకు చెప్పటం నాకు తెలుసునని మావాడు అనుకొని సంతోషించి ఉంటాడు.

ఆరోజునుంచి మావాడికి కాస్త ప్రాక్టీసు సాగింది. ఒక శిధిఖారంనాడు నేను వెళ్ళి డిస్పెన్సరీలో కూర్చున్నాను. ఎవరో

ఆడవాళ్ళు వస్తే మావాడు వాళ్ళను లోపలికి తీసికెళ్ళి వాళ్ళకు కళ్ళల్లోమందు వేస్తున్నాడు. నేను ఆఫీసు రూములో కూర్చుని పేపరు చదువుకొంటున్నాను. ఇంతలోనే ఒక లావాటి ఆయన లోపలికి మెల్లగా వచ్చి, దిక్కులుచూచి, నాపక్కను నుంచొని "డాక్టరుగారు లేరండీ?" అని అడిగాడు ఉన్నారు లోపల ఎవరితోనో మాట్లాడుతున్నారు అన్నాను. ఆయన ఇంకా అల్లాగె బెదరుచూపుల్తో చూస్తూ నిలబడి ఉండటం గమనించి కూర్చోండి వస్తారు అన్నాను.

ఆయన సందేహిస్తూనే కూర్చుని, నావంక తేరిపారజూచి మీరు ఇక్కడ మందు పుచ్చుకొంటున్నారా? అని అడిగాడు. "ఈ డాక్టరు నాకు బావమరది ఊరికేనే ఇక్కడ కూర్చున్నాను" అని చెప్పటం నాకు ఇష్టం లేకపోయింది. అందుకని నేనూ ఒక పేషంటునే అని ఆయనకు అర్థమయ్యేలాగున ప్రవర్తించాను. నేను మావాడి దగ్గర మందు పుచ్చుకొంటూ ఉన్నమాటా నిజమే వాడు డాక్టరు పరీక్ష ఇచ్చి వచ్చిన తరువాత నాకు గుండె బలహీనత, పైత్యం, అజీర్ణం, మరి యిలాంటి జబ్బులు ఒక అరడజనుకుపైగా ఉన్నట్లు తోచింది. రోజూ అక్కడ ఏదో మందు పుచ్చుకోకుండా ఉన్నదీ లేదు ఆయనపేరూ అవీ తెలుసు కొన్నాను. అసలు నా ఉద్దేశం వచ్చినవారి కల్లా మా వాడ్ని గురించి నాలుగు మంచి మాటలుచెప్పి వాడికి ప్రాక్టీసు కాన్వాస్ చేయాలని,

ఇక నేను కాన్వాషింగు ఎల్లామొదలు పెడదామా అని అను కొంటూవుండగానే ఆయనే అన్నాడు. "బాబు ఈడాక్టరు గారిని గురించి మీకుబాగా తెలిసునన్న మాటేగా?" అని,

"బాగా తెలుసు, వైద్యంలో పెద్దపరీక్షలుప్యాసయి ఆసుపత్రిలో కొంతకాలం పనిచేసి బాగా అనుభవం సంపాదించాడు, నెమ్మదైన వాడు. అసలు ముఖ్యమైన సంగతేమిటంటే ఈయన హస్తవాసి మంచిది" అని చెప్పవలసినమాటలు నాలుగూ చెప్పాను.

నా మాటలు ఆయన శ్రద్ధగా విని "అయితే ఒక్క సంగతి. ఈయన కొత్తగా వచ్చాడుగదండీ మన.................. అని ఏదో చెప్పటానికి సందేహిస్తున్నవాడిలాగ వూరుకొన్నాడు. ఆయన సందేహం ఏమిటో నేను అర్థం చేసుకొని "కొత్తగావస్తే మటుకు ఏమండీ, కొత్తవాళ్ళే శ్రద్ధగా పని చేస్తారు" అన్నా నేను

ఈమాటలవల్ల ఆయన కాస్త తృప్తి పడ్డాడు. నా వంక సాద రంగా చూస్తూ "నాకు........చూశారు.... ఈమెడపైన కణుత ఒకటివుంది ఓమోస్తరుగా పెద్దదేనుమండి! దీన్ని కోయించుకో వాలెనని ఉంది. ఈయనగారు ఆపరేషన్ చేయగలరా అండి"

కణుతుచాల పెద్దది, మనిషిచూస్తే కాస్త ఉన్నవాడు లాగ కనబడుతున్నాడు! మంచికేసు, నా తెలివితేటలు ఉపయోగించి ఈకేసు మావాడికి పట్టియిద్దామని నిశ్చయించుకొని ఇల్లా అన్నాను. ఈ డాక్టరుగారికి కణుతులు కోయటంలో చాలా నేర్పు ఉంది. ఎంత పెద్దకణతు అయినా అట్లాచేత్తో తీసేసినట్లు ఆప రేషన్ చేయగలడు.

ఆయన నామాటఅంతా కాకపోయినా కొంతవరకైనా నమ్మి నట్లు కనపడ్డాడు. ఒకనిమిషం ఏదోఆలోచించి. చివరకు ఆయన "అయితే గట్టివాడేనన్నమాట" అన్నాడు, ఏదో పరధ్యాన్నంగా తనలోతాను అనుకొంటూన్నట్టు. ఆయన గొంతుకో కొంత

విశ్వాసమూ, కొంత అవిశ్వాసమూ కూడ ఛాయా మాత్రంగా ఉన్నట్లు తోచింది.

మావాడి విషయము, ఆయనకు ఘట్టి అభిప్రాయం కలగాలనీ సందేహం కానీ అనుమానంగానీ మనస్సులో ఉండకూడదనీ నిశ్చయించుకొని, నేను ఇల్లాగ అన్నాను ·గట్టివాడని మెల్లగా అంటారేమండీ? చాలమంచివాడు. కణుతులు కోయటం విషయంలో ఈడాక్టరుది పెట్టింది పేరు.

ఇంత చెప్పినా ఆయనకు పూర్తిగా నమ్మకం కలగకో ఏమో మరీ, చెప్పినదంతా విని, "అయితే చూడండీ, ఇదివరలో ఎవరికైన ఇల్లాంటి ఆపరేషనులు చేశారా ఈ డాక్టరుగారూ? నాకు తెలియక అడుగుతున్నాను. క్షమించండి ఇల్లాగ అడుగుతున్నందుకు" అన్నాడు,

మావాడు అప్పటికి అల్లాంటి ఆపరేషన్‌లు చేసినట్లు నాకు తెలియదు, చేసిఉండడు. నేను అల్లాగ చెపితే ఆయన వెళ్ళిపోతాడని అనుకొని, చెయ్యకేమండి! నాకు తెలిసినంతవరకు ఇద్దరకు చేశాడు —అన్నాను తెలిసినట్లు.

ఆయన ఆశ్చర్యపడి "ఆఁ ఎవరికండీ" అన్నాడు. ఈ ప్రశ్న వస్తుందని నేను అనుకోలేదు. ఎవరికని చెప్పేది. ఆ వూళ్ళో కణుతులు ఎవరికి ఉన్నాయో. ఎవరు ఆపరేషన్ చేయించుకొన్నారో. నాకు తెలియదు ఎవరిపేరో ఒకరిపేరు చెపటానికైనా! ఇంత వరకు తెలిసిన వాడిలాగ చెబుతున్నవాడివి

ఇప్పుడు నీళ్ళు నమిలితే నేను అబద్ధాలు చెబుతున్నానని ఆయన అనుకోవచ్చు. అందుకని, ఏదో ఆలోచన అభినయించి తెలిసిన విషయమే మరిచిపోయినట్లు నటన ప్రారంభించాను.

"క్రొత్తపేటండీ ఆయనదీ! వారంరోజులక్రింద ఆపరేషన్ అయిందీ!" అన్నాను. నిజంగా ఆ పేటలో ఉన్న పెద్దమనిషి ఎవరో మా వాడిదగ్గర ఆపరేషన్ చేయించుకొన్నట్టు ఈయనకు నమ్మకం కలుగజేస్తున్నాకదా అనే సంతోషంతో.

మాదీ కొత్తపేటేనండీ అన్నాడు ఆయన. గుండె గుభేలు మన్నది. ముందు ఆయనది ఏపేట అయింది తెలుసుకొని, ఆ పేటకు దూరంగాఉన్న ఇంకో పేటపేరు చెపితే బాగుండేది. మా పేటలో ఎవరూ ఇల్లాంటి ఆపరేషన్ చేయించుకో లేదే అంటే నేను తెల్లముఖం వేయాలిసి వచ్చేది. అదృష్టవశాత్తు ఆయన అల్లాగ అనలేదు. అనకపోంగా పైగా ఆశ్చర్యంగా చూస్తూ, రోడ్డుకు కుడిప్రక్కన సందులో మొదటి ఇంట్లో ఆయ నేనా అన్నాడు.

నాకు చాలా ఆశ్చర్యం వేసింది. నేను ఏదో నోటికొచ్చినట్లు అంటే అది సరిగ్గా అతికిపోవటం చూస్తే! కొత్తపేటలో ఎవరో ఒకాయన ఇల్లాంటి ఆపరేషన్ చేయించుకొన్నా డన్నమాట! ఆ ఆపరేషన్ చేసింది ఎవరైందికూడా ఈ ఆసామీకి తెలియ దన్న విషయంకూడా స్పష్టంగానేఉంది. తెలిస్తే ఇల్లాగ అడిగే వాడుకాడు. ఇక అల్లాంటప్పుడు ఆ ఆపరేషన్ చేసింది మా వాడే

అంటే వచ్చిన నష్టమేముంది లాభమేకాని!! అని నాలో నేను తర్కించుకొన్నాను.

ఈయన పనిగట్టుకుని ఆయన దగ్గరకువెళ్ళి మీ కళ్ళుతులు ఆపరేషన్ చేసింది ఫలాన క్రొత్తడాక్టరు గారేనా అని సాధారణంగా కనుక్కోడు. ఒకవేళ కనుక్కొన్నా మళ్ళీ నన్ను వచ్చి అడగడు అని కూడా అనుకొన్నాను.

అసలు అందాకా ఎందు కొస్తుంది? నేను మా వాడి శక్తి సామర్థ్యాలను గురించి ఆయన కేమీ అనుమానం లేకుండా చేస్తినా అప్పుడే ఆపరేషన్ చేయించు కుంటాడుగదా! వెంటనే చేయటానికి మా వాడికి తీరిక లేదుకనకనా? ఆయన చూస్తే భాగ్యవంతుడులాగ ఉన్నాడు. కాస్త లాభించే విషయంలాగా ఉంది. అని ఇన్ని విషయాలు ఒక్కనిమిషంలో ఆలోచించుకొన్నాను.

ఇంతలో ఆయన మళ్ళీ అడిగాడు. ఏమండీ, కొత్తపేటలో రోడ్డుప్రక్క సందులో మొదటి ఇంట్లో ఆయనేనా ఈ డాక్టరు గారిదగ్గర ఆపరేషన్ చేయించుకుందీ అని. నేను తలఊపి, అవునండీ, మొదటి ఇల్లో, రెండోదో అయి ఉంటుంది, అన్నాను.

ఆ మాటలు విని ఆ షాహుకారు మళ్ళీ ఏదో అనుమానిస్తూ "ఆయన ఎవరండీ? ఆయన మీకు తెలుసా?" అని అడిగాడు. కళ్ళతలు పట్టుకొని ఒక్కక్షణం ఆలోచిస్తున్న వాడిలాగ నటిస్తూ "తెలియకేమండీ! ఇక్కడే చూశాను. నల్లగా లావుగా ఉంటాడండీ" అన్నాను నేను, నిజంగా ఆయన్ని చూసి ఉన్నట్లే!

నే విచ్చిన వర్ణన సరిగ్గా సరిపోలేదని ఆయన ముఖంచూచి గ్రహించి మళ్ళీ ఇల్లాగ అన్నాను. "నలుపూ" అంటే కారు నలుపు కాదులెండి అదే చామనచాయలో ఉంటాడు. కాస్త లావే లెండి మరీ లావు కాదు.

సంతోషించాడు ఆయన. అల్లాగని ముఖమే చెప్పింది ఆయన తనకు పూర్తిగా సంశయనివృత్తి అయినట్లు చూస్తూ "అయితే ఆయన పేరు ఏమన్నారూ?" అన్నాడు—ఏదో ఆతురతతో.

నేను ఏమీ అనలేదే!! పేరా? పేరు నోట్లో ఆడుతున్న దండీ....వెధవది జ్ఞాపకశక్తి తగ్గిపోయిందండీ! నలభై దాటిం తరువాత. అని నేను పేరు చెప్పలేకపోవటానికి ఒక కారణం కల్పించి ఇంకా ఆలోచిస్తూన్నట్లే కూర్చున్నాను. నా అవస్థజూచి పాపం ఆయనే అన్నాడు. "వారం రోజుల క్రిందట ఆ యింట్లో సుబ్బారాయుడుగారికే కదండీ కణుతు ఆపరేషన్ అయిందీ! ఎక్జాట్లీ—అది! ఆయనే!!" అన్నాను నేను అప్పటికి సరిగ్గా జ్ఞాపకం వచ్చినట్లు. నేను ఆడుతున్న నాటకానికి నాకే నవ్వు వచ్చింది. అయినా ఆ తరువాత ఏ సందేహాలు పెట్టుకోలేదు. ఆయన అనుమానాలన్నీ ఝంఝామారుతాహతికి చెల్లాచెదరైన మేఘాలలాగ విచ్ఛిన్నమైనట్లు ఆదరహాసరేఖలో విదిత మైంది.

"సరే తెలిసింది లెండి" అని అంటూ చటుక్కున గొడుగు తీసుకొని ఆయన చరచరా నడచిపోసాగాడు. డాక్టరుగారు వస్తున్నారు ఉండండీ! అని నేను కేకేశాను. వస్తారులెండి చెప్పారుగా! అంటూ వెనక్కి తిరిగి చూడకుండా వెళ్ళిపోయి నాడు.

౨

ఇట్లా ఆయన గడప దాటటంతోనే మా వాడు లోపలి నుంచి వచ్చి "ఎవరు బావా వచ్చారూ!" అన్నాడు. ఎవరో పేషంటు వచ్చాడన్న ఉత్సాహంతో. మా వాడికి ఒక మంచికేసు సంపాదించిపెట్టానన్న సంతోషం నాలో సుళ్ళు తిరుగుతున్నది. అందుకని నవ్వుతూ ఆదరణతో అన్నాను. ఎవరో భాగ్యవంతుడే, షాహుకారులాగా ఉన్నాడు అని.

ఈ వూళ్ళో బట్టలవర్తకులంతా భాగ్యవంతులు. వారిలో ఒక్కరికి మనయందు నమ్మకం కుదిరితే చాలు. ఆ ఒక్కరి ద్వారా పదికేసులు వస్తాయి ఇంతకూ ఆయన ఏడీ? ఎందు కొచ్చాడో? అన్నాడు మావాడు, ఆతురతతో. "ఇప్పుడే వెళ్ళాడు మళ్ళీ వస్తానని చెప్పి. ఆయన మెడమీద కణుతు ఒకటి ఉంది. దాన్ని కోయించుకొంటాడట" అని చెప్పాను

మావాడు ఆమాటలు ఆనందంతోనూ ఆశ్చర్యంతోనూ విని "ఓహో! ఆయనా. ఆయన ఈ వూళ్ళోకల్లా భాగ్యవంతుడు చాలా పలుకుబడి కలవాడు. అట్లాంటివాడు మన దగ్గరకు రావటము అదృష్టమే!! వెళ్ళాడేం!!" అన్నాడు. మళ్ళీ వస్తాడు, అని నేను జవాబు చెప్పాను. "ఏమో" అని మావాడు ఆయన మళ్ళీ వస్తాడని తనకు గట్టినమ్మకం లేనట్లుగా సూచించాడు.

మావాడు పడ్డ భయానికి నేను నవ్వుకొని "ఎందుకురా?" అన్నాను. ఏమో బావా! ఈ వూళ్ళో డాక్టర్లలో కాంపిటిషన్ ఎక్కువగా ఉంది. ఎవరైనా చూస్తే మనదాకా

రాసియ్యరు. అని నొచ్చుకుంటూ, ''కాసేపు కూర్చోమనక పోయినావా నేను వచ్చినదాకా'' అన్నాడు.

కూర్చో మనకేం! కూర్చోమనీ అన్నానూ, కూర్చున్నాడు కూడానూ!! కూర్చుని నేను చెప్పేదంతా విని మరీ వెళ్ళాడు. అందుకనే ఆయన మళ్ళీ వస్తాడని నమ్మకంగా చెప్పగలుగుతున్నాను అన్నాను.

''ఏం జెప్పావు ఏమిటి?'' అని మావాడు ఆదుర్దాగా అడిగాడు. నీ విషయమై మంచిగా చెప్పాను. ''ఈ డాక్టరుగారు కొత్తగదా, ఈ కణుతు ఆపరేషన్ చేయ్యగలడా''అని అడిగాడు. అద్భుతంగా చేస్తాడు. ఈ విషయమై ఆయన ప్రత్యేకంగా కృషి చేశాడు అని చెప్పాను.

నీవు ఎవరైంది ఆయనకు తెలుసునేమో? బావమరదిని గురించి పొగుడుకుంటున్నాడని ఆయన అనుకొన్నాడేమో!! అన్నాడు మావాడు నేను చేసినపని అంత మంచిది కాదని అనుకున్నట్టు చూస్తూ,

ఈమాత్రం తెలియకుండా నేను ప్రవర్తించానని వాడు అభిప్రాయ పడటం వట్టి తెలివితక్కువ తనంగా కనపడ్డది నాకు. అయితే వాడికి ఇంకా చిన్నతనం ప్రపంచానుభవం లేదు. అందుకని అల్లాగ భయపడ్డాడని నాకు నేను చెప్పుకొని నవ్వుకొని ఊరుకొన్నాను.

కొంచెంసేపు ఏదో ఆలోచించి చివరకు ''అయితే ఆయన ఏమని చెప్పి వెళ్ళిపోయినాడు?'' అని అడిగాడు. ''చెపుతా అసల్లు జరిగిన విషయ్యం విన్నూ! మ్ముంద్దు స్సంగత్తి న్నేన్నాక

పేషంటును అనే అభిప్రాయం ఆయనకు కలుగజేశాను. ఆ తరువాత వైద్యంలో నీవు చాలా గట్టివాడవనీ, పట్టింది బంగారం అవుతుందనీ, నీది అమృతహస్తమనీ, ఇల్లాగ ఎన్నో విషయాలు ఆయనకు చెప్పాను.''

తన విషయమై ఇల్లాగ మంచి మాటలు చెప్పినందులకు సంతోషించి నన్ను థాంక్స్ చేయాల్సింది పోయి, నేనేదో అప్రియం పలికినట్టుగా వాడు మౌనంగా ఊరుకొన్నాడు, ఊం కొడుతూ.

చి వరకు ''ఎవరికన్నా ఇల్లాంటి కణుతులు ఆపరేషన్ చేశారా ఈ డాక్టరుగారు? అని నన్ను అడిగాడు ఆయన'' అన్నాను. ఈమాట విని మావాడు ఉలిక్కిపడి ఊం—ఏం జెప్పావూ దానికి సమాధానం? అని ప్రశ్నించాడు.

వాడి ఆదుర్దా చూస్తే నాకు జాలివేసింది. అందుకని ఇల్లా అన్నాను. "తెలివితక్కువగా జవాబు చెపుతా ననుకొన్నావా ఏంరా పిచ్చివాడా!''

"అయితే యేమన్నావు?''

''రెండు మూడు ఆపరేషన్‌లు చేశాడు. నేను కళ్ళారా జూశాను. వారం రోజులక్రిందే ఒక ఆపరేషన్ అయింది. పేషంటు ఆపరేషన్ అయిన తరువాత, నిద్రపోయి లేచినట్టు లేచి ఇక్కడనుంచి దొరలాగ ఇంటికి నడచిపోయినాడు. బండి అయినా ఎక్కకుండా!! అని ఇల్లాగ అనేశాను. నీవు ఊరికే భయపడతావు గాని నాకు తెలియదురా ఏమి చెప్పాలిసింది? తాతకు దగ్గులు నేర్పాలా?'' అన్నాను. మావాడు కృతజ్ఞతా సూచకంగా ఒక చిరునవ్వు నవ్వాడు.

3

"ఊఁ దానితరువాత ?'' అని అడిగి జరిగిన సంగతి పూస గుచ్చినట్లు చెప్పమన్నట్లు మావాడు నన్ను ప్రోత్సహించాడు. నేను ఇల్లా అన్నాను. 'నా మాటలు విని సంతోషించి, డాక్టరు గారు ఆపరేషన్ చేసింది ఎవరికీ? అని అడిగాడు' ''ఎవరికని చెప్పావు ?'' అని మావాడు పక పకా నవ్వాడు.

ఎవరికని చెప్పేది ? ఏదో పేరు చెపుదాము అనుకొన్నాను. పేరు జ్ఞాపకం రానట్టు ఒక చిన్న నాటకం ఆడాను. చివరకు ఆయనే అన్నాడు కొత్తపేటలో ఉన్న సుబ్బారాయుడిగారికేనా అని. ''నేను, అవునన్నాను'' ఇల్లాగ జరిగిన కథ అంతా మా వాడికి చెప్పి నేను విరగబడి నవ్వాను.

మావాడు నిర్ఘాంతపోయి చూశాడు. నేను ఈ వ్యవహారం అంత తెలివిగా నడిపినందుకు వాడు అల్లాగ ఆశ్చర్యపోతున్నాడని నేను అనుకొన్నాను.

అయితే మావాడు మరుక్షణంలో బిక్కముఖం పెట్టి ''ఎందుకు చెప్పావు బావా అల్లాగా ?'' అన్నాడు జాలిగా''

"ఏమీ ? ఏం ? అల్లా చెప్పితే ?" అని అడిగాను నేను, వాడి పిచ్చిభయాన్ని చూచి నవ్వుతూ,

''ఆసుబ్బారాయుడికి ఆపరేషన్ చేసింది చౌదరి. నేను కాదు. ఎందుకల్లా అబద్ధం చెప్పావూ ?'' అన్నాడు ఏదో కొంప మునిగినట్లు భయపడుతూ,

వీడి అమాయికత్వం చూస్తే నాకు విపరీతమైన నవ్వు వచ్చింది. నేను ఆడిన అబద్ధం ఎక్కడ బయటపడుతుందో అనే

గదా వాడి భయం, "ఆషాఫుకారు పోయి కనుకోగ్గ వచ్చాడా? ఎందుకురా నీకు అంత భయం!'' అన్నాను.

అని ఇల్లాగ అన్నా మావాడు సంతోషించినట్లు కనబడక పోవటం వల్ల "ఏమిట్రా అల్లా చూస్తావు దిగాలబడి, ఇప్పు డొచ్చిన పెద్దనష్టం ఏ ముందీ ఆ ఆబద్ధంవల్ల?'' అన్నాను.

"నా బొంద, చౌదరీ ఆపరేషన్ చేసిన మరునాడే ఆ సుబ్బా రాయుడు చచ్చాడు. వాడి చావుకు నన్ను బాధ్యుణ్ని చేశావు. ఎల్లగ ఇప్పుడు?'' అని మావాడు విసుకున్నాడు. నేను తెల్ల పోయినాను.

4

కవి వేదుల సత్యనారాయణగారితో నాకు పరిచయం సాహితీ సమితి రోజులలో అయింది. తెనాలిలో సాహితీ సమితి సభ జరిగినప్పుడు మేము ఇద్దరం మొదటిసారి కలుసుకొన్నట్లు నాకు జ్ఞాపకం.

వేదుల నాకంటె ఒకటి రెండుసంవత్సరాలు చిన్నవాడు. ఆతని వయస్సు నిర్ధారణ చేయటంలో స్నేహితులు తగాదా పడుతుండే వాళ్ళు ఆతనికి జాతకంలేదు. పుట్టిన సంవత్సరంవికా రో వికృతో జ్ఞాపకంలేదు ఏసంవత్సరం అయి ఉంటుంది అని మీమాంస జరిగింది. చివరకు వాళ్ళు ఆతని రూపాన్ని ప్రమా ణంగా తీసుకొని వికారి నామసంవత్సరమే పుట్టి ఉంటాడని నిర్ధారణ చేశారు.

సాహితీ సమితి సభ్యులలో మేమిద్దరమే అందగాళ్ళమని మమ్ములను అందరూ హేళన చేస్తూ ఉండేవాళ్ళు.

తరువాత నేను రాజమండ్రికి ఎల్. టి చదవటానికివెళ్ళాను. అతనూ అప్పాళ్ళోనే ఉండేవాడు, ఇన్నిసుపేటలో శ్రీపాదవారి వీధిలో ఒక చిన్నగదిలో ఉంటూ. హోటలులో భోజనం చేసి కులాసాగా కాలం గడిపేవాడు. అప్పుడు వేదుల బ్రహ్మచారి ఆరూపాన్ని జూచి, ఎవ్వరూ వివాహం చేసుకోలేదు కామాలు నని నేననుకొనేవాడిని, ఒక్కరోజున మాటవరుసగా అన్నాను. "అన్నగారూ! మీరు వివాహం చేసుకోరాదూ?" అని "నన్నెవరు చేసుకుంటారోయ్! చూస్తూ చూస్తూ ఎవ్వతె నన్ను చేసుకోవటానికి ఇష్టపడుతుంది." అన్నాడు శాస్త్రి "నీవు అనుకున్నంత అందవికారివికావు. నీకళ్ళలో అదొక విధమైన కళా, ఆకర్షణా ఉన్నాయి." అన్నాను నేను.

"లేదయ్యా లేదు. ఎందుకల్లాగ అంటావు. ఇంకా నీమాట చెప్పు. కొంత కాకపోతే కొంత అయినా ముఖంలో కళాకాంతు లున్నాయి. నేను బొత్తిగా అనాకారినోయ్ నరసింహారావూ" అన్నాడు. "కాదు శాస్త్రీ; ఏ మాత్రం ఒప్పుకోను. నీ కళ్ళలో ఉన్న తేజస్సు చాలు నీకు కావలసినంత అందాన్ని ఇయ్య టానికి" అని రెట్టించాను నేను.

అపళంగా పెరిగిపోయింది వాగ్వాదం. విషయం ఏమిటీ ఇంతకూ? నీవు అందమైనవాడివని నేనూ, కాదూ, నీవే అందమైన వాడవని అతనూ, ఇద్దరం రెటించు కున్నాము. వాగ్వాదం తీవ్రరూపం దాల్చింది. గొంతుకల్లు పెద్దవైనవి.

నీ ముఖాన స్ఫోటకం మచ్చలున్నా నీ కళ్ళే నీ ముఖాని కంతా అందాన్ని ఇస్తున్నాయని నేనూ, గట్టిగా వాదించాను.

నీవు నల్లగా వున్న మాట నిజమే. నీ ముఖాన పొడ ఉండటం బాగుగాలేదు. కాని నీ నలుపులో నవ నవ లున్నాయి. మాంచి వయస్సులో ఉన్నావు కాబట్టి నీ శరీరంలో కండబిగువ ఉంది. అందుచేత కళ కళ లాడుతూ ఉన్నది. నీ ముఖం నీ ఉంగరాల జుట్టు నీకు అద్భుతమైన అందాన్ని ఇస్తుంది. అని శాస్త్రి గట్టిగా వాదించాడు.

శాస్త్రి అల్లాగ మాట్లాడుతూనే వీధి అరుగుపైకి వచ్చేశాడు. అతని వెంటనే నేనూ వెళ్ళాను. ఆ తరువాత వీధి అరుగుపైన సాగింది మా పోట్లాట. నా కా చిన్నతనము; అతడా నా కంటె చిన్నవాడు. తమాషాకే సీరియస్‌గా తగూలాడాము.

మా కేకలు వినిచుట్టు ప్రక్కనవాళ్ళు మాచుట్టూచేరారు. మనుష్యులు చేరినకొద్దీ శాస్త్రికి హుషారు యెక్కువయింది. నిజంగా వళ్ళు మండిన వాడిలాగ ఎగిరెగిరిపడుతూ, ఎవో అర్థం లేనట్టి, సందర్భ శుద్ధిలేనట్టి మాటలు అనటం సాగించాడు.

"అల్లాఅంటే నేను ఊరుకొనేవాడినికాదు. పదిమందిచేతా నీకు నోట్లోగడ్డిపెట్టిస్తాను. వెధవకూతలు కూయటానికి నోరెట్లా వచ్చిందటానీకు! చదువుకొన్నందుకు బుద్ధీ, జ్ఞానం, వివేకమూ ఉండాలె" అని తిట్టటం సాగించాడు.

నాకు భయంవేసింది. స్వల్పవిషయంలో నవ్వులాటలకు, మొదలుపెట్టినా, నిజమైన పోట్లాటగా తేలే సూచనలు కని పిస్తున్నాయి. ఇతరులు ఏమంటే ఏమనుకొంటారో అని నాకు

బిడియం వేస్తున్నది. కాని శాస్త్రి తీవ్రంగా మాటలు రానిస్తూ ఉత్తరీయం ఝూడిస్తూ, రంకెలువేయడం సాగించాడు.

అక్కడ చేరిన పెద్దమనుష్యులలో ఒకాయన "ఏమిటండీ పోట్లాట?" అని అడిగాడు. ఈ మాట ఎవరూ అడగలే దేమా అని అసలు శాస్త్రి చూస్తున్నాడు ఇందాకటినుంచీ. అడగనే అడిగాడు. ఇంకేముంది! అదే కావలిసింది అక్కడ నుంచే కథ రక్తిగట్టే ఘట్టం వచ్చింది.

అక్కడనుంచి ఎత్తుకున్నాడు శాస్త్రి ఆయనతో అంటాడూ, ఏమిటండీ, మనిషి అయిన తరువాత వివేకముండాలె! పాతిక్కేళ్ళు నెత్తిమీదికి వచ్చినయి, బి. ఏ. ప్యాసై యమ్. టి చదువుతున్నాడు పెద్దమనిషి! అనొచ్చినమాటా ఉంటుంది. అనరానిమాటా ఉంటుంది! నోటికివచ్చినట్లు వాగటమేనా? అని ఈ ధోరణిలో, అసలు విషయ మేమిటో రవ్వంత అయినా తెలియనీయకుండా అనేశాడు.

"ఊరుకోవయ్యా శాస్త్రీ! యేదో తెలిసో తెలియకో అన్నాను నేనూ" అన్నాను. ఏమిటి ఊరుకొనేది. వళ్ళుమండే మాటలని పదిమంది పెద్దమనుష్యులూ చీవాట్లు వేస్తారని భయపడి ఇప్పుడు తగ్గితేమట్టుకు నేను ఊరుకొంటానా? ఇవ్వాళ ఇదైంది. రేపు ఇంకోటవుతుంది. ఏమండీ, నిజము అవును కాదా?" అని ఆ ప్రక్కనున్న పెద్దమనిషిని అడిగాడు. ఆయనకు తలాతోక తెలియలేదు. ఏమిటండీ, అసలు విషయమూ అని అంటాడతడు. "ఏమన్నా కానీండి. పెద్దమనిషి అయినవాడు నిజం చెప్పాలా వద్దా ఒక్కమాట చెప్పండి. సత్యవాక్కులోనే ఉంది

అందమంతా. ఎందుకండీ వెధవ అబద్ధాలు ఆడటం? అబద్ధాలంటే చాలా ప్రమాదం సుమండీ? ఒక్కొక్కప్పుడు పీకలు తెగిపోతయి'' అని శాస్త్రి ఉపన్యాసం ఇస్తాడే కాని ఒక్క ముక్కయిన అసలు సంగతి బైటకు రానీయడు. ఏమిటండీ అసలు విషయం అని, ఒకరిద్దరు గోల పెడితే అసలు విషయం ఏముందండీ, వడ్లగింజలో బియ్యపుగింజా. అసలు విషయానికి కాదు నేననటం అబద్ధం ఎందుకూ చెప్పటమూ అంటా! అదీ నేననటం. అని పెద్దగా కేకలు వేస్తుంటే శాస్త్రి. ఒక్కరికీ ఈ కొట్లాట ఎందుకో అర్థం కాక నిర్ఘాంతపోయి చూస్తూ నిలబడ్డారు.

ఈ కేకలు విని అప్పటికి చాలా మంది గుంపు కూడారు. మనుష్యులు చేరినకొద్దీ మనవాడు మరీ ఉత్సాహంతో, ఊరికే కేకలేస్తూ, ఉత్తరీయం నడుముకు బిగించి. బట్ట పైకి ఎగదీస్తూ, జంజం పైకీ క్రిందికీ లాగుతూ హడావుడి చేయటం సాగించాడు.

ఇంతలోనే ఆ వీధిలో నున్న ముసలమ్మ ఒకావిడ వచ్చింది. ఆవిడ పాపం, అరవై ఏండ్ల వృద్ధు. కాని వంగిపో లేదు. కళ్ళూ కాళ్ళూ బాగున్నాయి. అప్పుడప్పుడు ఆవిడ, ఆ గదిలోకి తొంగి చూచి నాయనా కులాసాగా ఉన్నావా? అని అడగటమూ, పండగ దినాలలో వాళ్ళింట్లో చేసికొన్న పిండివంటలు శాస్త్రికి ఇయ్యటమూ అలవాటు ఆమె అదుర్దాగా గబాగబావచ్చి ''ఏమిటి నాయనా ఏమిటి సంగతి?'' అని అడిగింది. ఆవిడను చూచేసరికి శాస్త్రి ముఖం చేటంత అయింది. ''చూడండి అమ్మమ్మగారూ!

ఈయనా నేనూ స్నేయంగా ఉన్నాము గదా మరి వెధవ అబద్ధపు కూతలు కూయటం న్యాయమేనా ?'' అన్నాడు.

''అబద్ధపు కూతలు ఏమిటి నాయనా?'' అని నా వంక తిరిగి అడిగింది ఆవిడ. నేను ఏదో చెప్పబోతున్నాను. శాస్త్రి మాటకు అడ్డువచ్చి చెప్పనియ్యక ''ఏదన్నా కానీండి. దొంగ కూతలు కూయటం ఎందుకూ అంటా ? ఉన్నది ఉన్నట్లు ముఖాన అనే సెయ్యాలె ఏమంటారు ?'' అన్నాడు.

''అవును నాయనా'' అన్నది ముసలమ్మ.

''అవునా మరి. ఒక్కొక్క సందర్భంలో ఒక్కొక్క తగాయిదా పెరిగిందా అంటే పీకలు తెగిపోతయ్యి.'' అన్నాడు శాస్త్రి మళ్ళీ.

నిజం నాయనా నిజం. వెధవ చెప్పుడు మాటల వల్లనే కదూ నాయనా. మా అబ్బాయి కాపురం ఇట్లా వచ్చింది. అన్నది ఆ ముసలమ్మ.

అవునా అండీ. మరి ఆ పెద్దమనిషి చూడండి నానా మాటలూ అన్నాడూ——నోటికి వచ్చినట్లు వాగేశాడు. మరి మీరైనా బుద్ధి చెప్పండి అమ్మమ్మగారూ అన్నాడు.

ఏమిటి బాబూ నరసింహారావూ, ఏమిటి అల్లరి ? ఎందుకు వచ్చింది ఇదంతా ? అని నన్ను అడిగింది ముసలమ్మగారు. నాకు చాలా సిగ్గువేసింది. నవ్వు వచ్చింది. అతడు ఇదంతా ఫక్తు అల్లరికోసం చేస్తున్నాడని తెలుసు. క్షమించవోయి శాస్త్రీ అన్నాను చివరకు. అతడు మరీ ఎగిరిపడి ఏమిటి క్షమించటం ఎల్లాగ క్షమించటం ? అని ఉరిమి చూశాడు,

ఏమిటి నాయనా అసలు పోట్లాట? ఎందుకొచ్చింది నాయినా? అని ముసలమ్మగారు అడిగింది.

ఏమైతే ఏమిలెండి. ఇదంతా ఎందుకూ? ఒక్క సంగతి చెప్పండి, అతనివల్ల తప్పు ఉంటే అతనిని చీవాట్లు వేయండి. నావల్ల తప్పువుంటే నన్ను చీవాట్లువేయండి. అని అంటూ నన్ను దగ్గరకు లాక్కొని నా భుజం మీద చెయ్యివేసి నిల్చున్నాడు.

మేము ఇద్దరం క్రొత్తగా పెండ్లికాబోయే పెండ్లికూతురూ పెండ్లికొడుకూ ఉండేపోజులో నుంచున్నాము. ఇల్లాగ నిలుచుని ఆమెతో అన్నాడూ, చూడండీ. ఒక్కమాట చెప్పండి ఇదంతా ఎందుకూ? మాఇద్దరిలో ఎవరు అందమైనవాళ్ళని మీ అభిప్రాయము?

గొల్లున నవ్వారు అక్కడివాళ్ళంతా. శాస్త్రిసీరియస్ గానే, ఆతనే అందమైనవాడు. అవునా? మరి, నేను ఆతని కంటే అందమైనవాడ్ని అంటాడు చూశారా మరి వెధవ అబద్ధం యెందు కండీ అన్నాడు.

మళ్ళీగొల్లుమన్నారు అంతా. నిక్షేపరాయుళ్ళు ఇద్దరూ అందమైనవాళ్ళే అని కొందరన్నారు ముసలమ్మగారు మట్టుకు మీకేం నాయనా అందమైనవాళ్ళుకాక; సరేలే ఇక ఊరుకోండి అన్నది. మేము నిజంగా పోట్లాడుకొంటున్నాము అనుకొని.

అంతానవ్వుతూ ఉంటే మాశాస్త్రి నన్ను చెయ్యి పట్టుకొని లాక్కొని పోయాడు గదిలోనికి. కానేపు విరగబడి నవ్వుకొన్నాము. తరువాత కొంత సేపటికి ఏమిటి శాస్త్రి వట్టిపూల్ వు

అయిపోయినావూ అన్నాను "నేనూనీవూ ఫూల్సు అయి పోవటం కాదు ఇక్కడ తమాషా, ఇరవై మంది వెధవలను, ఫూల్సును చేశాము మనము" అన్నాడు శాస్త్రి గర్వంగా.

౨

ఆరోజుల్లోనే మరోసారి ఇంకోతమాషా జరిగింది. ఒక రోజున నేనూ శాస్త్రి గోదావరిలో స్నానము చేస్తూన్నాము. ఎండలు తీవ్రంగా ఉన్న రోజులు. ఆ రోజులలో తెల్లవారు ఝామున స్నానం చాల హాయిగా ఉంది. కులాసాగా ఒకరిపై నొకరం నీళ్ళను చల్లుకుంటూ ఆ గోదావరిలో చిన్న తనంగా అల్లరి చేస్తూన్నాము. మాప్రక్కన కోనసీమ శ్రోత్రియబ్రాహ్మ ణుడు ఒకాయన స్నానం చేస్తున్నాడు. చెవులకు కుండనాలూ చేతికి సింహతలాటం ఉన్నాయి. శుద్ధఛాందసుడులాగ కనిపిం చాడు, ఏదో మంత్రాలు చదువుకుంటూ అఖండ గోదావరీస్నానం కరిష్యే. అంటూ బుటికి బుటికీ మునుగు తున్నాడు. ఆయనను గమనించక ఏదో మాట్లాడుకొంటూ నీళ్ళుచింద కొడుతూ స్నానం చేస్తూన్నాము. మేము ఆయన సమీపంలోనే చింద గొట్టిన నీళ్ళు ఆయనకు దగ్గరగా పడ్డయి. ఆయన చుర చుర చూశాడు. శాస్త్రికళ్ళు మాచెడ్డకళ్ళు. బ్రాహ్మణుడు ఏమను కొంటూఉన్నాడో ఇట్టే గ్రహించి, నాకు కన్నుగీటి—"ఏందిరా, ఇయ్యాల ఎం కడు కూలికెల్లాడంట్రా" అని ఏదో ప్రసంగం ఆరంభించాడు. అరే సత్యం, నీ పెళ్ళాం ఉకకౌలాడించని కబురెట్టావంట్రా

మీఅత్తోరు'' అని నేనన్నాను ఇల్లాగ సంభాషణసాగిస్తూ మధ్య మధ్య ముతకమాటలు వాడేశాము.

ఆ బ్రాహ్మణుడు మావంక చురచుర చూచి, ఎవర్రా మీరు అన్నాడు. శాస్త్రి మొదలు పెట్టిన నాటకం అంతా ఆమాట ఆయనచేత అని పిద్దామనే. ''బాబూ మేము మాలోళ్ళ కుర్రాళ్ళ మండీ" అన్నాడు శాస్త్రి. శాస్త్రి మాటలు నమ్మటానికి అంతా అనుకూలమే. నల్లటిరూపు మాది, దీనికి తోడు ఆతని ముఖాన స్ఫోటకం మచ్చలూ నాముఖాన నల్లటిపొడ, పైపెచ్చు మేము అరగంటనుంచి నీళ్ళలో ఉండటం మూలాన ముఖాలు పెంకులై పోయినాయి. దేహాలు కుమిలిపోయినా వంకాయలులాగున్నాయి. ఇంకా దీనికితోడూ, మాజంజాలు బొడ్లోనే ఉన్నాయి. అసలు ఆరోజున లేనేలేవో చెప్పలేను, యజ్ఞోపవీతం మావిషయంలో వైకల్పికము. ఉండనూ వచ్చు లేకనూ పోవచ్చు. మొత్తంమీద ఆ రోజున మామెడలో ఏవిధమైన నూలుపోగులూ లేవు. ఇంకా ఏం కావాలె. ఈరూపాలనూ ఈవిగ్రహాలనూ చూస్తూ ఈముతక మాటలు వింటూ మమ్మలను మాలవాళ్ళని నమ్మకపోవటంఎల్లా సంభవిస్తుందీ? అసలు నిజం ఏమిటంటే మమ్మలను పట్టి అప్పుడే మాలవాళ్ళు అనుకొంటానికి తగిన అవకాశముంది. మరి ఈస్థితిలో చెప్పేదేమిటి? ఆబ్రాహ్మణుడు నమ్మాడు.నమ్మి నిప్పులు తొక్కిన కోతిలాగ చిందులు త్రొక్కుతూ ఓరీ వెధవా యల్లారా, బ్రాహ్మణులు స్నానం చేసే రేవునకు వచ్చేసేరేరా? పైగా నీళ్ళు చిందగొట్టిమానెత్తినిపోస్తున్నారు.మీకేంపోయేకాలం. మాలమాదిగలకు ఎంత పొగరువచ్చింది? అని ఇల్లాగ ఎత్తుకొని

తిట్టేశాడు, మాశాస్త్రి "గాంధిగారు ఏంచెప్పారండి, శాస్త్రులయ్య గారూ" అన్నాడు. "ఏడ్చావులే గాంధీని—నీవూనూ" అని కసిరి కొట్టి మమ్మల్ని పొమ్మని ఒక్కతీరాన తిట్టేస్తున్నాడు. శాస్త్రి మళ్ళీ నీవేం ఏదం చదువుకొన్నావయ్యా అన్నాడు. నీకెందు కోయి వెధవాయ్ నేనేం చదువుకొంటేనీకే? ఈమాల నీళ్ళు ఎల్లాగస్నానం చేసేది పొండర్రా—ఇంకోరేవునకూ, అని తన్నుకున్నాడు ఆబ్రాహ్మణుడు. మాశాస్త్రి నవ్వలేదు. నేనూ నవ్వలేదు. ఆయనచేత తిట్లు తినటం చాల సరదా అనిపించింది, నేనే చివరకు ఎల్లుందాం రారా సత్యం ఏంటి ఈబాపన గోల అని అన్నాను. ఇక ఆబ్రాహ్మణుడు చిందులు తొక్కేస్తున్నాడు. నా నా మాటలు అనేస్తున్నాడు. మధ్య మధ్య శాస్త్రి ఒక సమిధ వేసేవాడు. ఆతడు రేగిపోయేవాడు. ఇల్లాగ కాసేపు ఆడించే సరికి, ఆబ్రాహ్మణుడు, వీళ్ళెవరో మొండివెధవ లనుకొని, చెంబుతీసుకొని తానే ఇంకొక రేవునకు వెళ్ళి పోవటానికి సిద్ధ మైనాడు. ఆస్థితిలో మాశాస్త్రి ఆబ్రాహ్మణుణ్ణి పిలిచి ఆయనతో శిష్టాచార సంపన్నులైన వైదిక కుటుంబాలలో మాట్లాడుకునే భాషలో ఒక్కవాదన ప్రారంభించాడు. ఆఛాందసుడు ఈమార్పు జూచి నివ్వెరపోయి నిలబడ్డాడు. అక్కడనుంచి శాస్త్రి ఏవో శ్లోకాలు ఎత్తుకొని చదివేశాడు. వేదంలో నుంచి ఒకపన్నా ఏకరువు పెట్టాడు. సంస్కృతబాషలో ఎమిటో అనేశాడు. అయితే శాస్త్రి ఏమంటున్నాడో నాకు ఒక్క ముక్కఅయినా తెలియలేదు. ఆబ్రాహ్మణుడుమట్టుకు కదలకుండా తెరచాః కొయ్యలాగ నిలబడి పోయినాడు. నిండు గోదావరిలో శాస్త్రి

కురిపించిన సంస్కృతం ఆయనకైన అర్థం అయిందని నాకు నమ్మకం లేదు. చివరకుఆబ్రాహ్మణుడు "నాయనా! పండితుడివి ఇల్లాంటి వేషాలు తగవుసుమా" అని చెప్పిస్నానం పూర్తి చేసుకొని వెళ్ళి పోయినాడు. పాపం ఆబ్రాహ్మణుణ్ణి అల్లాగ ఆడించావు ఎందుకోయ్ అంటే ఈ కోనసీమ బ్రాహ్మణులకు ఎంత గర్వం అను కొన్నావు? అన్నాడు శాస్త్రి.

3

మావేదులా నేనూ ఒకరోజున మాట్లాడు కొంటూ వీధివెంట వస్తున్నాము. శూద్రస్త్రీ ఒకత్తె మాకెదురుగా వస్తుంది. స్థూల కాయ. ఏనుగ గున్నలాగ నడుస్తున్నది. వయస్సులో కూడ ఉండటంవల్ల లావుగావున్నా ఆమె అంత అసహ్యంగా లేదు. బిగువైన కండరాల మధ్య నుంచివయస్సుతనంపొంగిపోతున్నది. గుడ్స్ ఇంజనులాగ వస్తున్నది, నేనూ చూస్తున్నాను అ వింత మనిషిని. శాస్త్రీ చూస్తూన్నాడు. కానిశాస్త్రిబుద్ధికితోచిన ఆలోచన నాకు తోచలేదు. అతడు కవీ ఎట్లాగయినా!

ఆవిడ దగ్గరకు వచ్చిందాకా శాస్త్రి నన్ను మోచేత్తో పొడిచి పొడిచి, చూడు అంటూ చంపాడు. ఆమె దగ్గరలోనికి వచ్చే సరికి శాస్త్రి బెదురుచూపులు చూస్తూ భయపడుతున్నట్లు నటించాడు. కాని నిజానికి అమనిషి భయంకరంగా లేదు. కొంచెం అందంగాకూడ ఉంది. కాస్తో కూస్తో జీవితమాధుర్యాన్ని గోడ అవతల కూడ చవి చూచినమనిషిలా కనిపిస్తున్నది. మావాడు యెందుకు భయపడాలె? ఇంక ఆమె నాలుగు అయిదు గజాల దూరంలో ఉంది.

శాస్త్రి నన్ను మెల్లగా ఆమె వచ్చేదారిలోనికి నెట్టాడు. అమె గనక తప్పుకోకుండా సరాసరిని వచ్చేసిందో నామీద పడాలి సిందే. అటువంటి స్థితిలో నన్ను పెట్టాడు శాస్త్రి.

ఆమె కూడ చాల గడుసుమనిషి అయివుంటుంది. తప్పుకో లేదు. సరాసరీని వచ్చేస్తున్నది. ఇంక రెండు అడుగుల దూరంలో ఉంది. ఇంకొక అడుగు వేయటమే జరిగింది. అనండి డాష్— తలక్రిందులు గావటం— ఇవి జరగాలిసిన విషయాలు.

ఆమెగారు అడుగు దూరంలోనే శాస్త్రి నాచెయ్యి పట్టుకొని తొక్కున లాగేశాడు. ప్రక్కకు. లాగుతూ పైగా, అంటాడు. డాష్ అయితే చచ్చేవాడివి అని ఈమాటలు పెద్దగానే అన్నాడు? ఆవిడ విన్నది ఈమాటలు. ఏమిటి అబ్బాయి అంటావూ: అన్నది "విన్నేమన్నా నమ్మా, వచ్చేమనిషి తగిలితే చస్తావు ప్రక్కకు తొలగమని మా వాడితో చెప్పుకున్నాను. విన్నే మయినా అన్నానా అని వక చిన్నతగూ ప్రారంభించాడు ఆమెతో. ఆ మనిషికూడా యేదో కేకవేసింది. మొత్తముమీద నలుగురూ చేరంది మా వాడు ఆ స్థలాన్ని వదలలేదు. ఇల్లాంటి కుక్కజట్టీలు తేవటం అంటే శాస్త్రికి ఆ రోజులలో మహా సరదా.

౪

మా వేదులను గురించి ఇంకొక్క విషయంమాత్రంవ్రాస్తాను. ఒకరోజున నేను శాస్త్రి గదికి వెళ్ళాను. శాస్త్రి ఒంటరిగా కూర్చుని ఎందుకో తీవ్రంగా ప్రార్థన చేస్తున్నాడు. నేను వెళ్ళినా

మాట్లాడలేదు. కళ్ళుకూడా తెరవలేదు. అతని ప్రార్థన పూర్తి అయ్యే పర్యంతరం నేను అలాగే కూర్చున్నాను. పదినిమిషాలైన తరువాత కళ్ళు నులుపుకుంటూ సమాధిలోనుంచి లేచాడు. శాస్త్రి! ఏమిటయ్యా! అంత తీవ్రంగా ప్రార్థన చేస్తున్నావూ? అని అడిగాను.

శాస్త్రి సాధారణంగా నవ్వుతూ మాట్లాడేవాడు. కాని ఆ సమయంలో ఆయన సీరియస్‌గా ఇట్లా అన్నాడు.......... నరసింహారావూ! నేను ఈ విశాల ప్రపంచంలో ఏకాకిని. ఇల్లు వాకిలీ లేదు. ఏ గృహస్తుపంచనో ఇల్లాపడి ఉంటాను. భార్య లేదు. బిడ్డలులేరు. ప్రపంచంతో నాకేవిధమైన సంబంధం లేదు. కాని నా కొక్కకోరిక ఉంది దాని ఫలసిద్ధికై ప్రార్థన చేస్తున్నాను అన్నాడు.

పెండ్లి అయ్యేట్టు చేయమనా?

కాదు.

ఏ లాటరీలోనైనా డబ్బు వచ్చేటట్లు చేయమనా?

కాదు.

మరేమిటి శాస్త్రి నీ కోరికా? అని గట్టిగా అడిగాను. మనం కోరితేమట్టుకు భగవంతుడు ఐశ్వర్యము చటుక్కున ఇచ్చేస్తాడా? కోరుకున్నంత మాత్రాన దేవుడు. ఒక లక్షరూపాయలు ఇచ్చేటట్లు అయితే అంతా కోరుకుంటారు. అటువంటి గొంతెమ్మ కోరికలు నాకేమీ లేవు. తెలిసిందా? పూర్వజన్మ సుకృతాన్ని బట్టి వస్తుంది. ఈ జన్మలో ఏదైనా'' అనీ వేదాంత ఫక్కీలో మొదలుపెట్టాడు.

నేనన్నానూ—ఈ వేదాంతం కట్టిపెట్టి అసలు విషయం ఏమిటో చెప్పు. ఇప్పుడు నీకు కలిగిన బాధఏమటి? అని.

"ఇదంతా ఎందుకు నా ప్రార్థన వినవోయ్" అని అంటూ మళ్ళీ కూర్చుని కృష్ణవిగ్రహానికి నమస్కరిస్తూ ఇల్లాగ అన్నాడు.

"ఓ భగవంతుడా, హే దీనబంధూ. దయాసింధూ, తండ్రి నాకు ధనధాన్యాదులువద్దు, దారాపుత్రాదులువద్దు, ఇల్లువద్దు. వాకిలివద్దు, కవితాశక్తివద్దూ గడ్డలూవద్దు. ఏమీవద్దు. మహా ప్రభూ! నాకు ఒక్కటే కోరికఉంది తండ్రి. ఆ ఒక్కకోరికనూ మన్నించు మహాప్రభూ" అని అక్కడ ఆగాడు.

ఒక్కక్షణం ఆగి మళ్ళీ క్రైస్తవులు ప్రార్థనచేసే ఫక్కీలో "దీనబంధూ, ఓ ఆకాశమందున్న తండ్రీ నాకు ఏ రోజు విరోచనం .... ఆ.... రోజున .... అగులాగున .... వరము .... ప్రసాదింపుము .... తండ్రీ....పరలోక మందున్న .... నీ రాజ్యము.... ఇక్కడ .... ఉండుగాక .... ఆమెన్...." అని పూర్తిచేసి కళ్ళు తెరిచాడు.

శాస్త్రి ఆ రోజులలో మలబద్ధకంతో బాధపడుతూ ఉండేవాడు. ఎవరైనా స్నేహితుడు కనపడితే కుశలప్రశ్న అడిగే తీరు ఏంబ్రదర్ రోజూ సుఖవిరోచనం అవుతుందా అని. దాని తరువాత అతనికి వివాహమూ అయిందీ ఆ బాధా పోయింది. ఇప్పుడు సంతానవంతుడై కులాసాగా ఉన్నాడు.

*

శాస్త్రి చిన్నతనంలో ఇంత అల్లరివాడు. కష్టాలు పడుతున్నా దారిద్ర్యంలో కుమిలిపోతున్నా పైకిమాత్రం సంతోషంగా ఉత్సాహంగా అల్లరిగా ఉండేవాడు.

ఒకరోజున అడిగాను నేను ఏమి శాస్త్రీ—ఏడుపు కవిత్వం వ్రాస్తావు. ఏవో చెప్పలేని బాధలు నా హృదయాన్ని రాచి రంపాన పెడుతున్నాయి అంటావూ—కాని పైకి ఇంత సంతోషంగా ఉంటావు ఏమిటిదీ అని.

అతను ఒక పద్యం చెప్పాడు జబాబుగా. పద్యం పద్యంగా జ్ఞాపకంలేదు కాని అందులో భావం ఏమిటంటే—

సముద్రాన్ని చూచి, అది పొంగిపోతూ సంతోషిస్తున్నదని, అనుకుంటాము. కాని ఆ అబ్ధిగర్భోజ్జ్వలద్బడబాగ్ని శిఖల నెవరు చూడగలరు సఖుడా! అని. ఆ క్షణంలో నే ననుకున్నాను ఈతని జీవితానికి కవిత్వానికి సమన్వయం ఇపుడు కుదిరిందీ అని.

గుంటూరులో నేను ఇంటర్‌మీడియట్ క్లాసులో విద్యార్థిగ నున్న రోజులలో, ఆరండల్‌పేటలో నా నివాసం నే నున్న యింటికి రెండిళ్ళకు అవతల శ్రీ శివశంకర శాస్త్రిగారి కాపురం.

ఒక రోజున నేను ఒక స్నేహితుడితో గలసి వీధి వెంట నడుస్తూ కన్యాశుల్కాన్ని గురించి చర్చిస్తున్నాను. అతడు ఆ పుస్తకం వట్టి పనికిమాలినదని వాదిస్తున్నాడు. అందులో వాడినభాష విషయమైయే ముఖ్యంగా అతని తగాదా. అప్పటికి ఆ భాషలో రచనలు అట్టే బయలుదేరలేదు. అందుకని భాషా విషయిక చర్చలు తీవ్రంగా జరుగుతుండేవి. మేము కుర్రవాళ్ళ

మైనా, మాకు తోచిన రీతిని, వాడుక భాషయొక్క మంచి చెడ్డ లను గూర్చి తీవ్రంగానే చర్చిస్తున్నాము.

అయితే నా స్నేహితుడు భాషవిషయంలో నా కంటే బాగా తెలిసినవాడు. ఆయన సవాళ్ళకు నేను సమాధానం చెప్పుకోలేక పోతున్నాను. ఆ సమయానికే వెనుకనుంచి వస్తున్న శివశంకర శాస్త్రిగారు మమ్ములను కలసికొని, నా వాదాన్ని అందుకొని నిలబెట్టాడు. నాకు అఖండమైన జయం కలిగింది అనిపించింది. ఆయనయందు నాకు అపరిమితమైన భక్తి కుదిరింది. ఆయన వాదించిన విధానాన్ని చూస్తే ఆయన ఎంతో తెలిసిన వాడని, బాగా చదువుకొన్నవాడని బోధపడ్డది. అంతకు పూర్వం ఆయ నను నేను రోజూ చూస్తూనే వున్నాను. కాని ఎప్పుడూ మాట్లా డించి ఎరుగను. ఆ రోజుననే నేను ఆయనతో మాటలాడాను.

నా యందు ఆయనకు ఎందుచేతో అభిమానం కలిగింది. నా అంతట నేను ఆయన స్నేహానికై ప్రయత్నించే అంతటి సాహసం నాకులేదు. కాని ఆయనే నా గదికి అప్పు డప్పుడు వచ్చి మాటలాడు తుండేవారు. మొదటి రోజులలో ఆయన ఏమైనా చెపుతూవుంటే నేను భయంగా వింటూ వుండేవాణ్ణి. ఏదైనా మాటాడటానికి ధైర్యం ఉండేదికాదు. క్రమంగా ఆయన చనువిచ్చి మాటలాడి, నా బిడియాన్ని పోగొట్టాడు. నేను ఆయనకు ఓ విధంగా శిష్యుణ్ణి అయినాను. నా చేత ఆయన ఎన్నో పుస్తకాలు చదివించారు. నాకు వాఙ్మయమునందు అభి రుచి కల్పించింది ఆయనే. అంతకు పూర్వం నేను పఠనీయ గ్రంథాలు తప్ప ఇతరము లయినవి ముట్టుకొనే వాడిని

కాదు. ఆయన సాంగత్యం వల్ల ఆంగ్ల సాహిత్యంతో కొంత పరిచయము కలుగజేసుకొన్నాను, కాని పఠనీయ గ్రంథాలు చదవటం మానేశాను. అందువల్ల ఆ సంవత్సరంతప్పాను. కాని నా కున్న విద్యాసంపత్తి చాలమంది కుర్రవాళ్ళకులేదని నేను అనుకొని గర్వపడుతూ ఉండేవాణ్ణి.

శాస్త్రిగారు తియ్యనిమాటలు మాట్లాడటంలో నేర్పరి. నా కప్పటికి చిన్నతనం సృష్టిఅంతా విచిత్రంగాఉండి అప్పు డప్పుడే ఆ వైచిత్ర్యాన్ని చూస్తూన్న నాకు శాస్త్రిగారి సంభాషణ క్రొత్తక్రొత్త వింత విషయాలను బహిర్గతంచేసి, ముగ్ధుణ్ణిచేస్తుం డేది. గటీ, నీచే మొదలైన గ్రంథకర్తల రచనలలో నుంచి కొన్ని వాక్యాలు ఆయన నాకు వినిపిస్తూవుంటే అవి నేను వ్రాసుకొని, క్లాసులో కుర్రవాళ్ళతో సంభాషించే సందర్భంలో వాడితే, వాళ్ళు తెల్లపోయి నా వంక చూస్తుండేవాళ్ళు.

ఆ రోజులలోనే ఆయన సాహితీ పత్రికను ప్రచురించారు. సాహితీ ప్రథమసంచికకే నన్నేదైనా వ్రాయమన్నారు అప్పట్లో తెలుగులో ఏమీ వ్రాయటం అలవాటు లేదు నాకు. ఇంగ్లీషులోనే స్వతంత్రమైన వ్యాసాలు, చిన్నచిన్న పద్యాలు వ్రాస్తుండేవాణ్ణి. అయినా ఆయన ప్రోత్సాహంవల్ల ఉఫ్ అనే స్కెచ్ వ్రాశాను. దానిని ఆయన స్వీకరించి, సాహితిలో అచ్చువేసి, ఆ పత్రిక నాకు చూపారు. నా పేరు అచ్చులో చూచి నేను పొందిన సంతోషం ఇంతా అంతాకాదు. నెలరోజులు ఆ పత్రిక చేత్తో పట్టుకొని తిరిగి ఎంతమందికో చూపించి సంతోషించాను.

కొన్ని రోజులు గడిచిన తరువాత ఆయన రోజూ నన్ను సాయంత్రం కాఫీహోటలుకు తీసుకొనిపోయేవారు. నాయందు

ఆయనకు అంత అభిమానం ఎందుకు కలిగిందో నేను ఇప్పటికీ ఊహించలేను రోజూ టీ మాత్రం పుచ్చుకొనేవాళ్ళం ఆయనే డబ్బు ఇచ్చేవాడు

నా దగ్గర డబ్బు ఉండేదీకాదు. ఉన్నా ఆయన ఇవ్వనిచ్చే వాడూకాడు. "ఏమండీ శాస్త్రిగారూ ఇల్లాగ మీరు కాఫీహోటల్ బిల్లు ఇస్తే, నేను మీకెంతో ఋణపడిపోతాను—కొంతకాక పోతే కొంతఅయినా నన్ను ఇచ్చుకోనీయండీ" అంటే ఆయన- ఇప్పుడు మీరు విద్యార్థిగాఉన్నారు, డబ్బు మీరు కర్చుపెట్టడం నేను అంగీకరించను. మీరు పెద్దవాళ్ళై సంపాదిస్తారు. అప్పుడు కావలిస్తే నాకు మళ్ళా మీరు ఇవ్వవొచ్చులెండి. అని పుత్ర వాత్సల్యంతో అనేవారు. స్నేహితులవిషయంలో అంత దయ చూపడం. ఆయన ఒక్కవిషయంలోనే చూశాను నా జీవితంలో ఆమాట ఎప్పుడూ నేను మరచిపోలేదు.

సంపాదించేరోజులు వచ్చినవి. బాధ్యతలు ఎక్కువ అయి నయి. శాస్త్రిగారు నన్ను ఎప్పుడూ డబ్బు కావాలి అని అడగ లేదు. కాని ఒకమారుకామాలు ఒకరూపాయి ఇమ్మని అడిగారు. నావద్ద లేకపోలేదు. కాని ఇవ్వటానికి బుద్ధిపుట్టలేదు. లేదనో ఏదో సమాధానం చెప్పాను. దానితరువాత నా దుర్మార్గం నాకు తెలిసొచ్చింది. ఏడుపుకూడా వచ్చింది. కానీ మళ్ళీ ఆవిషయం మర్చిపోగలిగాను. ఒకమారు మాటవరుసగా ఆయన చెప్పారు.

"స్నేహితులకోసం కొన్నివందల రూపాయలు వ్యయము చేశాను రావుజీ" అని. అందరూ నావలెనే కృతఘ్నతతో ప్రవ ర్తించారో లేదో నాకు తెలియదు.

సాయింత్రం టీకే కాక సెలవదినాలలో ప్రొద్దుటిపూట కాఫీకి కూడ ఆయనతోనే వెళ్ళటం సాగించాను నేను. నేను ఆరోజుల్లో కాఫీ తాగేవాణ్ణికాదు. ఏమైనా తిని కాసిని మంచినీళ్ళతో సంతోషించేవాడిని. ఒకరోజున ఆయన నన్ను కాఫీ త్రాగమన్నారు. అలవాటులేదండీ అన్నాను. "కాఫీ త్రాగంది కవి కాలేవు. రావుజీ" అన్నారు. కవిని కావాలనే నాఆశయం. అందుకని మళ్ళీ మాట్లాడక ఊరుకొన్నాను. వెంటనే ఆయన కాఫీ తెప్పించి నాముందు పెట్టించారు. నేను కొద్దిగా పుచ్చుకొని చేదుగా ఉందండీ. నాకు వద్దుస్వామీ. కవిని కాకపోతే మానెలెండి; మీసాంగత్య మహాత్మ్యంవల్ల వచన రచయితనైనా కాలేకపోతానా అన్నాను. శాస్త్రిగారు నవ్వుతూ, "తప్పదు. మందులాగన్నా పుచ్చుకోండి. ఎంచేతాఅంటే కాఫీ తాగకపోతే కలం పట్టుకునేందుకు అర్హతలేదు రావుజీ" అన్నారు. ఆరోజుకు కళ్ళుమూసుకుని గుటుక్కున మింగాననుకోండి. దానితరువాత బాగా అలవాటయింది. ఇప్పటికీ ఆ అలవాటు నన్ను వదలలేదు. వారన్నటులు కాఫీకి—కథలు వ్రాసే శక్తికీ ఏదో సంబంధం ఉన్నటులే తోస్తుంది నామట్టుకునాకు.

ఒకమారు నేను శాస్త్రిగారిని అనుష్టుప్ అంటే ఏమిటండీ అని అడిగాను. ఏసందర్భంలోనో, అది ఏమిటో తెలుసుకోవలసి వచ్చింది. అది వేదంలో ఛందోబద్ధమైన ఒక రచన అని చెప్పారు. దాని నడక ఎల్లావుందో నాకు చూపాలన్నాను.

ఒకకాని—ఒకేకాని.

రెండు కాసులు—అర్థణా

మూడు కానులు—ముక్కానీ

నాల్గు కానులు—ఒక అణా

అని అనుష్టుప్ నడకలో చదివి ఇల్లాగ ఉంటుంది అన్నారు. ఆయన పరిహాసానికి అన్నారు కాని తరువాత కొందరు నవ కవులు అ నడకను తీసుకొని రచనలు సాగించారు.

ఆయన వాడిన చలోక్తులు, చాలా వాడుకలోకి పాకిపోయి నాయి. మనిషి కోరదగినవి కాఫీ, కాంతా కాంచనాలని ఆయనే కల్పించారు.

ఒకమారు ఏదో మాట్లాడుతూ వితంతువుల కేశఖండన స్మార్తుల విషయంలో నిత్యమనీ, వైష్ణవుల విషయంలో నిషేధ మనీ, మధ్వుల విషయంలో వైకల్పికం అనీ ఆయన, ఆ ఆచా రాన్ని, వ్యాకరణ పరిభాషలో నిర్వచించారు,

మధురమైనవాక్కు ఎవరిదీ అంటే శివశంకర శాస్త్రిగారిదే, అని చెప్పాలె. కోపంవచ్చినా పరుషవాక్కు ఆయననోట రాదు. హృదయేశ్వరిలో—పరుషాలు లేవనే అంటారు

నేనూ ఆయన ప్రోత్సాహంవల్లనే కథలు వ్రాశాను. మొదటి కథ ఆయనచెప్పి వ్రాయించారు. నావంటివాళ్ళను ఎందరినో ఆయన సృష్టించారు. తిరుపతి వెంకటశాస్త్రిగారి శిష్యులమని చెప్పుకొని గర్వపడతారుగాని, శివశంకర శాస్త్రిగారి శిష్యులమని చెప్పుకోరుమరి. కాని ఆ పూర్వపు అర్థంలో కాకపోయినా, ఆయన శిష్యులమని చెప్పతగినవారు ఆధునిక రచయితలలో చాలామంది ఉన్నారని నాకు తెలుసు. మాలో ఎంతోమంది భావగమనము, ఆయన చూపుడు వ్రేలును అనుసరిస్తున్నది.

మనిషిలో ఏమాత్రం పనికివచ్చే పదార్థం ఉన్నా ఊరికే పోనిచ్చేవారుకారు. శాస్త్రిగారు. ఎందరినో కవులను. కథకులను. తయారుచేశారు. క్రూరరుధిరోద్గారి ఆయనకొంప కూల్చింది. బహుధాన్య నాకొంపతీసింది. ఇద్దరం జీవితంలో చెడిపోయినాము. గురు శిష్యులమైనందుకు ఇద్దరం కష్టాలు అనుభవిస్తూ ఎదురు చూడతగిన సుఖము లేకపోయినా ఎండినమానుల్లాగ జీవిస్తున్నాము.

౬

గుంటూరులో సాహితీసమితి సభ జరిగిన సందర్భంలో ఒక కథ జరిగింది.

సభ జరగటానికి వెనుకటిరోజున సాయంత్రం నేను ఇంటిపద్దనుంచి శాస్త్రిగారు ఇంటికి వెళ్ళాలని బయలుదేరాను. మరునటిరోజు సభకు గొప్ప గొప్ప వాళ్ళంతా వస్తారని విన్నాను. ఆ రోజు సాయింత్రానికే కొంతమంది మహానుభావులు రావచ్చు. గిడుగు రామమూర్తిగారు. చింతాదీక్షితులుగారు, మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రిగారు, ఇంకా ఎవ రెవరో రావలసిఉంది. వారిలో ఎవరైనా వచ్చి ఉన్నారేమో వస్తే. వారి దర్శనం చేసుకొందామని కుతూహలంతో ఆ రోజున బయలుదేరాను.

అప్పటికే చీకటిపడ్డది. ఆ రోజులలో ఎలక్ట్రిక్ దీపాలులేవు. ఏవో కిరసనాయిల్ దీపాలు ఉన్నాయి. కాని అవి గుంటూరు మండుటెండలకు కుష్ఠించి బక్కచిక్కి సగంవచ్చి ఉన్నాయి. గుడ్డి వెలుగు.

నేను కాలేజీ సమీపంలోకి వెళ్ళేసరికి శ్రీనివాస శిరోమణి ఎక్కడనుంచో వస్తున్నాడు. గబగబ నడిచి అతన్ని కలుసు కొని ఎక్కడి నుండి వస్తున్నారు? శాస్త్రిగారి ఇంటికేనా! ఇవ్వాళరైల్లో ఎవరైనా వచ్చారా? అని గబగబ నాల్గు ప్రశ్నలు అడిగాను.

శిరోమణి నా వంక మామూలుగానే ఉరిమిచూచి చింతా దీక్షితులుగారు వచ్చారు అన్నాడు.

ఆ పేరు వినేసరికి నా గుండె గుబుక్కుమంది. ఆ మహాను భావుణ్ని నేను అప్పటికి ఎన్నడూ చూచి ఉండలేదు. కాని ఆయన అప్పటికే వ్రాసిన కొన్ని చక్కని కథలు చదివి ఆనం దించాను. అందులో ముఖ్యంగా 'ముద్దు' అనే కథ నన్ను ఆకర్షించింది.

నా చిన్నతనంలో, నా మనస్సు అంతా సంతోషంతో పొంగి పోతుండేది. సృష్టి అంతా ఆనందమయంగా ఉండేది.

దీక్షితులుగారి కథలు చదివిన తరువాత ఆయన నిజంగా చాలా గొప్పవాడని తోచింది. ఆయనయందు అపరిమితమైన భక్తి గౌరవాలు కలిగినవి. ఆయనను ఎప్పుడు చూస్తానా అని ఆదుర్దాపడ్డాను. దీక్షితులుగారిని చూడటం అంటే అదేదో ఘన కార్యమనీ, అందరికీ అటువంటి అదృష్టం లభించదనీ అను కొన్నాను. శివశంకరశాస్త్రిగారు ఆయనతో నాకు పరిచయం కలుగచేస్తానని కూడా చెప్పారు. నా కేదో పిచ్చి సంతోషం కలిగింది. శబరి శ్రీరామ సందర్శనానికై ఎంత తహ తహ లాడిందో, అంత తహతహలాడాను నేను ఆయన దర్శనానికి!

నా మనస్సు అంతా ఇల్లాంటి భావాలతో నిండి ఉండటం మూలాన, దీక్షితులుగారు వచ్చారూ అనేసరికి నా గుండె గుబుక్కుమంది.

ఏరీ దీక్షితులుగారు అని అడిగాను శిరోమణిని. శిరోమణి ఉరిమి చూచి తొందరపడతా వెందుకూ రైలుదిగారు వారి సామాను ఇదిగో కూలీ మోసుకొస్తున్నాడు. శంకరశాస్త్రిగారు దీక్షితులుగారిని రైలుదగ్గరే కలుసుకొన్నారు సామాను కూలి చేత పట్టించుకొని వెళ్ళమని నాకు చెప్పి వాళ్ళిద్దరూ కాఫీ తాగటానికి కామూలు వెళ్ళారు'' అన్నాడు. నేను తక్కిన ఆగి ''నేనుకూడా అట్లాగే వెళ్ళి వాళ్ళను కలుసుకుంటాను" అని వెనక్కు తిరిగాను.

నేను అటు తిరగకమునుపే శిరోమణి నన్ను తపీమని ఆపేసి మళ్ళీ ఓసారి ఉరిమిచూచి ''ప్రొద్దుటినుంచి ప్రతిరైలుకూ చూస్తూఉన్నాను. వచ్చే పెద్దమనుష్యలను ఆహ్వానించటానికి. ఆకలి దహించుకుపోతున్నది. నేను అల్లాగ వెడతాను. నీవు ఈకూలిని తీసికెళ్ళి నరసింహశాస్త్రిగారింట్లో ఈ సామాను పెట్టించు'' అని రెండడుగులు వెనక్కు వేసి, ఆగి, మళ్ళీ నన్ను పిలచి 'ఈకూలికి అణా ఇయ్యాలె ఇంద' అని అణా కాసు నా చేతిలో పడేసి ఏనుగుగున్నలాగ నడచిపోయినాడు.

దీక్షితులుగారిని చూడటానికి వెంటనే వెళ్ళకపోతినే అని నాకు విచారం వేసింది. ఇంకా కాసేపటికి చూస్తాను కాని అంత వరకు మనస్సు ఊరుకోలేదు.

కూలీని పిలిచి 'ఏంరా, రైలులో దిగిన ఆయనను చూశావురా నీవు'' అన్నాను, 'ఎవరండీ బాబు. చాలామంది దిగారండి

రైల్లో' అన్నాడు. ఇంత తెలివైన జవాబు ఇచ్చాడే వెధవ కూలి వాడు అనుకొని మళ్ళీ అన్నాను. 'ఇప్పుడు నీవు మోస్తున్న సామాను ఎవరిదిరా? ఆ సామానుగల ఆయన ఇవ్వాళ రైల్లో దిగాడు. ఆయనను చూశావా' అన్నాను.

"ఈసామాను ఎవరిదో; ఆ ఆసామెవరో నాకు తెల్దండి బాబు. ఆ గడ్డపాయన ఈసామాను నా నెత్తి నెట్టినాడండి' అన్నాడు గడ్డపాయనంటే శిరోమణి.

'అవునులే అప్పుడు ఆయన ప్రక్కన ఇంకెవ్వరూ లేరా" అన్నాను.

"ఉన్నారండీ. పూలశాలు వేసుకొన్న శాస్త్రులయ్యగారూనూ మరో పొడుగాటిఆయనాను ఉన్నారండి'' అన్నాడు.

పూలశాలు వేసుకొన్నాయన శివశంకరశాస్త్రిగారని తెలుస్తునే ఉంది. ఇక ఆ పొడుగాటిఆయన దీక్షితులుగారు అయి ఉంటారని ఊహించాను!

'ఓరే ఎంతపొడు గుంటారురా ఆయన' అని ఆదుర్దాగా అడిగాను. కూలీ పకపకానవ్వి -- అబ్బో గేడికొంగలా గున్నా డండి నాకంటె పొడుగండీ అన్నాడు నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఎందుకంటే ఆకూలీ ఏమీసామాన్యం మనిషికాడు. ఆరడుగు లున్నాడు. అంత పొడుగైనమనిషిని ఊహించుకుంటూ నడుస్తు న్నాను. కూలివాడు దారిపొడుగునా, చాలాదూరం వచ్చానండీ పెద్దబరువు మోస్తున్నానండీ అంటూ గోలపెడుతునే ఉన్నాడు.

ఇంతలోకి శాస్త్రిగారి ఇంటికివచ్చాము. సామాను లోపల పెట్టిస్తూఉంటే ఆయనవచ్చి ఎవరువచ్చారు అన్నాడు. 'దీక్షితులు

గారు వచ్చారట' అన్నాను. 'ఏరీ?' అని ఆయనా ఆతురతతో అడిగారు. శాస్త్రికూడా అంతకుముందు దీక్షితులుగారిని చూచి ఉండకపోవటం మూలాన ఎక్కువ ఆతురతతో ఆయన చూడాలని తహతహ లాడిపోయి 'అయితే వెనకాల వస్తున్నారా' అన్నాడు. 'లేదు. శాస్త్రిగారూ ఆయనా కలసి కాఫీహోటలుకు వెళ్లారట. శిరోమణిమటుకు ఈసామాను పట్టించుకొని వస్తూ, దారిలో నేను కనపడేసరికి కూలీని నాకు ఒప్పగించి, ఆయన కూడా వెళ్లాడు' అన్నాను.

శాస్త్రిగారు "అల్లాగా? అయితే మనం కూడా అల్లాగ వెడదాము, వాళ్ళువస్తూ ఉన్నటాయినా మనకు యెదురుపడనే పడతారు. లేకపోతే మనంకూడా కాఫీహోటల్‌కు వెడదాము రండి" అన్నాడు.

ఈ మాటలు విని నేనూ సంతోషించాను. దీక్షితులు గారిని ఎంత తొందరగా కలుసుకొంటే అంత ఆనందం. "అయితే, మీరు దీక్షితులుగారిని గుర్తుపట్టగలరా" అన్నాను. నే నెప్పుడూ చూడలేదుగాని ప్రొద్దున శిరోమణి మాటవరసన చెప్పాడు ఆయన చాలా పొట్టివాడని" అన్నాడు "అయ్యో! అలాకాదు. ఆయన చాలా పొడుగువాడుటండీ, ఈ కూలీ చెబుతుంటేనే" అన్నాను నేను. "ఛా, ఛా, వాడికేం తెలుసు. ఎవరినిచూచి అనుకున్నాడో, అయినా ఇప్పుడెందుకూ ఈ తర్కం? నడవండి వెడదామూ" అన్నాడు శాస్త్రి. ఈ సంభాషణ అంతా కూలీ శ్రద్ధగా వింటూ నుంచున్నాడు.

నాచేతిలో ఉన్న అణా కూలివాడి కిచ్చి ఇక నువ్వు పోరా అన్నాను. కూలీ అణా పుచ్చుకొని, కష్టానికి చాలదని

గోలపెట్టాడు. పోనీలేఅని ఇంకొక అర్ధణా ఉంటే యిచ్చాను అప్పటికీ వాడు సంతోషించక, 'శాస్త్రులగారి ఇంటికి గొప్పో ళ్ళొస్తుంటారు బాబు, నేనేం కొత్తోణ్ణా ఏటండి? ఇంతోడినుంచి ఈఊళ్ళోనే పెరిగానుండి బాబు. నాకు తెల్దాఏటండి' మొన్నొచ్చిన గిరిజాలయ్యగారు పావలాకాసు ఇచ్చినోరండి' అన్నాడు. మాసమితిసభ్యుల సంగతి వీడు బాగా కనిపెట్టే అడుగుతున్నాడు. అనితోచింది. గిరిజాలయ్యగారు అంటే దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు. అంతకుపూర్వం ఒకటి, రెండురోజులు ముందుగావచ్చారు.

కాని నాదగ్గర డబ్బులేదు. అందుకని "అణాఇస్తామని ఒప్పుకొని అణన్నర ఇస్తే ఇంకా నీవు గునుస్తావేంరా? పో, పో, చాల్లే. ఇంక ఒకదమ్మిడికూడా నీకియ్యకూడదు. పో, పొమ్మంటూంటే" అన్నాను. "అదిగాదండీ బాబు, ఈఇంటి కూలికోసం కనిపెట్టుకొని కూకుంటానండీబాబు. ఈరింటి కొచ్చే దొరలంతా పావలాకాసు లిస్తారండి' అంటూ సాగించాడు గొణుగుడు.

మేము వెళ్ళిపోవాలని ఆదుర్దాగాఉంది. ఈపిచ్చి గొణుగుడుచూచి మా కసహ్యం వేసింది. అందులో అనుకొన్న దాని కంటే ఒక అర్ధణా ఎక్కువ ఇచ్చినా తృప్తిలేక పావలాలాయీయ మనటం చాలా అన్యాయమని తోచింది మా శాస్త్రికి. వాడు ఎంతసేపటికిపోక మా వెంటబడటం మూలాన ఆయన నోరుజేసుకొని,

'ఎవర్రా నువ్వు? ఎప్పుడైనా పావలాడబ్బులు కూలి తీసుకొన్నావా ఒక్కచిన్న పెట్టె మోసినందుకు? అశకు అంతు

ఉండాలి! నీవు ఎంత అరచినా ఒక్క పమ్మిడీ అయినా ఇవ్వను. మర్యాదగాపో' అని గట్టిగా కోప్పడ్డాడు.

కూలివాడు భయపడ్డాడు. 'మీదయబాబూ, పోనీ లెండి' అని మళ్ళా 'ఈపూట కాస్త బువ్వెట్టించండి బాబూ' అని దీనంగా అడిగాడు.

వాడి మొండితనంచూస్తే మాకు వళ్ళుమండిపోయింది. "అన్నంకూడా పెట్టాలేం—బాగా కనిపెట్టావురా మాసంగతి మెత్తనివాళ్ళమనీ! చాల్లే! నాదగ్గర నీపప్పులుడకవు. మర్యాదగా నడు' అని గదిమికొట్టి మేమిద్దరం దీక్షితులుగారిని కలుసుకోవాలని కుతూహలంతో వేగంగా నడవటం మొదలుపెట్టాము.

మేము ఇట్టేదూరం పోలేదు. సందు చివరకు వెళ్ళేసరికి, పూలశాలువ శాస్త్రుల్లు (శివశంకరశాస్త్రి), గడ్డపాయన (శిరోమణి) మా కెదురుపడ్డారు. కూలి వాడు వెనకాలె నడుస్తున్నాడు చీకట్లో. శాస్త్రిగారుఅన్నారూ, ఏమండి శంకరశాస్త్రి గారూ!దీక్షితులుఅన్నగారేరి అని, 'అయనవచ్చాడని ఇప్పుడే శిరోమణి చెప్పాడు. ఏడీ ఆయన? మీఇంట్లో ఉన్నారన్నాడే శిరోమణి!' అన్నాడు శివశంకరశాస్త్రిగారు.

శంకరశాస్త్రిగారితో కలిసి వెళ్ళారు దీక్షితులుగారని చెప్పాడాయె శిరోమణి మాకు? అందుకని శంకరశాస్త్రిగారి మాటలు మాకు ఆశ్చర్యం కలిగించినై. తెల్లపోయినాము.

ఆయన అల్లాగనటం, మేము తెల్లపోవటం ఇదంతా, ఒక్క క్షణకాలంలో జరిగినవిషయం. శంకరశాస్త్రిగారు—

ఆచీకట్లో విబ్బ్రాంతిపడి ఎందుకో ఒక్కక్షణంచూచి " అన్న గారూ" అని ఒక పెద్దకేకవేసి, చటుక్కునవెళ్ళి, ఆకూలీని కౌగలించుకొన్నాడు. కూలీ నవ్వుతూ, ఇప్పుడేవచ్చానండీ, శాస్త్రిగారు నాకు.... ఈపూట............అన్నం............పెట్టి నంటే వెళ్ళిపోతున్నానండీ అన్నాడు. "ఈవేషమేమిటి" అన్నాడు శంకరశాస్త్రిగారు, "కూలివేషం" అన్నాడు దీక్షితులుగారు శంకరశాస్త్రిగారు సంగతి గ్రహించి, గంభీరంగా చూశాడు శిరోమణివంక. తానుసూత్రధారిఅయి నడిపించిన నాటకం జయప్రదంగా సాగినందుకు శిరోమణీగడ్డం సవరించుకొన్నాడు మేము ఇద్దరం పిల్లలమైపోయినాము. సిగ్గుచేత తలలొంచుకొన్నాము. చచ్చినచావైపోయింది. ఏమహాను భావుణ్ణిచూడాలని మేము ఆతురతపడ్డామో ఆయన్నే మేము కూలీఅనుకొని పిచ్చిగా మాట్లాడాము మాస్థితిగ్రహించి, దీక్షితులుగారు మాదగ్గరకువచ్చి తన రెండుచేతులూమాయిద్దరిభుజాలపైనివేసి, పకపక నవ్వాడు,

నేను రాజమండ్రిలో ఎల్‌టీ చదువుచున్న రోజుల్లో మరోచిన్న విషయంజరిగింది. ఒకరోజున దీక్షితులుగారూ, వేదులా, కృష్ణశాస్త్రి మాయింటికివచ్చారు, సాయంత్రం అయిదుగంటలవేళ అయిఉంటుందప్పుడు. మేమంతా వీధి అరుగుపైన కూర్చుని ఏదో మాట్లాడుకొంటున్నాము. ఏదో సర్కస్, అప్పుడు అపూళ్ళో ఉందనుకొంటాను. లేక పోతే ఆరోజున ఏదైన నాటకంఉందో, బాగాజ్ఞాపకం లేదు. అసంబంధమైన బాజాల బండివచ్చింది కాగితాలు పంచిపెడు

తున్నాడు అందులో ఒకడు కూర్చుని, పిల్లలు బండివెంట పడ్డారు. అందులోకూర్చున్న అతడు వాళ్ళల్లో పెద్దవాళ్ళందరికి తలోకాయితం ఇచ్చాడు. ఒకచిన్నపిల్ల మిగిలిపోయింది.

ఆబిడ్డఅయిదారేండ్ల పసిబిడ్డ. బండివెంట ఆబిడ్డ కాస్త దూరం పరుగెత్తి, కాయితం ఇయ్యలేకపోతే బిక్కముఖం వేసుకొని నుంచున్నది. ఆ వెళ్ళిపోతున్న బండివంక దీనంగా, దిగులుగా చూస్తూ. ఈదృశ్యాన్ని మేమంతా చూస్తునేఉన్నాము. కాని మాకెవ్వరికీ తోచని ఆలోచన దీక్షితులుగారికి ఒక్కడికీ తోచింది. అరుగుమీద కూర్చున్న అంతమనిషి, అమాంతం, అక్కడనుంచి క్రిందికి దూకి, పరుగెత్తుకుంటూ వెళ్ళి, కంపెనీ కాయితం ఒకటి అడిగి తీసుకొని ఆపిల్లచేతులో పెట్టాడు. ఆక్షణంలో ఆయన ముఖంలో తృప్తి, సంతోషమూ తాండవించినవి. అంతకన్న పని సంకోచం లేకుండా చెయ్యటమూ, ఆ పరుగెత్తుకుంటూ వెళ్ళడమూ, కాయితం ఆపిల్లకిచ్చి సంతోషించటమూ చూస్తే, మాకందరికీ ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఆబిడ్డ ముఖం చేటంత అయింది ఎంతో సంతోషంతో ఆబిడ్డ పరుగెత్తుకుంటూ తల్లిదగ్గరకు పోయింది. ఆపిల్ల సంతోషం చూచి మా దీక్షితులు అన్నగారు పొంగిపోయినారు.

ఆబిడ్డ మనస్సులోదూరి ఆపిల్ల దుఃఖాలని ఆ ఒక్క దీక్షితులు గారే గ్రహించారు. ఆవెధవ కాయితం దొరక్క పోవటం మూలాన ఆపసిది ఎంత హృదయవేదన పొందుతున్నదో ఆయన ఒక్కరే తెలుసుకొన్నారు.

'బాలానంద' అనే చిన్న స్కెచెస్ వ్రాయగల దీక్షితులు గారు అప్పుడు బయటపడ్డారు. బాజాలమ్మ బాజాలు. అమ్మని

పిలవరాబాజాలు, అక్కడను పిలవరా బాజాలు అనీ, తిన్నారమ్మా తిన్నారూ చేగోడీలూ తిన్నారూ, ఇంకా కావాలన్నారు అనీ బాలగేయాలూ లక్కపిడతలూ అనే పుస్తకాలు వ్రాయగల దీక్షితులుగారూ ఆరోజునే బైటపడ్డారు.

౨

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారితో నాకు 'సాహితి' ప్రచురిస్తూన్న రోజులలో పరిచయం అయింది. ఆయన అప్పటికి గొప్ప కవి కాలేదు. ఇప్పుడు ఉన్న పేరు ప్రతిష్ఠలు అప్పట్లో ఆయనకులేవు. 'గిరికుమార' అనే పేరుతో పద్యాలు సాహితిలో ప్రచురిస్తూ ఉండేవారు.

అప్పుడు నేను గుంటూరులో ఉండేవాడిని. ఒకసారి ఎందుకో నేను రైలుస్టేషనుకు వెళ్ళాను. ఓవర్‌బ్రిడ్జి పైన, మెట్లమీద సత్యనారాయణగారూ ఇంకో మనిషీ కూర్చున్నారు. సత్యనారాయణగారు సాహితిలో ప్రచురింపబడ్డ తన పద్యాలు చదువుకొంటున్నారు.

సాహితి ప్రచురిస్తూన్న కొత్తరోజులవి. సాహితి ఎవరైనా చదువుతూఉంటే వాళ్ళు అందులోని రచనలనుగురించి ఏమనుకొంటున్నారో తెలిసికొందామని నాకు అదుర్దాగా ఉండేది. నా రచన ఏమైనా అందులో ఉంటే నాకు ఇంకా ఆదుర్దాగా ఉండేది. అందుకని అల్లాగ సాహితి ఎవరైనా చదవటం చూస్తేనా, నేను అక్కడికి వెళ్ళిపోయి వాళ్ళు అనుకుంటూన్న సంగతులు వినటం మామూలు. అల్లాగే ఆ రోజున సాహితి

చదువుతూన్న సత్యనారాయణగారి దగ్గరకు వెళ్ళి నుంచున్నాను. ఆయన తన పద్యాలు చదువుకొని ఆనందించి నా వంక చూశారు. నేనేమి మాట్లాడలేదు. ఎవరు నీవు? నీ పేరేమి? అన్నారు. నేను చెప్పాను. ఇది వ్రాసింది నువ్వేనా అని సాహితిలో అచ్చు పడ్డ— "నేనే మేఘపు తునకనైతే"—అనే వ్యాసం చూపారు. అవునన్నాను నేను' నేను అదే వ్రాయటం మొదలు. అంతకు పూర్వం "ఉఫ్." అని, "పుష్పలోకం" అనీ రెండు చిన్న స్కెచెస్ మాత్రం వ్రాశాను. "ఉఫ్" అనే స్కెచ్‌ని అక్కిరాజు ఉమాకాంతంగారు మెచ్చుకొన్నారు. నేను వ్రాసిన వాటిని ఎవరైనా మెచ్చుకొంటే మహాసంతోషంగా ఉండేది నాకు ఆ రోజులలో. అప్పుడేమిటి ఇప్పుడూ అంతే ఆ మాటలకొస్తే.

ఒక స్నేహితుడు నా రచనలను మెచ్చుకొని నాతో స్నేహం చేశాడు. నేనూ సంతోషిస్తూ అతని సాంగత్యాన్ని అభిలషిస్తూ కాఫీహోటల్సుకు తీసికొని వెళ్ళుతూ ఉండేవాణ్ణి. కొంత కాలం గడిచింది. ఆర్థికపరిస్థితులు మారటంవల్ల అతణ్ణి కాఫీ హోటలుకు తీసికొనివెళ్ళటం మానేశాను. అతనికి కోపం వచ్చింది. నాతో కలిసి తిరగటం మానేశాడు. ఎవరైనా స్నేహితులు ఏమోయిశాస్త్రి మునిమాణిక్యానికి నీకూ జోస్తీ తగ్గిందేమని మాటవరుసకు అడిగితే, "అతని కథలు మెచ్చుకొన్నంత కాలము నెత్తినెట్టుకొని కాఫీ పోయించాడు, ఎన్నాళ్ళని పొగుడుతూ ఉండేది? ఏదో బాగా స్నేహం అయిందిగదా అని ఒక రోజున పొరబాటున అతని కథలలో ఏదో ఒకటి బాగుండ లేదని అన్నాను. అంతే! ఆ రోజునుంచీ మా కిద్దరికీ ఎడముఖం,

పెడముఖం అయిపోయింది'' అని ప్రచారం చేశాడు. ఇదంతా అబద్ధం, కాని నాకు మటుకు పైత్యం ఉన్నమాట నిజం. నా కథలను మెచ్చుకొన్నవాడు నాకు అప్పుడు, పైత్యం ఎవరికి లేదు!

ఇంతకూ చెప్పవచ్చిందేమిటంటే ఆ రోజున సత్యనారాయణ గారు నా స్కెచ్ చూచి, అంటే, చదివి మెచ్చుకొంటారని అనుకొన్నాను. ''ఏమిటిది!'' అన్నారు. నాకేం చెప్పాలిసింది తెలియలేదు. ఏమని చెప్పేది? అదో కథా, కావ్యమా? ఏదో స్కెచ్. మా శివశంకర శాస్త్రిగారికి బాగుందని తోచింది, ఆయన ప్రచురించారు—ఆ రోజుల్లో సాహితీసమితి సభ్యులలో చాలమందిమి చిన్నవాళ్ళం. ఎవరైనా కాస్త పండితులు ఏమిటిది అని గట్టిగా అడిగితే శంకరశాస్త్రిగారి దగ్గరకు పరుగెత్తేవాళ్ళం. అందుకని ఏం చెప్పటానికి తోచక బిక్కమొహం వేసి నుంచున్నాను. నా బిక్కముఖాన్ని జూచి ఆయనకు జాలి కలిగింది కామాలు, నవ్వి కూర్చో అన్నారు. కూర్చున్నాను. వెంటనే ఆయన తన పద్యాలు చదివి ఎల్లా ఉన్నాయి ఈ పద్యాలు అన్నారు. మామూలుగా బాగున్నాయి అంటారు. నేను అల్లాగ అంటానికి ధైర్యం లేక అర్థం కాలేదు. నిజానికి ఒక్క ముక్కయినా అర్థంకాలేదు. అయినట్లు నటించేశక్తి నాకు అప్పట్లో లేదు. ఇప్పుడో? అర్థంకాకపోయినా అంటారు. ఇప్పుడు సంగతివేరు, నేనేకాదు మీరుమటుకు! అర్థంకానప్పుడు కాలేదని అనేస్తారా? అంతఛాందసంగా! ఎప్పటికీ అనరు. ఎవ్వరమూ అల్లాగ

అనము. భేష్‌గా ఉన్నాయి అంటూ తల పంకించి కళ్ళు తేలేసి నానాహంగామా చేస్తాము. పైగా కావాలంటే అటువంటి పుస్తకాలమీద రివ్యూకూడా చేసేస్తాము. కాని ఆ రోజులలో అంతధైర్యంలేక నాకు అర్థం కాలేదండి. అని వినయంగా అన్నాను. సత్యనారాయణగారు నవ్వారు. అదే మా స్నేహానికి ఆరంభం.

౮

అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఆయన పద్యాలు నాకర్థంకావు. నాయందుండే వాత్సల్యంచేత అనేకసార్లు ఆయన తన పద్యాలువిడచీసి చదివి అర్థం చెప్పేవారు. అర్థం మటుకు మనస్సుకునచ్చేది కాని అసలు పద్యం పద్యమే, చస్తే నాకది అర్థమయ్యేదికాదు. భాషా పాండిత్యము లేకపోవటం సంస్కృత సాంప్రదాయాలు తెలియకపోవటం దీనికి కారణాలు. దాని తరువాత సత్యనారాయణగారు తన పద్యాలు నాకు చదివి వినిపించటం మానేశారు. అదీగాక ఆయన ఆంధ్రకవులలో హిమాలయపర్వతం అయిపోయినారు. ఆయన వ్రాసిన వాటిలో కిన్నెరసానిపాటలూ, "దయ—నిర్దయ" అనే ఖండకావ్యం తప్ప మిగిలిన పద్యకవిత్వం నేను స్వతంత్రంగా చదివి అర్థం చేసుకోలేను. అయినా సత్యనారాయణగారి యందున్న గౌరవం నాకు మరి ఎవ్వరియందూ లేదు. పర్వతాలలో హిమాలయం ! ! కవులలో సత్యనారాయణ గారు ! ! ! ఇది నా విశ్వాసం. ఇందులో దేని ఔన్నత్యాన్నీ నేను చూడలేదు.

ఆయన పద్యాలను నేను అర్థం చేసుకోనే శక్తిలేక మెచ్చుకొనలేకపోతున్నాను. ఆయనకూ నాకథలంటే ఏమాత్రంమెప్పులేదు. ఒకమాటు నేను అడిగితే చింతా దీక్షితులుగారు ఒక్కరే కథలు వ్రాయగలవారు అని ఆయన అన్నారు.

నా కథలు ఆయన మెచ్చుకోలేక పోయినా ఆయనయందు నాకు భక్తి, గౌరవం ఎక్కువ. అదేదో గొప్పగా చెబుతున్నావు. నీ కథలను మెచ్చుకుంటేనే నీవు గౌరవిస్తావా? లేకపోతే గౌరవించవా? అని మీరంటే అనొచ్చు. నిజం అంతేగామరి....? ఎవరైనా మనరచనలను మెచ్చుకొంటే వాడు మనకు ఆప్తుడవుతాడు. మెచ్చుకోడో వాడితో మనము మాట్లాడము. గట్టిగా ఆలోచిస్తే....మీరూ.... ''అవును నిజం— అవును నీవన్నది నిజం'' అని అనకమానరు. అందుకని నాకథలను మెచ్చుకోకపోయినా సత్యనారాయణగారిని నేను ఎక్కువగా ప్రేమించటం విశేషంగా చెప్పుకొంటున్నాను. అయితే కారణం ఏమిటా అంటే ఆయనలో ఉండే ఇతరములైన సుగుణాలు ఆయన్ను అంత స్నేహపాత్రునిగా చేస్తున్నాయి.

ఒక మాటు నేను అన్నాను ''సత్యనారాయణగారూ, సాధారణంగా ప్రతికవీ, కథకుడూ, తన రచనలను మెచ్చుకొనేవాళ్ళ స్నేహాన్నే కోరుతాడు. అటువంటి వాళ్ళతోనే సాంగత్యం చేస్తాడు. తనరచనలను గురించి గౌరవం మెప్పుదలా లేనివాళ్ళతో సాంగత్యం చేయడు, మీరూ అంతే, నేనూ

అంతే, ఇంకొకరు అంతే. కాని నేను మటుకు ఇద్దరు వ్యక్తుల విషయంలో ఈ ధర్మానికి విరుద్ధంగా ప్రవర్తిస్తున్నాను. వాళ్ళు నారచనలను మెచ్చుకోరు. అయినా వాళ్ళను నేను ఎంతో ప్రేమిస్తాను" అన్నాను. "ఎవరువారు?" అన్నారు ఆయన. "నాభార్య ఒక వ్యక్తి; రెండో వ్యక్తి మీరు" అన్నాడు, సత్యనారాయణగారు నవ్వారు.

ఆయన హృదయం మాత్రం నవనీతం. సరిగా జరిగిన విషయము ఒకటి చెబుతాను. పది సంవత్సరాల క్రితం నేను బందరు మొదటిసారి ఉద్యోగప్రయత్నానికై వచ్చాను. ముందు చింతాదీక్షితులు గారింటిలో బసచేశాను. అక్కడే భోజనం అయింది.

ఆ రోజులలో మా శివశంకరశాస్త్రిగారూ సత్యనారాయణగారూ అంతకాస్త దూర దూరంగా ఉండేవారు. సత్యనారాయణగారి నోట్లో శని ఉందని వాక్పారుష్యము ఎక్కువనీ ఇల్లాగే కొన్ని మాటలు వారిని గురించి మా సాహితీ సమితి సభ్యులలో ఎవరో అనగా విన్నాను. మొత్తంమీద సత్యనారాయణగారంటే గౌరవం లేకపోగా ఆయనంటే ఒక విధమైన భయం కలిగింది. కొద్దిగా ఏవగింపుకూడా ఏర్పడ్డది. సాయంత్రం నాలుగు గంటలకు దీక్షితులుగారు "సత్యనారాయణగారి ఇంటికి వెడదాము" అని నాతో అన్నారు. నేను రానన్నాను. ఆయన నా మనస్సులో సంగతి గ్రహించి

" అల్లాకాదు. మీరు రావాలె, మనం అనుకున్నట్లు ఆయన చెడ్డవాడు ఏమాత్రం కాడు. చాలా మంచివాడు కూడాను. వెడదాంరండి " అని నన్ను బలవంతంచేశారు. నాకు ఆ నోట్లో శనిఉన్న మనిషి దగ్గరకు వెళ్ళటం సుతరాం ఇష్టం లేదు. కాని దీక్షితులుగారి మాట తీసివేయలేక సరేనని ఆయనతో బయలుదేరినాను. నడిచి నడిచి ఈడేపల్లి వెళ్ళాము ఆయన ఇంటికి.

సత్యనారాయణగారు అప్పుడు హిందూ కాలేజీలో లెక్చెరరు—జయంతి అనే పత్రిక అతఃపూర్వం కొన్నాళ్ళు నడిపి, ధనం లేకనో ఏమో విరమించారు. అవీ ఆయన పరిస్థితులు. నేను వెళ్ళేసరికి ఇద్దరు ముగ్గురు స్నేహితులతో ఆయన మాట్లాడుతున్నారు. నన్నుజూచి ఆయన మామూలు కుశల ప్రశ్నలు వేశారు.

దాని తరువాత ఎంతోసేపు కాకముందే మాటల సందర్భంలో నేను ఆయనతో, "సాహితి మళ్ళీ నేను నడుపుదామని అనుకుంటున్నానండీ" అన్నాను, ఆ మాట వినే వినటంతోనే ఆయన "నీవు ఏమన్నా — ఫూల్ — వా" అని అడిగారు. "ఏం ?" అన్నాను. "ఫూల్‌వు కాకపోతే పత్రిక పెట్టాలని ఎందుకు అనుకుంటావు ?" అన్నారు. "నాకూ ఆయనకూ ఏమి పెద్ద స్నేహం లేదే, ఇంత పరుషవాక్యం అన్నాడే" అని కష్టం వేసింది. మాటకు మాట అనే స్వభావం కాదు నాది. మాట్లాడక ఊరుకొన్నాను. జయంతి నడపటంలో ఆయన పడ్డ కష్టాలు పురస్కరించుకొని ఆయన అంత మాట

చనువుగా అనేశాడు. అదీ అసలు సంగతి. ఈయనకు వాక్ స్థానంలో శని ఉచ్ఛంగతుడై ఉన్నమాట నిజమేనని నిశ్చయించు కొన్నాను.

౧౦

అయిపోయింది. అప్పటికి బాగా సాయింత్రం అయింది. అయనా దీక్షితులుగారూ నేనూ బయలుదేరి చిలకలపూడి రోడ్డు మీదికి షికారు వెళ్ళాము. దారిలో మరొక కవిగారు కలిశారు. ఆయన వైఖరీ ఏమీ పెద్దమనిషి తరహాగాలేదు. గూడకట్టూ, మోచేతులదాకా చొక్కా, పైన ఉత్తరీయం లేదు. ఇదీ వేషం. అంతకు పూర్వం ఏదో మామూలుగా మాట్లాడు కొంటున్నారు. ఆయన వచ్చిన తరువాత సంభాషణ అంతా ఒక పెద్ద కొట్లాట లాగ నడిచింది. ఆ కవిగారి తరహా అదీ. వాళ్ళసంభాషణ నాకు అర్థం కాలేదు. ఎందుకొస్తినా అనుకొంటున్నాను. ఇంతలో సత్యనారాయణగారు నన్ను కవిగారికి చూపి "వీ రెవరో తెలుసునా" అని అడిగారు. సత్యనారాయణగారూ ఆయనగారూ ఆప్తస్నేహితులు. అందుచేత నాకూ ఆయనకూ పరిచయం కలుగజేయాలని ఆయన ఉద్దేశం అయివుంటుంది.

ఆ కవి నన్ను ఎరగరు. అందుకని వీ రెవరో నాకు తెలియదు అనాలిసింది సత్యనారాయణగారి ప్రశ్నకు జవాబుగా. కాని అల్లాగ అనక ''ఎవరో వెర్రివెధవ పోదూ'' అన్నాడు నన్ను గురించి. అపరిచితుడు ఇల్లాగ అనటం నాకు కష్టం వేసింది. ఇటువంటి మర్యాద తెలియని జంతువుకు నన్ను

ఎటుకపరచాలని ప్రయత్నంచేయటం సత్యనారాయణ గారిదే తప్పు అని నే ననుకొన్నాను.

అప్పటికైనా ఊరుకొంటే నేను బ్రతికి పోయేవాణ్ణి. సత్యనారాయణగారు ఊరుకోలేదు. నేను ఎవరినో తెలిసి కొంటానికి ఏమాత్రం ఇష్టంలేని ఆ పెద్దమనిషికి నేను ఫలానా అని చెప్పారు. అల్లాగ చెప్పిన తరువాత నైనా ఆయనగారు సగౌరవంగా మాట్లాడవచ్చునా? లేదు నా పేరు విని, అయితేనేం! అని పెంకెగా అమర్యాదగా మాట్లాడాడు. ఈ కొంటె ప్రవర్తన గర్హిస్తూ. అయినా సత్యనారాయణగారు ఆ పెద్ద మనిషిని చీవాట్లు వేయలేదు. పయిగా ఉభయులూ నవ్వుకొన్నారు.

నాకు చిన్నతనం అయింది. దీక్షితులుగారు కూడా అనక పోయినా, విచారపడ్డారు. ఇదంతా జరిగిన తరువాత సత్యనారాయణగారంటే మర్యాద తెలియనివాడని నేను నిశ్చయించుకొన్నాను. ఇక వెళ్ళిపోదాము, వీళ్ళతో ఉండకూడదని అనుకొని దీక్షితులుగారితో "వెడతానండీ" అన్నాను.

ఈమాట సత్యనారాయణగారు విని "ఏమిటీ వెడతావా? ఏంతొందర?" అన్నారు. చాలు అనుభవం అనీ అందామని అనుకొన్నానే గాని అనలేదు.'పనుంది' అనిమాత్రం అన్నాను. సత్యనారాయణగారు సరే వెళ్ళండి. మేము ఇప్పుడప్పుడే రాము. రాత్రి పొద్దు పోయిందాకా ఉంటాము అని విరుపుగా అనేశాడు. దానితో నాకు పూర్తిగా అసహ్యంవేసింది. గిరుక్కున వెనక్కు తిరిగాను.

౧౧

నేను ఇటు తిరిగాను. నాబుజంమీద సత్యనారాయణగారు చెయ్యవేసి ఆపి. అయితే చూడండీ మీరు ఈవూరు ఎందుకు వచ్చినట్లూ? ఏం పనిమీద వచ్చారూ? అన్నారు.

అప్పటికి ఆయనను జూస్తే నాకు అరికాలు మంట నెత్తికెక్కుతున్నది, "ఏదో పనిమీద వచ్చానులెండి; మీరు తెలుసుకోవలసిన అవసరం లేదు." అని అనాలని నోటిదాకా వచ్చింది, అనే ఉన్నట్లయితే నా జీవితంలో పెద్దమార్పు వచ్చేది. ఏ స్థితిలో ఉండేవాడినో! క్లియోపాత్రా ముక్కు ఇంక కొంచెం పొడుగే అయితే ప్రపంచచరిత్ర ఇంకోవిధంగా ఉండేదిట! అల్లాగే ఆ రోజున నేడు ఆ మాటే అని ఉంటే నాజీవితచరిత్ర మరో విధంగా ఉండేదేమో!

అనలేదు. అల్లా అనక నాకు భీమవరంలో ఉద్యోగం పోయింది. ఈవూళ్ళో హిందూకాలేజీలో ఖాళీ ఉందని తెలిసి ఉద్యోగంకోసం వచ్చానని చెప్పాను.

సత్యనారాయణగారు అన్నారూ అల్లాగా! అయితే ప్రిన్సిపాలుగారూ హెడ్ మాస్టరుగారూ నాకు ఆప్తులైన స్నేహితులు. వారితో నేను నీవిషయమై గట్టిగా చెప్పి నాశక్తి నంతా వినియోగిస్తాను అన్నారు, తరువాత ఉద్యోగం అయింది. సత్యనారాయణగారి సిఫార్సు. నాకు ఉద్యోగం రావటానికి చాలవరకు పనిచేసిందని నమ్మకం.

అయితే:—

అట్లాకట్టైవిరుషుగా మాట్లాడాడు, ఆకు(క్రకవి నానామాటలు అంటూఉంటే ఊరుకొన్నాడు, ఆయన పట్టి కఠినహృదయుడు అని అనుకొన్నానే గాని మళ్ళీ ఈయనే ఇంతమంచిగా మాట్లాడి ఇంత సహాయ్యం చేయటానికి పూనుకొన్నాడే అని ఆశ్చర్యం వేసింది. ఆయన హృదయం ఎంత నవనీత సదృశమో నాకు ఆ క్షణంలో తెలిసింది. ఆ రోజునుంచీ ఆయన నాకు ఆప్త స్నేహి తుడు అయినాడు. నా కష్టసుఖాలలో ఆయన సానుభూతికి చోటు ఉంది. అయన జీవితపథాన్ని (ప్రేమలో గమనిస్తూ ఉన్న వ్యక్తు లలో నేనూ ఒకణ్ణి—

ఆయన మంచితనమే నా (ప్రేమకు కారణం. అయనకు నా యందుగల అభిమానానికీ కారణం ఏమిటో మరి తెలియదు.

ఆయన పద్యాలు ఇప్పటికీ నాకర్థంకావు. ఎప్పటికైనా అర్థం అవుతాయన్న ఆశాలేదు. నా కథలు బాగున్నాయని ఆయన ఇంతవరకు ఎప్పుడూ అననూలేదు. ఇకముందు అంటాడన్న ఆశాలేదు.

అయినా మేమిద్దరం ఆప్తస్నేహితులము.

కానీ..........

ఈ జీవితకథకూ ఆయన Literary career కూ ఏమి సంబంధమూ అని ఒక (ప్రశ్న రాతగినదే కాని నాకు ఒక్క విషయం మా(త్రం తోచింది.

ఆయన జీవితంలో వాక్ పారుష్యం ఉన్నా, హృదయం ఎల్లాగ దయారసపూరితమో. అల్లాగే ఆయన పద్యాలు కఠినపద భూయిష్టమైనా పద్యహృదయం మటుకు రసపూరితము.

నిండు మనంబు నవ్యనవనీతసమానము పల్కుదారుణా
ఖండల శస్త్రతుల్యము !—

౫

స్కూలువాళ్ళు నన్ను ఒక్కసారి స్కౌటు ట్రెయినింగుకు పంపారు. రైలుకర్చులు మాత్రం స్కూలువాళ్ళు ఇచ్చారు కాని పైకర్చు బోలెడంత అయింది. రెండు పొట్టిలాగులూ. రెండు కాకీ చొక్కాలూ, రెండు ఆకుపచ్చని తలగుడ్డలూ కొంటానికి పదిరూపాయలు కర్చు అయినై.

శుక్రవారం మధ్యాహ్నమే ప్రయాణమైనాను. అసలు శనివారం ప్రొద్దున్న బయలుదేరినా వెళ్ళవచ్చు గాని ఒక రోజుముందుగా వెళ్ళటం దేనికైనా మంచిదని నేను ముందుగా బయలుదేరేను.

అ స్కౌట్ డ్రస్సూ, రాత్రిళ్ళు ప్రయాణసమయంలో కట్టుకుంటానికి మూడునాలుగు ధోవతులూ, రెండుతువ్వాళ్ళు సబ్బుబిళ్ళా, అద్దం, దువ్వెన కొన్ని సిగరెట్లు తీసుకొన్నాను.

నూజవీడులో కారు దిగేసరికి నన్ను నేను ఆనవాలు పట్టలేని స్థితిలో ఉన్నాను. తల-అసలే బిరుసుజుట్టు-రేగికొబ్బరిపీచులాగున్నది. ముఖం, వళ్ళు అంతా మట్టికొట్టుగోడం మూలాన ఎట్లా ఉండాలో అట్లా ఉంటున్నవి. పాదరక్షలు మరిచిపోయి వచ్చాను. ఇల్లాగ దిగి మూట చంకన పెట్టుకొని ఊళ్ళోకిబయలు దేరాను కాఫీ హోటలు ఎక్కడా అంటూ.

పొద్దుతిరిగింది. నూజవీటికి ఊరి వెలుపలగు సుమారు రెండు మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న ఒకఉద్యానవనం పైపు ఒక పాంథుడు మూట చంకన పెట్టుకొని నడుస్తున్నాడు నేనే....

సాయంత్రం కావడంమూలాన పశువులు ఊళ్ళోకి వస్తున్నయి ధూళిరేపుకుంటూ, నేను ఊళ్ళోనుంచి తోటవైపు నడుస్తున్నాను ధూళిని తోసుకొంటూను.

ఆ తోట జమీందారుగారిది. దానిచుట్టూ ముండ్లపొదలు ఉన్నాయి ప్రహరీగోడలాగ, లోపల పూలమొక్కలూ, పోకలూ మామిళ్ళూ అన్నీ ఉన్నాయి. మధ్యనొక బంగాళా ఉంది.

యకాయకీని, ఆ బంగాళాలోకిపోయి మూట ఓ కుర్చీమీద పెట్టి, నేనోకుర్చీమీద కూర్చుని గోడలపైన ఉన్న బొమ్మలూ అవీ చూస్తున్నాను, ఒకక్షణము గడిచిందో లేదో, ఇంతలోకే ఏవరో ఒకాయన లోపలినుంచివచ్చాడు. పెద్దకోటు వేసుకొన్నాడు. పచ్చని పసిమి. మొదటిసారిచూచినప్పుడే ఆయినచాలా గొప్పవాడనిపిస్తుంది. ఇక అయనరూపం, ఠీవి, నడక అన్నీ చూస్తే కుంగిపోవాల్సిందే. అయన ముందు నిలవటానికే వీల్లేక, లేచి నుంచుని నమస్కరించాను. హిమాలయ పర్వతశిఖరాన్నుంచి క్రిందికి చూస్తూన్నాడాన్నట్లుంది ఆయన చూస్తుంటే. కాంచనగంగపైన చంద్రోదయమైనట్లుంది ఆయన చిరునవ్వు నవ్వితే—ఎవరు మీరు? అని అంత పొడుగుమనిషి నన్ను అడిగేసరికి నేను కుంగిపోయి ఫలానా అనిచెప్పాను. ఆయన నౌకరును పిలిచి నాకు బసచూపమని ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. నౌకరు నన్ను వెంటబెట్టుకెళ్ళి ఒకకుటీరం చూపాడు.

సౌ్కటు కొంపు అల్లాగే జరుగుతుంది. ఆనాలుగు రోజులూ మనసౌఖ్యాలు, గౌరవాలు దర్జాలు అన్నీమరచిపోవాలె, కుటీర వాసం, కఠినభూశయనం, నియమితఆహారం, సిగరెట్విసర్జన-ఇవి ఆసమయంలో ఆచరించవలసినకొన్ని నియమాలు. ఇట్లాంటివే ఇంకా ఉన్నాయి. ఎవరి గదివారు చీపురుపట్టుకొని ఊడ్చుకోవాలె. పొయ్యిరాజేసుకొని, అన్నం వండుకొని తినాలె. ఇవన్నీ మర్నాటినుంచీ జరగాలిసినపనులు ఆరాత్రికి మట్టుకు చెయ్యికాల్చుకోవలసిన అవసరంలేదు. మా ఆవిడ మూటలో కట్టి ఇచ్చిన గోధుమరొట్టెలు ఉన్నవి. ఇవన్నీ నేను ఆలోచించుకొంటూనే ఉన్నాను. ఆ నౌకరు నన్ను అక్కడ దిగబెట్టి వెళ్ళిపోయినాడు.

అప్పటికి నేను ఒక్కడ్నే అయిపోయినాను. ఆ అరణ్యంలో ఆగుడిసెలో నేను ఒకడ్ని కటిక నేలపైన పడుకోవాలె అనుకొనేసరికి భయం వేసింది. అభయంలో నేనసలు నిరుత్సాహపడి వెంటనే మూట చంకనబెట్టుకొని ఇంటికి బయలుదేరాలిసిందే. కాని ఒకటితోచింది. ఆ బంగాళాలో ఎవ్వరూ లేరు. జమీందారుగారు లోపల ఎక్కడో ఉంటాడు అందరూవిద్దరపోయిన తరువాత మెల్లగా వరండాలోకి చేరవచ్చును అని ధైర్యం చెప్పుకొన్న తరువాత మూటకుటీరంలోపెట్టి, బైట కొచ్చి ఒకచిన్న ఇసికదిబ్బపైన ఉత్తరీయం పరచి దానిపైన కూర్చున్నాను. పశ్చిమాన ఎర్రనిగుడ్డ పేలికల్లా మేఘాలు ఎగురుతున్నయి. సూర్యుడు అస్తమిస్తున్నాడు. అవన్నీ చూస్తూ నేనక్కడే కూర్చున్నాను.

*

ఇంతలో మరో ఆయన నా మోస్తరే ముందుగా వచ్చాడు. కాబోలు, ఒక సంచి చేత్తో పట్టుకొని, ఊపుకుంటూ నేనున్న దిక్కుకే వస్తున్నాడు. ఎవరా అని నేను తేరి పారజూశాను. నా కంటె కాస్త పెద్దవాడులాగ కనిపించాడు. మీసం నెరిసింది. నుదుటిపైన సున్నగా ఉంది. బట్టతల ఎక్కువ ధీమంతులకే ఉంటుందని నా అభిప్రాయం నాకు బట్టతల అయితే బాగుండు నని నేను ఎన్నోసార్లు అనుకున్నాను కూడానూ! బట్టతలలో ఒక కొత్త అందం ఉన్నమాట మటుకు నిజం. ఆయన ఇద్దరు బట్టలుకూడా వేసుకొన్నాడు. ఇద్దరు బట్టలు వేసుకొన్న వాళ్ళను చూస్తే నాకు గౌరవపాత్రుడులాగ అగుపించాడు. కాని ఆయన నడకమట్టుకు బడిపంతులు నడకే! సరే మనవాడే, నా మోస్తరే వచ్చాడని నిశ్చయించు కొన్నాను.

ఇల్లా ఆలోచిస్తూ ఉండంగానే ఆయన పెద్ద పెద్ద అంగలేస్తూ సమీపించి ''ఇదేనా అబ్బాయీ నల్లపక్షుల ఆశ్రమం అన్నాడు. స్కౌట్ కాంపులో నలుగు రైదుగురు కలిసి ఒక కుటీరంలో ఉంటారు. ఒక్కొక్క సమూహానికి ఒకపేరు. మా ఆశ్రమ వాసులకు నల్లపక్షుల ఆశ్రమం అని పేరు. ఆయన అడిగిన ప్రశ్నకు జబాబు ఏమీ చెప్పక నేను ఊరుకొన్నాను. ఆయన మళ్ళీ నాకు కొంచెం దగ్గరగా వచ్చి నిలబడి నువ్వా నల్లపక్షి వేనా? అన్నాడు.

నన్ను చూసీ చూడడంతోనే ఇల్లా అనటమూ, అపరి చయుడు నన్ను ఏకవచనంలో సంబోధించడమూ, నాకు కష్టం కలిగించక పోలేదు. కాని ఆయన నా కంటే పొడుగ్గా ఉండ

టమూ, వయస్సులో పెద్దవాడు కావటమూ వట్టితల కలిగి ఉండటమూ, ఇవన్నీ నన్ను ఆయన ముందు కుంగదీసినై. నాలో ఉండే అహం చచ్చి ఊరుకొంది. పెద్దవాడూ, నువ్వా అని అంటే మానెలే అని నాలో నేను అనుకొని ఉంటాను. ఏమనుకొంటే నేమి ఇంతకూ జరిగిందేమిటీ అంటే, నే నేమీ మాట్లాడక ఆయన వంక పిచ్చిగా చూస్తూ ఉండి పోయి నాను.

ఆయనా వచ్చి నా పక్కనే నుంచున్నాడు. సామాన్య పరిస్థితులలో అయితే, మే మిద్దరమూ మాట్లాడు కోవాలిసింది. ఒకరి కొకరు తోడైనా మని సంతోషించాలిసింది. ఆయన అల్లాగ కోతిగా మాట్లాడాడని నాకు కష్టంగా ఉంది. కాబట్టి నేను మూతి ముడుచుకు కూర్చున్నాను. ఆయనతో మాట్లాడ డానికి నాకు ఏమాత్రం బుద్ధి పుట్టలేదు.

ఇంత విముఖత కనపరచినా ఆయనకేం చిన్నతనం కాలేదు. కొంచెంసేపు ఆయన అల్లాగే నిలబడి నా దగ్గర నుంచి ఏమీ జవాబు రాకపోవటంవల్లా, వస్తుందనే ఆశకూడా ఎక్కడా కనుపించక పోవటం మూలానా, మెల్లగా కుటీరంవైపు నడుస్తూ "నీవు ఒక్క పక్షివే కనబడుతున్నావు. అన్ని పక్షులూ రాలేదు కాబోలు. రేపువచ్చి వాలుతాయి అన్నిపక్షులూనూ" అనుకుంటూ వెళ్ళిపోయినాడు.

చూస్తే, ఇతడేదో విచిత్రమైన మనిషిలాగే కనిపించాడు. మాటలలో చాలవ అమిత దౌర్జన్యంగా ఉంది. ఆయన ఎవరో నేను ఎరగను, నేనుఫలానా అని ఆయన తెలిసిఉన్న వాడులాగా

కనపడలేదు. ముక్కు ముఖం తెలియనివాడు. నాతో ఇల్లాగ మాట్లాడటం చాలా విచిత్రంగా ఉంది. నా జన్మలో ఎప్పుడూ ఇల్లాంటిది సంభవించలేదు.

ఇతడు నాకు, ఎక్కడైనా సహాధ్యాయుడా అన్న సందేహం చటుక్కున తట్టింది, నేను తనను గుర్తించలేదన్న విషయం గ్రహించి నన్ను ఏడిపించటానికి ఇల్లాగ ఏమన్నా చేస్తున్నాడా? అని కొంచెంసేపు ఆలోచించాను. ఆయనను చూచినట్లు నాకు చూచాయగానన్నా జ్ఞాపకం రాకపోయినా ఆయన తప్పకుండా నాకు క్లాసుమేటు అయి ఉంటాడు లేకపోతే మరెవ్వరికి అల్లా మాట్లాడడానికి గుండెలుంటయి అనే నిశ్చయానికే వచ్చాను.

అదే నిజం అయినా. ఆ ప్రవర్తన నాకేం బాగుండలేదు. చిన్నవాడా! చితకవాడా? నలభైఏండ్లు దాటిన పెద్దమనిషి, దాదాపు తన ఈడు మరో పెద్దమనిషితో మర్యాద లేకుండా మాట్లాడటం అసహ్యం అనిపించింది నాకు. కాని మనిషిచూస్తే మరిఏమిటో చెప్పలేను అసహ్యం కలగటంలేదు. పయిగా గౌరవ భావం కలుగుతున్నది. మాటలువింటే మంటగాఉంది! ఆయన మాటల్లో చురుకూ, చూపుల్లో కరుకూ ఉన్నవి. మరి ఎందు లోనో మాధుర్యమూ కూడాఉంది.

ఆయన కొంచెతనానికీ మాట్లాడు తున్నాడో ఆయన స్వభావమే అంతో నేను ఊహించలేక పోయినాను. ఇంతకూ ఆయన నాకంటె పెద్దవాడు, బట్టతలకూడా ఉంది. ఆయన ఎంత వేళాకోళంగా మాట్లాడినా, అది నాకు ఎంత వెగటుగా ఉన్నా నేను ఆయనను ఏమీ అనలేకపోయినాను.

ఆయనవచ్చి నా ప్రక్కన కూర్చుని "ఏవూరు అబ్బాయి మీది" అన్నాడు. బందరు అన్నాను అని నేనిల్లా ఆలోచించాను. నేనిల్లాగ సజావుగా సమాధానాలిస్తూ ఉండినా ఈయన నన్ను ప్రశ్నలతో పీకి చంపటమే కాకుండా వెటకారంగా మాట్లాడి నన్ను ఏడ్పిస్తాడు. ఈయన స్వభావమే ఇలాంటిదిగ కనిపిస్తున్నది. మళ్ళీ మాట్లాడకుండా ఒక్క ఝూడింపు అనుకొన్నాను. కాని మళ్ళీ మనకెందుకు పోట్లాట ఈ నట్టడవిలోన అని అనుకొని ఊరుకొన్నాను. నిజం సంగతి ఆయనతో ఏమీ మాట్లాడదల్చుకోలేదు. అందుకని ఆయనవైపు తిరగక ఎదురుగా ఉన్న అస్తమయసూర్యుని వంకకు తిరిగాను.

ఈయన నా "క్లాసుమేటు" అవునా కాదా అన్న విషయం నన్ను మళ్ళీ బాధించింది. ఒక్కసారి అడిగి తెలుసుకొంటే పోతుంది. గబుక్కున ఆయనవంక తిరిగి ఏమండీ, మీరూ నేనూ, ఎక్కడైనా చదువుకున్నామా? అన్నాను.

ఆయన నా వంక విచిత్రంగా అడవిమృగాన్ని చూచినట్లు చూస్తూ, తలఊపి, ఊహూ నాకాగతి పట్టలేదు అన్నాడు. బాకు పుచ్చుకొని పొడిచినట్లు అయింది. ఛీ! ఇతనితో ఇక విస్తారం మాట్లాడకూడ దనుకొని మళ్ళీ అటు తిరిగాను.

*

అటువైపున మేఘాలు, ఎర్రసముద్రంలోని తరంగాల వలె కదలుతున్నాయి ఆ తరంగాలకు అవతల ఇంకో ప్రపంచం ఉన్నట్లుంది. అచ్చటస్వర్గవీధులు కనిపించినై. మధ్యనున్న నల్లని మేఘపు తునకలు దేవతల ఛాయల్లాగ ఉన్నాయి.

అమిత వైభవంగల ఆదృశ్యాన్ని నావలెనే చూచి తలలూపు తున్నాయి పోకమొక్కలు. పోకమొక్కల తలలూపులను జూచి నవ్వుతున్నాయి మామిళ్ళు నేను ఇదంతా చూస్తూ ఆయన్నూ ఆయన మాటల వల్ల కలిగిన మనఃక్లేశాన్ని మర చిపోయినాను.

ఇల్లా ఎంతసేపు చూస్తూ ఉండిపోయినానో నాకు తెలియదు. అంతసేపు ఆయన నాప్రక్కనే కూర్చుని నాసంగతి విచిత్రంగా కనిపెడుతున్నాడు. ఇది నేను గ్రహించాను. గ్రహించికూడా ఊరుకొన్నానేగాని ఆయన్ను మాట్లాడించ దల్చుకోలేదు. మొదట్లో అంత వెగటుగా మాట్లాడిన వ్యక్తితో నేను మర్యాద గాప్రవర్తించవలసిన అగత్యం ఏమాత్రంలేదనీ, ఊరుకోవటమే చాల ఉచితమూ అనికూడా నిశ్చయించుకొన్నాను. నేను ఊరు కున్నా ఆయన నన్ను ఊరుకోనియ్యలేదు; చివరకు ఆయనే మళ్ళీ మాట్లాడించాడు. మాట్లాడించినా మాటాడక పోవటం మరీ మోటుగా ఉంటుంది. అందుకని అడిగినమాటకు సమా ధానంచెప్పదల్చుకొని ఏమి అన్నట్లుగా ఆయన ముఖంకేసి చూశాను.

"ఏమి టా చూట్టం! ఒకటే చూడటం! ఏంజూస్తున్నావు?" అన్నాడు. ఏదో ఒకటి చూస్తున్నానులే, నీకెందుకూ? అనొచ్చు అల్లాగ అనటానికి కొంచెం మొండితనం కావాలె. నాస్వభావంలో అదిలేదు. అందుకని మామూలుగానే జవాబు చెప్పాను. సూర్యా స్తమయ శోభచూస్తున్నాను అని.

ఈమాట విన్నాడు ఆయన; కళ్ళు పత్తికాయలంత అయినై, నోరు తెరుచుకొంది. ఒక్కనిమిషం మనిషి నిశ్చేష్టుడై పోయి

నాడు. తన జన్మలో ఎప్పుడూ అంత మాటవిననట్టు ఆశ్చర్య పోయినాడు. ఓఅరనిమిషం అట్లాగేఉండి చివరకు తెప్పరిల్లి ఏమిటో అస్తమయశోభచూస్తున్నావూ? అన్నాడు. ఆప్రశ్నకు ఏమీ జవాబు చెప్పవలసిన అవసరం లేదనుకొని ఆయన పిచ్చి చూపులను లెక్కజేయకుండా, మళ్ళీ ఆసూర్యబింబానికే కళ్ళు అప్పగించాను. నాబాధను ఆసూర్యునికి ఎరుకచేశాను.

సంజకాంతులు కరిగిపోతున్నాయి. గాలి చల్లగా హాయిగా ఉంది. ప్రకృతిలోనే కాఠిన్యానికి ఎక్కడా చోటులేకుండా పోతు న్నది. నాహృదయంలో కోపానికిగాని, ద్వేషానికి గాని చోటు ఉండటం అసంభవం అయింది. ఆయనవైపుకు తిరిగాను.

ఆయన హృదయం కూడా కరిగి నీరైనట్లు నాకు తోచింది. ఆయన నావంక జాలిగా చూస్తున్నాడు. ఎందుకో ఆ జాలి ఆయనకు నాపైన! నాగుడ్డలను జూసో, నా అకారాన్ని జూసో! చూసి చూసి చివరకు నాబుజంపైన చేయివేసి. పితృవాత్సల్యంతో "ఏమిటోయ్ అల్లా చూస్తున్నావు?" అని మళ్ళీ అడిగాడు. "చెప్పానుగానూ సూర్యాస్తమయం చూస్తున్నానని" అని నేను విరుపుగానే మాట్లాడాను.

ఆమనిషి ప్రకృతి ఏమిటోగాని నేను విరుపుగా మాట్లాడినా, విదలించుకొన్నా, ఏమీ కదలడు. ధోరణి మార్చడు. సూర్యాస్త మయం చూస్తున్నానని కాదూ నేనన్నాను? ఆమాటవిని ఆయన, నీముఖం, రోజూఅయ్యే అస్తమయాన్ని ఏంజూస్తున్నావు? అని నన్నేదో పిచ్చివాడిక్రింద లెఖ్ఖగట్టినట్లు తేల్చాడు. ఈ మాటకూ నేనేమీ జవాబు చెప్పలేదు—ఆయన మళ్ళీ, ఆలోచించుకొని, కాకపోతే నీవు కవివై ఉండాలెఅన్నాడు.

ఈదఫా నేను ఇంకోలా జవాబు చెప్పలేక వీడిని వదలించు కొందామని, "కవినిగాదు, గడ్డలూకాదు, ఏదో చూస్తున్నాను. ఊరుకోందూ" అన్నాను కొంచెం విసుగ్గానే. నేను విసుక్కోటం ఆయనమీద ఏమాత్రం పనిచేయలేదు. పైగా నవ్వుతూ అన్నా డాయన "ఏదో కొద్దిగానయినా ?" అని. అదేదో తాగుడులాంటి అలవాటైనట్లు!!—నేను మౌనము వహించి ఊరుకొన్నాను. పత్రికలకు కథా గట్రా అట్లాంటివి ఏమైనా వ్రాస్తుంటావా? అని మళ్ళీ అడిగాడు. ఏదో దయతో, వాత్సల్యంతో అడిగినట్లు తోచింది. అబద్ధం చెప్పలేక పోయినాను. ఎప్పుడైనా కథలు వ్రాస్తుంటాను అన్నాను. "ఆఁ ఇంకేం? ఏదోవుంది. చెప్పవేం మరి ? నేనప్పుడే అనుకొన్నా ఆపిచ్చిచూపులు చూచి" అన్నా డాయన. ఈమాటలు అనటంలో ఆయన చూపిన ఉత్సాహానికి మితిలేదు. తనేదో కొలంబస్ వలె మహాగొప్ప విషయాన్ని కనిపెట్టినట్లు !! ఉత్సాహపుపొంగు కొంత తగ్గిన తరువాత ఆయన మళ్ళీ నాబుజంమీద తట్టి—అయితే—పాపం ఎన్నాళ్ళనుంచీ.... నీకీ పిచ్చి ? అని జాలిగా చూస్తూ ప్రశ్నించాడు. నాకు కొద్దిగా నవ్వుకూడా వచ్చింది. చాలా రోజులనుంచి ఉంది అన్నాను. ఈమాట విన్నమీదట ఆయనకు నామీద మరీ విపరీతమైన జాలి పుట్టిందేమో ఏమీ మాట్లాడకుండా ఇల్లాగే పావుగంటసేపు కూర్చుని చివరకు నాతలపైన చేయివేసి నిమిరి "అయితే నీపే రేమిటి నాయనా ?" అని అడిగాడు.

చెప్పకుండా ఎందుకుండాలె ? చెప్పాను ఫలానా అని. ఆ పేరు వినీ వినటంతోటే ఆయన, హడలిపోయి భయంకరమైన

పిడుగుపడ్డట్లు విరుచుకు పడ్డాడు. నిలువునా మోడై పోయి గుటక మింగలేక, గుడ్లు తేలేసి నానా హంగామాచేసి తెప్పరిల్లినట్లు తెప్పరిల్లి, తానువిన్న ఈ దుఃఖవార్త నిజమా అబద్ధమా అని సందేహించేవాడిలాగ, చూస్తూ అయితే ఆకథలు వ్రాసేవాడివి—అని మాట పూర్తిచేయలేక గుడ్లు మిటకరించి చూడటం సాగించాడు. నేనే—అన్నాను తలవంచుకొని,

ఆ వేళంగా ఆయన నాభుజంమీద విసురుగా చరిచాడు. గూడ తొలిగేటట్టు—చరిచి, ఓరి సన్యాసీ, నువ్వురా, నువ్వా........ మునిమాణిక్యానివి ! అన్నాడు. పాపం గుండె పట్టుకుపోయింది కామాలు మాట్లాడలేక గుడ్లు అప్పగించి కూర్చున్నాడు.

ఒక్కనిమిషం అయింది. ఆయనకు కలిగిన ఆశ్చర్యం వక్కమాటు రాలేదు. పాలపొంగులాగ మళ్ళీమళ్ళీ రావటం మూలాన. ఆ నిముషమూ గడవటంతోనే అందుకొని, అయితే నువ్వా ?—మునిమాణిక్యం అంటే ఎంత గొప్పవాడో. ఎట్లా ఉంటాడో, ఎంత స్ఫురద్రూపో ఎంత అందమైనవాడో అనుకొన్నాను, నువ్వురా !! నువ్వురా మునిమాణిక్యానివి!!! అన్నాడు ఆయన ఉక్కిరిబిక్కిరి అవుతూ. ఆయన చూపుల్లో ఇంకా చచ్చేటంతటి సందేహం కనబడుతున్నది. ఏమాత్రం నమ్మినట్టు లేదు—ఆశ్చర్యం, అపనమ్మకం, ఆయన ముఖం మీద తాండవిస్తున్నయి.

ఇతరులు తనను గురించి గొప్పవాడనుకొంటే ఎవ్వరికైనా సంతోషమే. ఆయనమాటలు నన్నొకవిధంగా సంతోషపెట్టినై. నవ్వూ వస్తున్నది. ఆయనమీద ఉన్న కోపం అంతా మాయ

మయింది. ఇంతకూ ఆయనకు సందేహం తీరలేదు. ఆ సంగతి గ్రహించి, నేనేనండి మునిమాణిక్యాన్ని అన్నాను.

అప్పటికి ఆయన సందేహం తీరినట్లు కనబడ్డది. కొంచెం తేరుకొని చిరునవ్వు నవ్వి "ఏం తమాషాగా ఉందీ వ్యవహారం! నీకథలన్నీ నేను చదివాను!!"—అన్నాడు. అంతకంటే విచిత్రం ఏదీ లేనట్లు నాకథలన్నీ చదవటం నా పూర్వజన్మ సుకృతం అని అంటే బాగుంటుందో, లేక నా అదృష్టం అంటే బాగుంటుందో, అసలు ఏమంటే మర్యాదగా సరసంగా, వినయ పూర్వకంగా ఉంటుందో నాకు తోచక, ఊరికే చూపులోనే నా కృతజ్ఞతా భావాన్ని ఆయనకు తెలియజేసాను. ఆయనకుమళ్ళీ ఇంకోనవ్వుతెర వచ్చింది. మళ్ళీ నవ్వాడు. మళ్ళీ "నువ్వురా?" అన్నాడు. మళ్ళీతిట్టాడు. మళ్ళీ బుజంపైన గట్టిగాకొట్టాడు.

అప్పటికి నాబుజం నాలుగైదు గట్టిదెబ్బలు తినటంమూలాన బాగా నొప్పట్టింది. ఇంకో దెబ్బకు తట్టుకోలేను. ఆయనకు మళ్ళీ ఇంకోపొంగువచ్చి నన్ను చరిచాడా నాగూడ విరగ టమో, తొలగటమో తప్పదని తోచింది. కాని వద్దని ఎట్లా చెప్పేది. అందులో నన్ను మెచ్చుకుంటూ చేసే పనిని, నేను నానోటితో ఎట్లా వద్దనగలను? అనలేకపోయినాను. అనలేక పోవటమే కాకుండా ఏమైనా కానీ ఇంకా ఒకటిరెండు దెబ్బలు ఓర్చుకొందామనికూడా నిశ్చయించుకొన్నాను. కాని ఒక్క తెలివైన పనిచేసినందుకు నేను ఇప్పటికీ సంతోషిస్తున్నాను. ఏమిటంటే అది వాడి ఎడమచేతివైపున కూర్చున్నవాడినల్లా లేచి, ఏదోపని ఉన్నవాడిలా అలా వెళ్ళి మళ్ళీ వచ్చి ఆయన కుడిచేతిక్రింద కూర్చున్నాను.

నేను అల్లాగ కూర్చున్న తరువాత రెండుమూడు విమిషాలకు ఆయనకు మళ్ళీవచ్చిందది ఆవేశంగు. అదే ఆఖరుసారి కూడాను. ఈతఖా నావీపుమీద ఊరికే చెయ్యి వేశాడు ఆదరంగా, అంతే కొట్టలేదు. ఒక్క దీర్ఘమైన నిట్టూర్పు విడిచి ఇట్లా ఉంటావని నేను కలలోనైనా అనుకొనలేదుసుమా! అరి! నీవా మునిమాణిక్యానివి! అని ఊరికే నావంక నిరుత్సాహపడి చూడ్డం సాగించాడు.

పాపం మానవుడికి, హిమాలయ పర్వతమని చూడబోతే ఓరాళ్ళగుట్ట కనపడ్డది. ఆయన కాశీవిశ్వేశ్వరాలయమనుకొన్నది పోలేరమ్మ గుడికంటేకూడా చిన్నదయింది.

ఇవి అతని భావాలు. కాసేపు ఆయన మాట్లాడలేదు. అదినా అదృష్టం. ఆయన ఒకరకం ఆలోచనలో పడితే, నేను మరో రకం ఆలోచనలోపడ్డాను. నేనెట్లా ఉన్నానా వీడింత ఆశ్చర్యపోవటానికీ అని నాకు పెద్ద సందేహంకలిగింది. స్ఫురద్రూపిని కాకపోవచ్చు. కాబూలువాలా లాగ పొడగరిని కాకపోవచ్చు. దొరలాగ తెల్లగా లేకపోవచ్చు. బట్టలు మాసి ఉండవచ్చు. కాని ఆయన అంత వెర్రిగా చూసి ఆశ్చర్యపోవటానికి నాలో ఏముందా అనే జిజ్ఞాస బయలుదేరింది. వేషం అందంగా లేకపోతేనేమి? నా చూపుల్లో, మాటల్లో, నడకలో పెద్దమనిషితనం, ఆయనకు కనపడక పోవట మేమా అన్న తర్కంలో పడ్డాను కాసేపు.

ఆయన నిరుత్సాహానికి కారణం సరిగ్గా నాకు ఇంతవరకూ తెలియలేదు. అందుకని ఏమిటండీ, ఇంతకూమీరు నిరుత్సాహపడటానికి కారణం? అని అడిగాను.

ఈమాటతో మళ్ళీ ఆయనకు భావోద్రేకం కలిగింది. చూపుల్లో గొంతులో ఆఉద్రిక్తమైన భావచ్ఛాయలు కనిపించినై. ....ఆయన ఇట్లా అన్నాడు. "కారణం అడుగుతున్నావా ? ఆరి నీ తెలివి తెల్లవారా ! నీకింకా తెలియనేలేదూ ! నేనూ....నీ వేమో గొప్పవాడివి అనుకున్నారా" అన్నాడు.

ఎన్నిసార్లు అన్నా ఆముక్కే అంటాడాయె ! నాకు వళ్ళు మండిపోయి, అపును నేనుగొప్పవాడ్నే అన్నాను విదలింపుగా. ఆయన నవ్వుతూ అన్నాడూ, నువ్వుగొప్పవాడివేరా ! అదికాదు నేననటం —కాని ఇట్లా ఉన్నావేమా అని నే నేడుస్తున్నాను. అని నెత్తిపైన వేళ్ళతో కొట్టుకున్నాడు. ఏం, ఎట్లా ఉన్నా నేమిటి !—అని అసూయకంగా అడిగాను చివరకు. ఆయన పాపం చాలా విచారపడుతూ అన్నాడు. "ఓరి పిచ్చి నాయనా ! నీవు ఎట్లాగో ఉంటా వనుకున్నానురా! ఇట్లా ఉన్నా వేంరా ? వట్టి వెర్రి వెంగళప్పలాగ ఉన్నావురా ! ! ! అని సంగతి కాస్తా స్పష్టంగా చెప్పేశాడు.

నాకు కష్టం వేసింది. మనస్సు చివుక్కుమన్నది, ఉడుకు మోతుతనం వచ్చింది. అయితేనేం, ఆయనను ఏమీ అనలేక పోయినాను. నాకు ఎదురుగా ఉన్న ఎర్ర సూర్య బింబాన్ని చూస్తూ ఉండి పోయినాను. ఆ తరువాత కాసేపటికి చీకట్లు కమ్మినవి.

౨

ఆ మర్నాడు అంతా వచ్చారు. ఆటలు పాటలూ, అన్నీ ప్రారంభ మైనాయి. ఆయనపేరు శివం, శివం నేనూ ఒక

కుటీరంలోనే ఉన్నాము. ఆ తరువాత కూడా అతని ప్రవర్తన ఏమీ మారలేదు. ఆయన ప్రతివాడ్ని వెక్కిరించటమే. ప్రతి వాడితోనూ వేళాకోళమే. అందర్ని ఆయన ఏంరా అని పిలిచే వాడు. అందరూ ఆయన్ను ఏంరా అనేవారు. నేను అల్లాగే శివాన్ని ఏంరా అని పిలవటం సాగించాను.

శివం అందర్నీ బహు నవ్వించేవాడు. ఒక రోజున స్కాట్ కమిషనర్ మమ్మల నందరినీ పిలిచి, దగ్గరలో ఉన్న అడివి లోకిపోయి కనపడ్డ చెట్టు పేరల్లా వ్రాసుకొని రమ్మన్నాడు. అక్కడదొరికే మూలికలూ వాటి ప్రయోజనంకూడా వ్రాసుకు రమ్మన్నాడు. చెట్లనుగురించి మాకు తెలియటమే లాభం. నలుగురు నలుగురు కలిసి జట్టుగా తయారై వెళ్ళిపోయినారు. ఆ నాల్గు రోజులూ, ఆ అధికారులు ఏం చెయ్యమంటే, అది మేము చేయాలి.

శివం, నేనూ, ఇంకో ఇద్దరం కలిసాము ఒకజట్టుగా, క్యాంపు దాటి నాలుగు ఫర్లాంగులు పొయ్యే సరికి అక్కడొక చక్కని మర్రిచెట్టు కనపడ్డది. శివం అక్కడ తపీమని ఆగి, "అరేయ్ ఇదేం, చెట్టురా?" అన్నాడు. "మర్రిచెట్టు" అన్నాను నేను. "సరే ఇల్లారండి, అంటూ తాను వెళ్ళి తనపై ఉత్తరీయం క్రిందపరిచి కూర్చోండిరా చూస్తారేం, వెర్రి పీనుగుల్లాగ!! కూర్చోండి. ఈ మర్రిచెట్టును గురించి స్టడీచేద్దాము" అన్నాడు. మేము నలుగురమూ బి. ఏ. లమే కాని ఆయన మమ్మల నందరినీ కలిసి వెర్రిపీనుగులని తిట్టినా ఒక్కడూ మాట్లాడ లేదు. అతని సంగతే అంతే అని తెలిసి పోయింది,

కూర్చున్నాము. ఒకాయన "అరే అబ్బాయి, కూర్చోబెట్టావు సరే. ఆయన చెయ్యమన్న పని చేయకపోతే మాటొస్తుంది గదా!" అన్నాడు.

"ఏడ్చావులే కూర్చోరా. నలభై ఏళ్ళొచ్చి ఇప్పుడు నువ్వు నేర్చుకు వచ్చేదేమిటి! ఆ మాట కొస్తే, ఆ కమీషనర్‌కు వచ్చా ఈ చెట్ల పేర్లన్నీ? ఏదో వాడేడ్పు వాడేడుస్తాడు. మన ఏడ్పు మనది. అసలు మనం నేర్చుకొందామని వచ్చాంటా? చెప్పవేం? ఆ బోర్డువారు బలవంతపెడితే ఏదో వచ్చాము. అంతేనా? కూర్చో!" అన్నాడు. అదేమి చిత్రమో వాడుచెప్పే మాటలన్నీ నిజం అనిపిస్తయి. వాడితో కాదంటానికి మాలో ఎవ్వరికీ దమ్ములులేవు, నిజమే నని చతికిలబడ్డాము. వాడు ఓ లావుపాటి చుట్టతీసి అంటించాడు. మేమూ యథాశక్తిధూమ పానం చేశాము. కాని ఆ నిమిషంలో నాకు చుట్టత్రాగటంలోనే తీవి, దర్జా ఉన్నయి అనిపించింది. మధ్య మధ్య ఉమ్మేస్తూ నడ్డిగంవేసి ఆ చెట్టుక్రింద కూర్చుని, వాడు సర్వీసులో ఉండే మెలకువలూ అధికారులను సంతోషపెట్టే మార్గాలూ, ఇల్లాంటి మరికొన్ని విషయాలమీద ఉపన్యాసం ఇస్తుంటే, తెల్లపోయి నాము వాడికున్న అనుభవమూ, వివేకమూ జూచి.

అప్పటికో 'గంటన్నర అయింది వెళ్ళినవాళ్ళు అందరూ మళ్ళీ క్యాంపుకు చేరుతున్నారు. మేమూ లేచాము. నాకుమట్టుకు గాభరాగా ఉంది, కమిషనర్ ఏమంటాడో నని, ఆ సంగతి కాస్త బైట పెట్టాను. తీరాచూస్తే, ఒక్క శివం తప్ప మిగిలిన వాళ్ళంతా నా మోస్తరే భయపడుతున్నారు. ఒకాయన "వాళ్ళు

వ్రాసుకొచ్చిన పేర్లు మనంకూడా కాపీజేసి ఆయన ముఖాన పారేద్దాంరా'' అన్నాడు. మే మంతా అదే బాగుందని మనస్సులో అనుకొంటున్నాము. ఇంతలో శివం చ్రరున లేచాడు తాచుపాము లాగ. ''ఛా, వెధవ పనులు చేస్తానంటావు. వెర్రిపీనుగా, అల్లా దొంగపనులు చేయటం మనకేం ఖర్మంరా? ఇంత చదువూ చదివి ఇల్లాంటి నీచానికి తయారవుతావా సూక్కులు కుర్రాడి లాగ!:'' అని ముక్క చీవాట్లు పెట్టాడు. మరి ఏం జేద్దామురా? అన్నాము. ఏముంది? అడుగుతాడు. ఇంతవరకూ ఏం జేస్తున్నా రని, మర్రి చెట్టుక్రింద చుట్ట తగలేస్తున్నా మని చెప్పండి అన్నాడు. అంతా నవ్వారు కాని అదేమంత వినయమైన జవాబు కాదని శివాన్ని బ్రతిమాలు కొన్నాము.

''మీరంతా నా వెనకాల ఉండండిరా. ముందు నేను ఆయన కళ్ళ బడతాను. సమాధానం చెపుతాను. మళ్ళీ మాట్లాడకుండా పోతాడు. చూస్తుండండి.''అని మాకు అభయహస్తం ఇచ్చాడు. మేమూ సరే నని ఊరుకొన్నాము.

క్యాంపుకు వచ్చిన తరువాత ఓ చెట్టుక్రింద ఈ గుంపులన్నీ చేరినై. ఒక్కొక్కరి దగ్గరే కాయితాలు వసూలు చేస్తున్నాడు. అయితే తమాషా ఏం జరిగిందంటే, ఇల్లా ఏమీ వ్రాసుకు రాకుండా మా మోస్తరుగా ఏదో విధంగా, ఆకావేపు గడిపి వచ్చినవాళ్ళు చాలామంది బైటపడ్డారు. ఆయన మట్టుకు ఏం జేస్తాడు—విసుక్కుంటున్నాడు. మా దగ్గిరికి వచ్చేసరికి ఆయ నకు బాగా విసుగెక్కింది. ముఖం చిట్లించుకొని మా శివం వంక చూస్తూ, ఏదయ్యా, నీవు వ్రాసిం దేదీ? అన్నాడు— శివం నిర్లక్ష్యంగా లేదన్నట్లు, చెయ్యా తలా ఊపి, పెదవి విరిచి చప్పరించాడు. అసలే ఆయన విసుగెత్తి ఉన్నాడు. పయిగా

ఈ పెంకె ప్రవర్తనవల్ల ఆయనకు బాగా కోపం వచ్చింది. మీరంతా పెద్దవాళ్ళు తెలిసిన వాళ్ళునూ! చెప్పినపని చేయక పోతే ఎలాగయ్యా? అని విసుక్కున్నాడు. ఇంకా కోపం తీరక శివం వంకచూచి "నువ్వు ఎందుకొచ్చి నట్లయ్యా! ఎందు కొచ్చావు ఇక్కడికీ?" అని గట్టిగా అడిగాడు కోపంతో. ఆయన పెద్ద గొంతు కతో అల్లాగ అరుస్తుంటే మా కందరికీ కూడా భయం వేసింది. కాని శివం తన బట్టతలలో, బాగా నున్నగా ఉన్న భాగాన్ని మునివేళ్ళతో తేలిగ్గా తడువుకొంటూ చూడండి బాబూ, ఈతల మీద వెంట్రుకలు మొలిచే ఉపాయం ఏమన్నా చెబుతారని వచ్చానండి అని తొణకకుండా, వినయంగా జవాబు చెప్పాడు. అక్కడ ఉన్నవాళ్ళంతా గొల్లుమని నవ్వారు. ఆయనా నవ్వు ఆపుకోలేక పోయినాడు. నవ్వి ఇక ఆ పూటకు తనపని కట్టిపెట్టి బంగాళాకు వెళ్ళిపోయినాడు. ఆ మధ్యాహ్నం లోపున ఈమాట పాకిపోయింది అన్ని ఆశ్రమాలల్లో.

అక్కడనుంచి ప్రతివాడూ తీరికచేసుకొని శివం దగ్గరకువచ్చి "ఏంరాబాబూ, ఏమన్నా ఒకటి రెండు వెంట్రుకలు మొలిచినై ఏమో చూడనీయ్" అని వాడితల నిమరటం మొదలుపెట్టాడు. ఆ సాయంత్రందాకా వాడి తల మర్దన చేస్తునే ఉన్నారు.

3

స్కౌట్ క్యాంపు అయిపోయింది. ఎవరిదారిన వారు వెళ్ళి పోతున్నారు. శివంకూడా ప్రయాణం అయినాడు. పొట్టిలాగు కాకీ షర్టు సంచీలో పెట్టేసి, ధోవతీ కట్టుకొని, షర్టు తొడుక్కుని

పైన కోటు వేసుకున్నాడు. బస్సు దగ్గరకు నడిచిపోతున్నాము. దారి పొడుగునా అతిడేవో మాటలు చెప్పి నవ్విస్తునే ఉన్నాడు.

అందరూ నవ్వుతున్నారు నేనూ నవ్వుతున్నాను. కాని శివం మొదటిరోజున నన్ను అంతమాట అని మనస్సు కష్టపెట్టాడే అని బాధపడుతునే ఉన్నాను. మొదటే తగిన జవాబు చెప్పలేక పోయినాను. ఇక విడిపోయే సమయము వచ్చింది. ఇప్పుడైనా కసి తీర్చుకోలేకపోతే నాకు మనశ్శాంతి ఉండేటట్లు కనపడ లేదు. అందుకని ఏదో ఒకమాట కసితీరా అందామని నిశ్చ యించుకొన్నాను.

దారిన నడుస్తున్నాము. పదిమంది అతనిచుట్టూ చేరిఉన్నారు. ఆసమయంలో నేనెత్తుకున్నాను. "అరే శివం మొదటిరోజున నన్ను జూచి, నీవు వెర్రి వెంగలప్పలాగ ఉన్నావు అని అన్నావు నన్ను, నీవూ....నిజానికి... నాకంటే శుద్ధ వెర్రి వెంగ ళప్పలా గున్నావే?" అన్నాను. అంతా పకపకా నవ్వారు. నాకసి కొంతవరకు తీరిందని సంతోషించాను.

ఈమాట విని శివం, పోతున్నవాడల్లా ఠపీమని ఆగి, నన్ను ఎగాదిగా చూసి, నాఅంత తెలివితక్కువవాడ్ని తన జన్మలో ఎప్పుడూ చూడనట్లు చూస్తూ, ఓరి వూలా ఆసంగతి కనుక్కొంటానికి నీకిన్నిరోజులు పట్టిందిరా? అన్నాడు. అంతా మళ్ళీ పకాపకానవ్వారు. నాసంగతి వాడు చూసే చూడటంతోనే కనుక్కున్నట్లూ, వాడు శుద్ధవెర్రి వెంగళప్ప అన్న సంగతి కనుక్కోటానికి నాకు ఇన్నిరోజులు పట్టటంమూలాన మళ్ళీ నేనే తెలివితక్కువ వాడినైనట్లూ తేల్చాడు. దాంతో నేను మళ్ళీ మాట్లాడలేదు. ఇంత చమత్కారంగా మాట్లాడగలిగినవాడు నిజంగా నాకంటె తెలివైన వాడేనని నేను మనసులో ఒప్పు

కున్నాను. వాడియందు నాకు పూర్వంకంటె ఎక్కువ అభి మానమూ, గౌరవమూ, కలిగినయి.

తోటదగ్గరనుంచి ఊళ్ళోకి చేరాము. అప్పటికి మాలో కొందరు ఊళ్ళో బంధువుల ఇండ్లకు వెళ్ళిపోయినారు. కొందరు బస్సులమీద వెళ్ళారు. మేమిద్దరం మాత్రం స్టేషనుకు వెళ్లాం ఓ బస్సుమీద. ప్రయాణంలోకూడా వాడు ఎవరితోనో ఒకరితో వేళాకోళంగా మాటాడి నవ్విస్తున్నాడు.

స్టేషను దగ్గర ఒక వంటపూటింట్లో భోజనం చేసి, స్టేషనుకు ఎదురుగా ఉన్న ఇసుకతిన్నెపై కూర్చున్నాము. రైలు రావ టానికి అప్పటికి మాకింకా రెండుమూడు గంటల టైముంది.

చక్కని వెన్నెల. హాయి అయినగాలి. ఉన్నది మేము ఇద్దరమే కాబట్టి ఏమంత మాట్లాడటానికి అవకాశం లేక పోయింది. అదీగాక శివం ఎందుచేతో ఆలోచనలో పడి నన్ను నా ఆలోచనలకు వదిలేశాడు.

నేనూ ఆలోచనలో పడ్డాను. శివాన్ని గురించే నా ఆలోచన ఇతనెంత అదృష్టవంతుడా అనుకొన్నాను. చీకూచింతా లేకుండా నిర్విచారంగా కాలం గడుపుతున్నాడు. ఈ వెన్నెల రాత్రివలెనే అతని జీవితం అంతా అల్లాగ గడిపేస్తాడు.

ఏదో గొప్ప అదృష్టం అది! అతడికి ఏవిచారాలు లేవు గాబోలు. నాకర్మమే ఇల్లా కాలింది ఏంచేతో!! కొందరిని దిగ మ్రింగిన ఈ దుఃఖదేవత అతనిని కన్నెత్తి చూడక పోవటానికి ఆయనలోఉండే మహత్తరమైన శక్తి ఏమిటో!—జీవితం నాకింత బరువైంది. ఆయనకువలె బహూ తేలిగ్గా జీవిస్తే బాగుండును. అని అనుకుంటూ ఉన్నాను.

అంతవరకూ మాట్లాడకుండా ఉన్న శివం ఉలిక్కిపడి లేచి, కూర్చుని అరేయ్—ఈసిగరెట్టు కాల్చూ, లే, అన్నాడు. మళ్ళీ ఎదో ధోరణి సాగించాడు.

చెరో సిగరెట్టు వెలిగించాము. "అరే శివం! నీకెంతమంది పిల్లలు?" అని అడిగాను నేను.

'నాకా?'.........అని నక్షత్రాలవంక చూస్తూ పోయినవాళ్ళు పోగా ఇద్దరూ అన్నాడు.

పోయినవాళ్ళుపోగా అంటున్నావు............అని ఆ ప్రశ్న పూర్తిచేయకుండా ఊరుకొన్నాను. "అవునురా అబ్బాయి. నా కంఠమాలలో నుంచి రెండు మంచి ముత్యాలు రాలిపోయినై. ఇద్దరు కుమార్తెలు ఒక్క రోజున............రత్నాలు............ఏదో ఎందుకులే..............." అన్నాడు రుద్ధ కంఠంతో, దుఃఖాన్ని ఎంత గెంటినా అది అతని కంఠం నులిపేస్తున్నట్లు తెలుస్తూనే ఉంది. విషాదచ్ఛాయలు అప్పుడు కనపడ్డయి నాకు అతని ముఖంలో! నాకు ఆశ్చర్యం గలిగింది. ఇంత దుఃఖం కడుపులో పెట్టుకొని వీడు అంత ఆనందంగా ఎట్లా తిరగగలిగాడా అని. "నీ జీవితమూ.........అంతేనా? నీవేమో అదృష్టవంతుడివి. విచారం ఎరగవు అనుకొన్నాను" అన్నాను "నీవెంత అదృష్టవంతుడవో నేనూ అంతే!" అన్నాడు-. నా సంగతివీడికెట్లా తెలుసో, తెలిసినట్లు ఎప్పుడూ అనలేదే, అనిఅనుకొంటూ ఉండంగానే వాడు నాబుజంమీద తట్టి—ఒరే, బాబూ! నీసంగతి నాకెట్లా తెలిసిందా అనికాదూ నీవుఆలోచిస్తున్నావు. తెలుసురా నాయనా! అంత తెలుసు. నేను వచ్చినరోజున నీవు విచారంగా కూర్చుని ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావో ఇప్పుడుచెప్పు, అన్నాడు, పిడుగు పడ్డట్టయింది వీడెల్లా గ్రహించాడా అని నాకు ఆశ్చర్యం కలిగింది—.

"ఆరోజున నీవు సూర్యాస్తమయం చూస్తున్నానని కదూ అన్నావు. లేదు. నీవువిచారంగాఉన్నావు. ఏదోతల్చుకు ఏడుస్తున్నావు. అంతేనా ?" అన్నాడు. నేను తలవంచుకొని జవాబు చెప్పక ఊరుకొన్నాను.

నిజం ఏమిటంటే, ఆరోజుననేను ఎర్రని ఆకాశంచూచి, అక్కడ స్వర్గవీథులను ఊహించి ఆప్రపంచంలో. ఏవీధిలో ఏ కుటీరంలొఉందో నాబిడ్డ.... అని లోలోపల దుఃఖపడుతున్నాను.

శివం నాముఖంలోముఖంపెట్టి. అపునురాఅబ్బాయి, నాకు తెలుసు నీసంగతంతా. నువ్వునన్ను ఎరగవు. నేనూ నిన్ను బాగా ఎరుగుదును. నీజీవితకథవినిదుఃఖపడ్డవాళ్ళలో నేనొకడ్ని. నీకు కష్టం వచ్చిన తరువాత అదేనిన్ను మొదటిసారిచూడటం. మాసినబట్టలతో, బిక్కముఖం వేసుకొని కూర్చోటం చూశాను- నేనూ కష్టం ఎరిగినవాడ్నే.........నాదీకన్నకడుపే తెలుసునాకు నీదుఃఖం ఏమిటో. కడుపు తరుక్కుపోయింది నేను ఇంకో విధంగా ఆదరిస్తే,నువ్వూఏడ్చేవాడివి-నేనూ ఏడ్చేవాడ్ని-అందుకని ఆమాట ఎత్తలేదు. ఏడ్వలేక నవ్వానురాఅంటూకన్నీరు బొట్టు రాల్చాడు-నాకు పట్టరాని దుఃఖం వచ్చింది,రెండువేళ్ళతో రెండు కళ్ళూ నొక్కుకున్నాను. "ఒరేయ్ - ఆరోజున వెర్రివెధవలాగున్నావు అని.........ఇప్పుడు తెలిసిందా. నేను నిన్ను అలాగా ఎందుకన్నానో "అని కోప్పడి సిగరెట్టుఅందించాడు——

పైన ఆకాశం విశాలంగాఉంది. ఏమిటో అది! అందులో కొంతచీకటి, కొంత వెలుగు;నల్లమేఘాలు కొన్ని, తెల్లమేఘాలు కొన్ని ఉన్నాయి— మేమిద్దరం కూడా వాటిని చూస్తున్నాము. జీవితం అల్లాగే ఉందిరా, అన్నాడు శివం చివరకు ఆకాశాన్ని చూపిస్తూ.

స మా ప్తం

శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావుగారు

కాంతం కథకులనే పేరుతో ప్రసిద్ధులైన ముని మాణిక్యం నరసింహారావుగారు 1898 లో గుంటూరు జిల్లా సంగం జాగర్లమూడి గ్రామంలో జన్మించినారు. గుంటూరులోనూ విజయనగరంలోనూ విద్యాభ్యాసం చేసినారు. (బి.ఏ.,ఎల్.టి) బందరు హిందూ కాలేజీ హైస్కూలులో చాల కాలము చరిత్రోపాధ్యాయులుగా పనిచేసి రిటైరు అయి విశ్రాంతి పుచ్చుకొంటున్నారు.

మునిమాణిక్యంవారిని చూచి ముసిముసి నవ్వు నవ్వని ఆంధ్రుడు ఉండడు. వీరి రచనలు అన్నీ నవ్వించేవే! గృహ జీవితములోని కళాప్రవర్తన ములైన రసవద్వినోద కలాపాలను కళావస్తువుగా తీసుకొని ఇరవై అయిదు గ్రంథములు వ్రాసినారు. గార్హస్థ్య జీవిత సౌందర్యమును మనోహరంగా ఆవిష్కరణ చేసినారు. ఆంధ్రుల అభిమాన కథకుడు. "కాంతం కథ వ్రాస్తే మునిమాణిక్యమే వ్రాయాలె. మునిమాణిక్యం వ్రాస్తే కాంతం కథే వ్రాయాలె" అన్నారు విమర్శకులు. వీరివలె సంసారిక జీవితములోని రమణీయ దృశ్యాలను చిత్రించినవారు మరొకరు లేరు.